AAND OG NATUR

TRE SAMTALER AF **GEORGE BERKELEY**

OVERSATTE AF **CARL NÆRUP**

MED FORORD AF PROFESSOR Dr. *J. MOURLY VOLD*

KRISTIANIA TH. STEENS FORLAGSEXPEDITION 1893

DET STEENSKE BOGTRYKKERI

Förord till den elektroniska utgåvan

Three Dialogues between Hylas and Philonous (1713) av den irländske (brittiske och anglikanske) biskopen George Berkeley översattes 1893 till norska av Carl Nærup. Boken digitaliserades i november 2006 av norska Nasjonalbiblioteket, varifrån de scannade bilderna i mars 2017 kopierades till Projekt Runeberg och försågs med en ny OCR-text för att kunna korrekturläsas.

Forord.

Biskop Berkeleys skrifter er i sit slags enestaaende i den engelske, ja maaske i alle literaturer. Forfatterens originale tanker angaaende natur, aand, religion osv. er fremstillede med en enestaaende klarhed og med en overbevisende kraft og konsekvens. Nøgtern i sin bevisførelse, stadig gaaende ud fra erfaringen, fører han os til store høider. Under fuldt sollys giver han os sine aabenbaringer. Han er saaledes en af den nyere tids betydeligste klassiske forfattere.

Berkeley har spillet en stor rolle i historien. Hans eftervirkninger kan spores den dag idag; thi hans verdensbetragtning deles endnu af mange af de betydeligste tænkere, og selv for dem, der ikke har kunnet slutte sig til den, har den været en drivende kraft. Han hører til de forfattere, som det ikke gaar an at gaa udenom.

Men specielt for begyndere paa tænkningens felt spiller Berkeley en stor rolle. Hans simple methode og hans klare fremstilling gjør hans skrifter til en ypperlig indledning til en selvstændig tænkning. Derfor har ogsaa betydelige tænkere fremhævet studiet af dem som særdeles instruktivt.

Af Berkeleys skrifter foreligger flere i udenlandske oversættelser. Saaledes «Principles of Human Knowledge» i tysk udgave i Kirchmann's «Philosophische Bibliothek». Det skrift, der her foreligger i norsk oversættelse under titelen «Aand og Natur», har hos Berkeley titelen «ThreeDialogues between Hylas and Philonous». Det indeholder samme tanker som «Principles», men i en endnu lettere fremstilling. Det er saaledes et i god betydning *populært* tænkerarbeide.

Under betragtning af, at vi hos os har saa yderst faa oversættelser af engelske skrifter udenfor opbyggelses- og roman-literaturen, er der dobbelt grund til at paaskjønne, at den Steenske forretning har overtaget forlaget af en norsk udgave af dette skrift.

Hermed være da dette yderst interessante, lærerige og letforstaaelige skrift anbefalet til studium i rigt maal blandt det læsende publikum!

Kristiania i januar 1893.

Dr. J. Mourly Vold. Nærværende Oversættelse er udført efter A. C. Frasers Udgave af Berkeleys samlede Verker, Oxford 1871. Af Udgiverens Noter har jeg taget med, hvad der syntes mig at have Interesse.

Hr. Professor Dr. J. Mourly Vold har under Oversættelsen meddelt mig flere værdifulde Vink, for hvilke jeg frembærer min bedste Tak.

C. N. George Berkeley, Begrunderen af den moderne Idealisme, er født den 12te Marts 1685 paa Dysert castle ved Thomastown i Irland. I 1696 blev han sat ind paa den berømte Kilkennyskole, af hvis Elever saa mange har vundet et stort Navn i Forskningens Historie, og i 1700 indskreves han som Student ved Trinity College i Dublin. Her gjorde han sig snart bemærket ved sin Evne til dybsindig Grublen over de vanskeligste Problemer, og dette i Forening med noget vist letvakt entusiastisk og sværmerisk hengivent i hans Natur voldte, at han snart ansaaes for et stort Geni og snart for en ren Idiot. Det var en aandelig voldsomt bevæget Tid; den afgjørende Kamp mod Middelalderens Verdensanskuelse udkjæmpedes paa alle Omraader. Berkeley modtog de sterkeste Indtryk af de stridende Retninger gjennem *Descartes*' og *Newtons* storslagne Arbeider, men først og fremst af *Lockes* banebrydende *Essay concerning Human Understanding*, det grundlæggende Verk for al empirisk Psykologi. — I 1707 udgav han to matematiske Afhandlinger og i 1709 *New Theory of Vision*, hvori han udvikler hele sin nye psykologiske Teori. Det næste Aar bragte hans Hovedverk *Principles of Human Knowledge*, hvor den nye Lære har faat sit fuldeste Udtryk. De her oversatte*Samtaler* er skrevne i 1713. — I 1728 reiste han ledsaget af sin Hustru og nogle Venner til Rhode Island for at grundlægge en Læreanstalt med det Maal at virke for de vildes Omvendelse, men maatte efter tre Aars Ophold der vende tilbage til England, da Regjeringen ikke vilde understøtte ham. Siden skrev han *Alciphron*, en ny Række Samtaler, i hvilke han undersøgte og gjendrev de forskjellige Former for Tidens Fritænkeri. I 1734 blev han Biskop i Cheyne. Det sidste betydelige Verk fra hans Haand var *Siris*, der indeholder nogle af de dybeste Tanker i Berkeleys Metafysik. Han døde den 14de Januar 1753.

C. N.

Første Samtale.

Filonous: Godmorgen, Hylas, jeg ventede ikke at finde dig ude saa tidlig.

Hylas: Jeg pleier ikke at være saa tidlig oppe, men jeg var saa optaget af et Emne, vi diskuterede igaaraftes, at jeg ikke kunde sove. Jeg stod derfor op og gik mig en Tur ned i Haven.

Fil. Det var heldigt, at du endelig en Gang med egne Øjne fik se, hvilke uskyldige og forædlende Nydelser, du lader gaa forbi dig hver Morgen. Gives der en skjønnere Stund paa Dagen eller en vidunderligere Aarstid? Den blodigrøde Himmel, Fuglenes lidenskabelige lokkende Sang, den milde krydrede Duft fra Trær og Blomster, det varmende Lys fra Solen, der nu løfter sig høiere og høiere, — disse og tusen andre navnløse Undere fylder Sjælen med mystisk Henrykkelse. Vore Sanser er paa denne Tid af Dagen friske og vaagne, de aabner sig for at fyldes af de Stemninger, som Havens Ensomhed og Morgenens Ro kalder tillive. — Men jeg er bange, jeg forstyrrer dig, du lod netop til at være fordybet i dine egne Tanker.

Hyl. Det er sandt, og jeg vil være dig meget taknemmelig, hvis du vil tillade mig i nogen Tid at følge mine egne Betragtninger. Ikke saa at forstaa, at jeg paa nogen Maade vil give Slip paa dit Selskab, thi mine Tanker flyder altid lettere, naar jeg gaar sammen med en Ven, end naar jeg er alene; men jeg maa faa Lov at bede dig om at høre paa dem.

Fil. Hjertelig gjerne. Det var det, jeg vilde have bedet dig om, hvis du ikke var kommet mig i Forkjøbet.Hyl. Jeg tænkte paa, hvad det dog er for nogle underlige Mennesker disse Filosofer, som til alle Tider, enten for at udmærke sig fremfor den almindelige Hob eller af en anden mærkelig Grund, har paastaaet, at de ikke tror nogetsomhelst eller ogsaa tror de underligste TingSml. *Principles of Human Knowledge*, Introduction, I.. Dette

kunde man imidlertid finde sig i, hvis ikke deres Paradoxer og Tvil førte til Resultater, der var til Skade for hele Menneskeslægten. Thi naar jevne Hverdagsmennesker, som har liden Tid til Studier, hører Folk, der antages at have tilbragt hele sit Liv med at tilegne sig Kundskaber, aabent erkjende sig uvidende om alt muligt eller hævde Meninger, som staar i den stærkeste Modsætning til de mest indlysende, almindelig anerkjendte Grundsætninger, fristes de til at nære Mistillid til de høieste Sandheder, der før ansaaes for hellige og urørlige.

Fil. Jeg er fuldstændig af samme Mening som du med Hensyn paa den Skade, som affekteret Tvil hos enkelte Filosofer og skruede Fantasier hos andre kan foraarsage. Ja, jeg er i den sidste Tid gaat saa vidt i dette, at jeg har opgivet mange af Filosofernes ophøiede Forestillinger for at antage den jevne Mands Syn. Og jeg forsikrer dig, at jeg efter denne Forkastelse af Metafysikens Begreber og Tilbagevenden til Naturens og den sunde Menneskeforstands Lærdomme har vundet en forunderlig Klarhed over meget, saa jeg nu forstaar en hel Del, hvor jeg før blot saa Gaader og Undere.

Hyl. Hvor det glæder mig at høre, at der intet var i de Rygter, som er kommet mig for Øre om dig.

Fil. Nei, hvad siger du, Rygter?

Hyl. Jo, du skulde i Selskabet igaaraftes have hævdet den aller urimeligste Mening, som nogensinde er blevet udtalt, nemlig, at der ikke gives *Materie*.

Fil. At der ikke findes noget saadant som det, Filosoferne kalder *Materie*, er min alvorlige Overbevisning, men hvis man kunde bringe mig til at se noget fornuftstridigt eller søgt i denne min Opfatning, vilde jeg forkaste den og antage den modsatte.

Hyl. Hvad er det, du siger! Kan der da være noget mere fantastisk, noget mere stødende for al sundMenneskeforstand, eller noget, som mere aabenbart vidner om uhelbredelig Tvilesyge end at tro, at der ikke findes *Materie?*

Fil. Saa sagte, min gode Hylas. Tænk, om det skulde vise sig, at du med din Mening hævder et værre Paradox og en større Meningsløshed, og at du altsaa er en uforbederligere Tviler end jeg.

Hyl. Du kan ligesaa let overbevise mig om, at Delen er større end det hele, som faa mig til at opgive min Mening for at undgaa Paradoxer og Tvil.

Fil. Du er altsaa villig til at erkjende den Mening for sand, der ved nærmere Granskning viser sig at være mest tiltalende for den sunde Menneskeforstand og længst borte fra al Tvil?

Hyl. Det er jeg. Siden du nu har foresat dig at ville stille de klareste Begreber i Tvil, skulde jeg for en Gangs Skyld have Lyst til at høre, hvad du har at sige.

Fil. Sig mig da, Hylas, hvad mener du med en Skeptiker?

Hyl. Det samme, som alle andre: en, der ikke er sikker paa nogen Ting.

Fil. Den, der altsaa ikke nærer nogen Tvil angaaende et særligt Emne, kan da ikke kaldes en Skeptiker?

Hyl. Nei.

Fil. Bestaar Tvil i at holde sig til den positive eller negative Side af et Spørgsmaal?

Hyl. Enhver, der forstaar sit Modersmaal, maa vide, at *Tvil* betegner en Vaklen mellem begge.

Fil. Altsaa kan den, der benægter noget, ikke mere kaldes Tviler end den, der hævder noget?

Hyl. Nei.

Fil. Du erkjender altsaa, at den ene med sit *nei* ikke er mere Skeptiker end den anden med sit *ja?*

Hyl. Jeg erkjender det.

Fil. Hvordan kan du da kalde mig en *Skeptiker*, Hylas, naar jeg blot benægter det, du hævder, nemlig Materiens

Tilværelse. Jeg er jo for alt, du kan vide i modsat Retning, lige ubetinget i mit nei, som du i dit ja.

Hyl. Stop lidt, Filonous, jeg har nok været lidt for hastig med min Definition, men en skal ikke hefte sig ved et Feiltrin hos Modparten. Jeg sagde rigtignok, at en Skeptiker var en, der tviler om alle Ting, men jeg skulde have lagt til: eller benægter Tingenes Virkelighed eller Sandhed,Fil. Hvilke Ting? Mener du Videnskabens Principer og Kjendsgjerninger? De er jo, som du ved, almengyldige Begreber, der følgelig er uafhængige af Materien: at benægte dens Tilværelse er derfor ikke ensbetydende med at fornægte dem.

Hyl. Jeg indrømmer det, men er der da ingen andre Ting til? Hvad synes du om at mistro Sanserne, at benægte de sanselige Tings virkelige Tilværelse eller paastaa ikke at vide noget om dem? Er ikke det nok til at kalde en Mand *Skeptiker?*

Fil. Lad os derfor undersøge, hvem af os, der benægter de synlige Tings Existens eller paastaar at være mest uvidende om dem. Thi han maa, hvis jeg har forstaaet dig ret, være den største *Skeptiker*.

Hyl. Ja, lad os det.

Fil. Hvad mener du med sanselige Ting?

Hyl. De Ting, der opfattes med Sanserne. Hvad andet skulde jeg vel mene?

Fil. Undskyld mig, Hylas, men jeg maa bede dig udtrykke din Mening saa klart som muligt, da det kan bidrage i høi Grad til at forkorte vor Undersøgelse. Lad mig derfor stille dig et nyt Spørgsmaal. Er det blot de Ting, der opfattes umiddelbart, der siges at opfattes gjennem Sanserne, eller kan de Ting medrette kaldes *sanselige*, der opfattes middelbart eller ved Hjælp af noget andet.

Hyl. Jeg forstaar dig ikke rigtig.

Fil. Naar jeg læser en Bog, opfatter jeg umiddelbart blot Bogstaverne, men middelbart eller ved Hjælp af dem modtager min Aand Begreber som Gud, Dyd, Sandhed o. s. v. At Bogstaverne virkelig er sanselige Ting, som vi umiddelbart ser med vore Øine, er utvilsomt, men jeg skulde have Lyst til at vide, om du ogsaa antager de med Bogstaverne betegnede Begreber for at være det.

Hyl. Nei, langtfra, det vilde være meningsløst at anse *Gud* eller *Dyd* for sanselige Ting, skjønt de af vor Aand opfattes ved Hjælp af synlige Tegn, der er valgt vilkaarlig som Udtryk for disse Begreber.

Fil. Det lader altsaa til, at du med *sanselige Ting* blot mener saadanne, der opfattes umiddelbart gjennem Sanserne.

Hyl. Saa er det.

Fil. Naar jeg altsaa ser en Del af Himmelen rød, en anden blaa, og min Forstand deraf drager den Slutning,at der maa være en Aarsag til denne Farveforskjel, kan denne Aarsag altsaa ikke siges at være en sanselig Ting eller noget, som opfattes gjennem Synet.

Hyl. Nei.

Fil. Og fremdeles, naar jeg hører en hel Del forskjellige Lyd, kan jeg altsaa ikke siges at høre Aarsagerne til disse Lyd.

Hyl. Nei.

Fil. Og naar jeg gjennem min Følesans fornemmer en Ting at være varm eller tung, saa kan jeg ikke sige, at jeg føler Aarsagen til dens Varme eller Vægt.

Hyl. For at forebygge flere saadanne Spørgsmaal, skal jeg engang for alle sige dig, at med *sanselige Ting* mener jeg blot saadanne, der opfattes gjennem Sanserne, og at Sanserne faktisk ikke modtager andet end det, der fornemmes umiddelbart; thi de drager ingen Slutninger. At trænge frem til Aarsager eller Foranledninger fra Virkninger og Tilsyneladelser, der alene iagttages af Sanserne, er udelukkende Forstandens Gjerning.

Fil. Vi er altsaa enige om, at de *sanselige Ting blot er saadanne, der umiddelbart opfattes gjennem Sanserne*. Fremdeles maa jeg spørge dig, om vi gjennem Synet umiddelbart opfatter andet end Lys, Farver og Former, gjennem Hørelsen andet end Lyd, med Tungen andet end Smag, gjennem Næsen andet end Lugt eller gjennem Følelsen andet end Tryks- og Modstandsfornemmelser.

Hyl. Nei.

Fil. Det er altsaa din Mening, at naar alle sanselige Egenskaber tænkes bort, bliver der intet tilbage at fornemme.

Hyl. Det er min Mening.

Fil. De sanselige Ting er altsaa blot saa og saa mange sanselige Egenskaber eller Forbindelser af sanselige Egenskaber.

Hyl. Ja.

Fil. *Varme* er altsaa en sanselig Ting?

Hyl. Ganske vist.

Fil. Bestaar de sanselige Tings Virkelighed i at fornemmes (be perceived), eller har de nogen Tilværelse, uafhængig af Fornemmelse (their being perceived), uden noget Forhold til en Bevidsthed (mind)?Hyl. At *være* (exist) er en Ting, og at *fornemmes* en anden.

Fil. Jeg taler bare om de sanselige Ting, og jeg spørger dig, om du med disses virkelige Tilværelse mener Tilværelse (subsistence) udenfor Bevidstheden og uafhængig af Sanseiagttagelse?

Hyl. Jeg mener en virkelig absolut Tilværelse, forskjellig fra og uden noget Forhold til Sanseiagttagelsen.

Fil. Hvis man altsaa tilstaar Varmen en virkelig Tilværelse, maa den existere uafhængig udenfor Bevidstheden.

Hyl. Ja.

Fil. Sig mig, Hylas, gjælder denne virkelige Tilværelse for alle Varmegrader, som vi kan føle, eller er der nogen Grund til at tillægge nogle den og frakjende andre den, og hvis saa er, vær da saa snil at lade mig vide hvorfor.

Hyl. Enhver Varmegrad, vi føler med vore Sanser, kan vi være sikre paa findes i den Gjenstand, som foraarsager den.

Fil. Hvad for noget? Den høieste saavelsom den laveste?

Hyl. Javist, og det af samme Grund, nemlig at begge Grader opfattes gjennem Sanserne. Den høiere opfattes jo lettere, og er der nogen Forskjel, maa vi derfor være sikrere paa den høieres virkelige Tilværelse end den laveres.

Fil. Men foraarsager ikke den voldsomste og intenseste Varme en meget stor Smerte?

Hyl. Jovist.

Fil. Og eier et fornemmelsesløst (unperceiving) Væsen Evne til at føle Smerte eller Lyst?

Hyl. Nei, ganske vist ikke.

Fil. Er din Materie et Væsen uden Sanser, eller er det begavet med Sansning?

Hyl. Den er naturligvis uden Sanser.

Fil. Følgelig kan den ikke føle Smerte.

Hyl. Nei, paa ingen Maade.

Fil. Og heller ikke føle den høieste Varmegrad, som du jo erkjender medfører en ikke ringe Smerte.

Hyl. Jeg indrømmer det.

Fil. Hvad skal vi da sige om denne ydre Gjenstand: er det en materiel Substans eller ikke?

Hyl. Det er en materiel Substans, der er udrustet med sanselige Egenskaber.

Fil. Men hvordan kan der da findes Varme i den?Er det ikke dig, som paastaar, at Smerte ikke kan være til i en materiel Substans? Jeg vilde gjerne, du skulde klargjøre dette Punkt.

Hyl. Lad os holde inde et Øieblik, Filonous; jeg er bange, jeg var for rask paa det, da jeg indrømmede, at intens Varme var en Smerte. Jeg skulde være mere tilbøielig til at tro, at Smerte er forskjellig fra Varme og en Følge eller Virkning af den.

Fil. Naar du fører din Haand hen til Ilden, modtager du da et enkelt ensartet Indtryk (sensation) eller to forskjellige Indtryk?

Hyl. Bare et enkelt Indtryk.

Fil. Fornemmes ikke Varmen umiddelbart?

Hyl. Jo.

Fil. Og Smerten?

Hyl. Paa samme Maade.

Fil. Da nu altsaa begge Fornemmelser opfattes umiddelbart paa samme Tid, og Ilden alene fremkalder en enkel Forestilling (idea), er følgelig denne samme enkle Forestilling baade den voldsomme, umiddelbart følte Varme og Smerten, altsaa er den umiddelbart opfattede voldsomme Varme ikke noget forskjelligt fra en særskilt Art Smerte.

Hyl. Det synes saa.

Fil. Men prøv alligevel, Hylas, om du i Tanken kan forestille dig et voldsomt Sanseindtryk (sensation), der ikke ledsages af en Behag- eller Smertefølelse.

Hyl. Det kan jeg ikke.

Fil. Eller kan du danne dig en Forestilling om Smerte eller Behag i Almindelighed, abstraheret fra enhver enkelt Forestilling om Varme, Kulde, Smag, Lugt o. s. v.?

Hyl. Nei.

Fil. Følger ikke deraf, at en fornembar Smerte ikke er noget forskjelligt fra de aller voldsomste Sanseindtryk eller Forestillinger?

Hyl. Unægtelig, og skal jeg sige Sandheden, begynder jeg allerede at faa en Anelse om, at en meget sterk Varme blot har Tilværelse for en Bevidsthed, som Sanseindtryk.

Fil. Jasaa — du befinder dig altsaa paa det skeptiske Stadium, vaklende mellem ja og nei?

Hyl. Nei; jeg tror nok, jeg kan sige ja foreløbig. En meget voldsom og smertefuld Varmefornemmelse kan ikke existere udenfor en Bevidsthed.Fil. Den har altsaa ikke efter din Mening nogen virkelig Tilværelse?

Hyl. Nei, forekommer det mig.

Fil. Det er altsaa sikkert, at der i Naturen ikke gives et virkeligt varmt Legeme?

Hyl. Jeg har ikke benægtet, at der er nogen virkelig Varme i Legemerne. Jeg siger bare, at der ikke findes en saadan Ting som voldsom, virkelig Varme.

Fil. Men sagde du ikke for en Stund siden, at alle Varmegrader var lige virkelige, eller hvis der var nogen Forskjel mellem dem, saa var den høiere Grad mere utvilsomt virkelig end den lavere.

Hyl. Det er sandt; men det var, fordi jeg ikke dengang saa, hvor stor Grund der var til at skjelne mellem dem, noget, jeg nu klart indser. Da nemlig intens Varme ikke er andet end en egen Art Smertefornemmelse, og Smerte blot kan føles af et sansende Væsen, kan altsaa intens Varme ikke i Virkeligheden existere i en materiel Substans

uden Sanser. Men det er ingen Grund til at paastaa, at en lavere Grad af Varme ikke skulde kunne findes i en saadan Substans.

Fil. Men hvordan skal man kunne skjelne den Varme, der er til for en Bevidsthed, fra den, der kan tænkes tilværende udenfor Bevidstheden?

Hyl. Det er ikke vanskeligt. Du ved, selv den ringeste Grad af Smerte kan ikke existere uden som en Følelse, følgelig er enhver Varmegrad, som fremkalder Smerte, blot til for den Bevidsthed, der føler den som saadan. Men ingenting tvinger os til at antage det samme om de andre Varmegrader.

Fil. Var det ikke saa, at du for en Stund siden hævdede, at intet Væsen uden Sanser kunde føle Behag ligesaalidt som Smerte?

Hyl. Jo.

Fil. Og kan ikke Varme i en mild tempereret Grad — saa den ikke foraarsager Smerte — være en behagelig Fornemmelse?

Hyl. Naa, og hvad saa?

Fil. Deraf følger, at den ikke kan existere udenfor en Bevidsthed i en fornemmelsesløs Substans eller lignende.

Hyl. Det synes virkelig saa.Fil. Eftersom altsaa baade de behagelige Varmegrader og de ubehagelige blot kan existere i en tænkende Substans, maa vi jo drage den Slutning, at andre Legemer er absolut ufølsomme for enhver Grad af Varme.

Hyl. Ved nærmere Ettertanke finder jeg det ikke saa indlysende, at Varme i og for sig fremkalder en behagelig Fornemmelse, men at en sterk Varme volder Ubehag (pain), er sikkert nok.

Fil. Jeg paastaar ikke, at Varme fremkalder et saa stort Behag, at det kan sammenlignes med den sterke Smertefornemmelse, som opstaar ved intens Varme. Men indrømmer du, at Følelsen af Behag er der, om end i aldrig saa svag Form, har du sluttet dig til min Mening.

Hyl. Jeg synes nu, det heller burde kaldes en Ligevægtstilstand uden Lyst- eller Smertefølelse; det eneste, man føler, synes at være Frihed, saavel for Behag, som for Ubehag. Og at en saadan Tilstand er karakteristisk for en ikke-tænkende Substans, haaber jeg, du vil indrømme.

Fil. Siden det lader til at være din Mening, at Varme overhovedet eller en mild Varmegrad ikke volder Behag, ved jeg ingen anden Maade at overbevise dig paa, end at appellere til dine Sanser. Men hvad mener du saa om Kulde?

Hyl. Det samme, som jeg mener om Varme. Sterk Kulde fremkalder Smerte; at føle en meget sterk Kulde, er det samme, som at føle sterkt Ubehag: altsaa kan Kulden ikke være til udenfor Bevidstheden; men baade en ringere Kuldegrad og en lavere Varmegrad kan være til uafhængig af Bevidstheden.

Fil. Derfor maa de Legemer, som meddeler os Varme, naar vi kommer dem nær, have Varme i sig i en svag Grad, og de, som meddeler os Kulde, have Kulde i sig.

Hyl. Det maa de.

Fil. Kan nogen Læresætning være sand, der med Nødvendighed fører til et meningsløst Resultat?

Hyl. Visselig ikke.

Fil. Er det ikke meningsløst at tænke sig den samme Ting som kold og varm paa samme Tid? Hyl. Jo.

Fil. Sæt nu, at din ene Haand er varm og den anden kold, og at de saa begge to samtidig føres ned i det sammeKar lunkent Vand: vil da ikke Vandet synes koldt for den ene Haand og varmt for den anden?Sml. *Principles of Human Knowledge*, sect. 14.

Hyl. Jo.

Fil. Maa vi da ikke ifølge dine Præmisser slutte, at det i Virkeligheden er koldt og varmt paa samme Tid? Altsaa, ifølge din egen Tilstaaelse, en Meningsløshed.

Hyl. Jeg tilstaar, at det synes saa.

Fil. Følgelig er dine Præmisser falske, da du har indrømmet, at ingen sande Præmisser leder til en Meningsløshed.

Hyl. Men kan da noget være mere meningsløst end at sige, at *der ikke er Varme i Ilden?*

Fil. Men sig mig — jeg spørger i den Hensigt at faa det omstridte Punkt endnu klarere frem —, bør vi ikke under fuldkommen lige Omstændigheder fælde den samme Dom?

Hyl. Selvfølgelig.

Fil. Naar din Finger bliver stukker med en Knappenaal, trænger da ikke Naalen ind mellem Kjødets Fibre?

Hyl. Jo.

Fil. Og naar et glødende Kul brænder din Finger, sker da det samme?

Hyl. Nei.

Fil. Da du altsaa ikke tror, at den Fornemmelse, der foraarsages af Knappenaalen, eller en lignende sidder i selve Naalen, saa skulde du heller ikke ud fra dit Standpunkt mene, at den Fornemmelse, Varmen fremkalder, eller en lignende, er i Ilden.

Hyl. Naa, da det vel ikke kan være anderledes, faar jeg nok give mig paa dette Punkt og erkjende, at Varme og Kulde blot er Fornemmelser i vor Hjerne; men der er stadig igjen nok Egenskaber til at sikre de ydre Tings Virkelighed.

Fil. Men hvad siger du vel, Hylas, hvis det skulde vise sig, at det samme er Tilfældet med alle andre sanselige EgenskaberSml. *Principles of Human Knowledge*, sect. 14, 15., at de ligesaalidt som Varme og Kulde kan have nogen Tilværelse udenfor Bevidstheden.

Hyl. Ja, hvis du kan bevise det, skal jeg indrømme, at du har rykket dit Maal temmelig nær. Men jeg tviler i høieste Grad paa Muligheden deraf.Fil. Lad os undersøge de forskjellige Sansefornemmelser, en efter en. Hvad mener du om Smagen? Tror du, den kan findes udenfor Bevidstheden eller ikke?

Hyl. Kan nogen Mand med sin fulde Forstand tvile paa, at Sukker er sødt eller Malurt bittert?

Fil. Sig mig en Ting, Hylas, er en sød Smag en egen Form af Behag eller behagelig Fornemmelse, eller ikke?

Hyl. Vist er det en behagelig Fornemmelse.

Fil. Og er ikke det bitre noget ubehageligt eller ondt (pain)?

Hyl. Jo.

Fil. Naar altsaa Sukker og Malurt er ikke-tænkende legemlige Substanser, der existerer udenfor vor Bevidsthed, hvordan kan da Sødhed og Bitterhed, d. v. s. Behag og Ubehag, være knyttet til dem?

Hyl. Stop et lidet Øieblik, Filonous; jeg ser nu, hvad det er, som hele Tiden har ført mig paa Vildspor. Du spurgte om Varme og Kulde, Sødhed og Bitterhed ikke var særegne Former af Smerte- og Behagfornemmelser, hvortil jeg simpelthen svarede, at saa var Tilfælde. Men jeg skulde naturligvis have skjelnet, f. Ex. saaledes: disse Egenskaber er, naar de fornemmes af os, Former af Smerte eller Behag, men kun forsaavidt de fornemmes af os, ikke som tilhørende de ydre Gjenstande. Vi maa derfor ikke absolut slutte, at der ingen Varme er i Ilden eller Sødhed i Sukkeret, men blot at Varme eller Sødhed, opfattet af os, ikke er i Ilden eller Sukkeret. Hvad siger du hertil, Filonous?

Fil. Jeg siger, at det ikke vedkommer Sagen. Vor Diskussion gik helt og holdent ud fra de sanselige Ting, efter

din egen Definition: *det, der umiddelbart opfattes gjennem Sanserne*. Og hvilkesomhelst andre Egenskaber, forskjellige fra disse, du end maatte tale om, saa har jeg ingenting med dem at gjøre, de vedkommer ikke denne Diskussion. Du kan jo godt paastaa at have opdaget visse Egenskaber, som du ikke opfatter med Sanserne, og paastaa, at denslags usanselige Egenskaber findes i Sukker og Ild. Men jeg begriber paa ingen Maade, hvad det kan nytte dig. Sig mig derfor endnu engang, erkjender du, at Varme og Kulde, søde og bitre Fornemmelser (jeg mener Fornemmelser, der kan opfattes gjennem Sanserne) kan existere udenfor Bevidstheden?

Hyl. Jeg skjønner, det nytter ikke at være paastaaelig,- 12 -

saa jeg har intet andet at gjøre end at opgive mine Meninger om disse Egenskaber, skjønt jeg tilstaar, det lyder underligt at sige, at Sukker ikke er sødt.

Fil. Men husk saa videre paa, at det, der i Almindelighed synes sødt, kan forekomme en syg Gane at være bittert. Og ingenting er sikrere, end at mange Mennesker finder forskjellig Smag i den samme Mad; vi ved jo, at det, som for en er en udsøgt Nydelse, er en Gru for en anden. Og hvordan var det muligt, hvis Smagen var en Egenskab ved Maden?

Hyl. Sandelig, om jeg ved det.

Fil. Dernæst gaar vi over til Lugten. Mener du ikke, at hvad der er bleven sagt om Smagen ogsaa i alle Henseender gjælder for Lugten? Kan den ikke baade være en behagelig og en ubehagelig Fornemmelse?

Hyl. Jo, ganske vist.

Fil. Men da er det vel ikke din Mening, at den kan findes i en fornemmelsesløs (unperceiving) Ting?

Hyl. Nei.

Fil. Eller tror du, at Smuds og Stank gjør det samme ubehagelige Indtryk paa de Dyr, der lever af Affald, som paa os?

Hyl. Paa ingen Maade.

Fil. Maa vi da ikke med Hensyn til Lugt drage den samme Slutning, som af de førnævnte andre Sansefornemmelser, nemlig, at de blot kan findes hos en Sjæl eller fornemmende (perceiving) Substans?

Hyl. Jeg tror det.

Fil. End Lyd da! Hvad skal vi saa tro om den? Er det en Egenskab, der i Virkeligheden er fast forbunden med Tingene eller ikke?

Hyl. At den ikke sidder i de lydende Legemer, fremgaar f. Ex. deraf, at en Klokke, der bringes til at slaa i et lufttomt Rum, ikke frembringer nogen Lyd. Luften maa derfor ansees for en Betingelse for al Lyd.

Fil. Hvad Grund er der til at tro det, Hylas?

Hyl. Naar der opstaar en Bevægelse i Luften, staar den Lyd, som derved fremkommer, altid i Forhold til Luftvibrationen; uden nogen Bevægelse i Luften hører vi slet ingen Lyd.

Fil. Selv om jeg nu indrømmer, at vi aldrig hører en Lyd, uden naar der er nogen Bevægelse i Luften, kan jeg— r3 —

•dog ikke skjønne, at du deraf kan slutte, at Lyden selv er i Luften.

Hyl. Det er jo netop denne Bevægelse i Luften omkring os, der i Bevidstheden frembringer Indtrykket af Lyd. 'Thi et Slag paa Ørets Trommehinde sætter denne i Svingning, Svingningen forplanter sig gjennem Hørenerverne til Hjernen, og Sjælen modtager det Indtryk (sensation), vi kalder Lyd.

Fil. Lyd er altsaa et Indtryk?

Hyl. Ja, som opfattet af os er Lyd en egen Slags Fornemmelse (sensation) i Bevidstheden.

Fil. Men kan en Fornemmelse existere udenfor Bevidstheden?

Hyl. Vist ikke.

Fil. Hvordan kan da Lyd, naar det er en Sansefor-nemmelse, være i Luften, naar du med Luft mener en Substans uden Evne til at modtage Sanseindtryk og med selvstændig Tilværelse udenfor Bevidstheden?

Hyl. Du maa skjelne mellem Lyden, som den opfattes af os, og som den er i sig selv, Filonous, eller — hvad der er den samme Ting — mellem den Lyd, vi umiddelbart fornemmer, og den, som er til udenfor os. Den første er naturligvis en egen Art Sansefornemmelse, den sidste blot en svingende eller bølgende Bevægelse.

Fil. Jeg troede, at jeg allerede havde besvaret den Indvending engang før i et lignende Tilfælde. Men for at tale om en anden Ting: er du da vis paa, at Lyd blot er Bevægelse?

Hyl. Ja.

Fil. De Egenskaber, som derfor tillægges Lyden, kan altsaa med fuld Ret tillægges Bevægelsen?

Hyl. Ja.

Fil. Det giver da god Mening at tale om Bevægelse som en Ting, der er høi, yndig, skarp eller dyb.

Hyl. Jeg ser, du er fast bestemt paa ikke at ville forstaa mig. Er det da ikke klart, at disse Egenskaber blot tilhører den sanselige Tone eller Lyden i Ordets almindelige Betydning, men ikke Lyden i den virkelige, filosofiske Betydning, efter hvilken den, som jeg nys sagde dig, blot er en vis Bevægelse i Luften.

Fil. Det lader altsaa til, at der er to Slags Lyd —— II —

en simpel, hverdagslig, nemlig den, som høres, en andeni filosofisk og virkelig.

Hyl. Netop, saa er det.

Fil. Og den sidste bestaar i Bevægelse?

Hyl. Det har jeg jo allerede sagt.

Fil. Sig mig, Hylas, til hvilken Sans tror du, Forestillingen om Bevægelse hører: til Høresansen?

Hyl: Nei, til Syns- og Følesansen.

Fil. Efter din Mening skulde altsaa Lyden kunne sees; eller føles, men aldrig høres?

Hyl. Hør her, Filonous — du kan jo godt, om du har Lyst, gjøre min Mening latterlig, men det vil ikke forandre noget med Hensyn til Sagens Sandhed. Jeg indrømmer saa gjerne, at de Slutninger, du tvinger mig til at drage, høres noget besynderlige ud; men du ved, at det almindelige Sprog dannes af og for Folket; vi maa derfor ikke undres over, om Udtryk, der formes for at udtrykke den filosofiske Sandhed, synes urimelige og misvisende.

Fil. Er du alt kommen saa langt paa Vei? Jeg vil sige dig, at det ikke forekommer mig at være en liden Seir at have faaet dig til at gaa saa let over almindelige Talemaader og Meninger. Det bør nemlig udgjøre en vigtig Del af vor Undersøgelse at faa Rede paa, hvilke Meninger ligger længst borte fra Alfarveien og støder den sunde Menneskeforstand mest. Men kan du da ikke anse det for mere end et filosofisk Paradox at sige, at virkelige Lyd aldrig høres, og at Lydindtrykkene opfattes gjennem en anden Sans. Er der intet i dette, som strider mod Tingenes Natur og Sandheden?

Hyl. Skal jeg sige Sandheden, maa jeg tilstaa, at jeg ikke liker denne Maade at sige Tingen paa. Men efter de Indrømmelser, jeg allerede har gjort, maa jeg vel lige saa godt først som sidst tilstaa, at Lyd ikke har nogen virkelig Tilværelse udenfor Bevidstheden.

Fil. Og jeg haaber, du ikke vil gjøre nogen Vanskeligheder ved at erkjende det samme om Farverne?

Hyl. Undskyld, med Farverne er det en ganske anden Sag. Kan noget være klarere, end at vi ser dem paa Tingene?

Fil. De Ting, du taler om, er vel da materielle Substanser, der existerer udenfor Bevidstheden?

Hyl. Ja.

Fil. Og de bærer de sande og virkelige Farver i sig.— II —

Hyl. Hver synlig Ting har den Farve, som vi ser den fremtræde med for vort Øie.

Fil. Hvad mener du med det? Gives der andre synlige Gjenstande end de, vi ser?

Hyl. Nei.

Fil. Og opfatter vi noget gjennem Sanserne, uden at det sker umiddelbart?

Hyl. Hvor ofte skal jeg være nødt til at gjentage den samme Ting? Nei, siger jeg dig.

Fil. Vær lidt taalmodig, gode Hylas, og sig mig endnu engang, om der er andre Ting, som opfattes umiddelbart gjennem Sanserne, end de sanselige Egenskaber. Jeg ved, at du engang har besvaret det Spørgsmaal med nei, men nu vilde jeg, du skulde sige mig, om du stadig er af samme Mening.

Hyl. Ja, jeg er.

Fil. Sig mig saa videre — er din materielle Substans en sanselig Egenskab eller sammensat af sanselige Egenskaber?-

Hyl. Ak, hvilke Spørgsmaal, du kommer med! Hvem har tænkt noget saadant?

Fil. Jeg spørger, fordi du med dit: hver synlig Gjenstand har den Farve, vi ser paa den, gjør Tingene, vi ser, til materielle Substanser, hvoraf følger, at materielle Substanser er sanselige Egenskaber, eller at vi gjenem Synet opfatter andre Ting end sanselige Egenskaber. Men da vi allerede er blevet enige i dette Punkt, som du fremdelen, fastholder, kan tydeligvis ikke din legemlige Substans være noget forskjelligt fra de sanselige Egenskaber.

Hyl. Du kan drage saamange urimelige Slutninger af mine Ord, du vil, og prøve paa at gjøre de klareste Ting. indviklede, det skal alligevel ikke lykkes dig at bringe mig til at tvile paa mine Sansers ligefremme og tydelige Vidnesbyrd. Jeg ved godt, hvad jeg mener.

Fil. Da ønsker jeg, du kunde faa mig ogsaa til at; forstaa det. Men siden du ikke er villig til at lade mig se lidt nærmere paa din Opfatning af en materiel Substans,, skal jeg ikke gaa nærmere ind paa det Punkt. Men vær alligevel saa snil at sige mig, om de Farver, vi ser, findes, paa Gjenstandene omkring os, eller om det er andre Farver?

Hyl. Det er de Farver, vi ser.

Fil. Hvad er det du siger? Er de skjønne purpurrøde— i6 —

Farver, vi ser paa hine Skyer, virkelig i dem, eller tror du, de i sig selv er noget andet end en mørk Taage?

Hyl. Jeg maa indrømme, Filonous, at disse Farver ikke virkelig er i Skyerne, saadan som det kan se ud paa - denne Afstand. Det er bare tilsyneladende Farver.

Fil. Tilsyneladende, siger du? Hvordan skal vi da kunne skjelne mellem de virkelige og de tilsyneladende Farver?

Hyl. Det er meget let. Det, der blot viser sig i en vis Afstand, men forsvinder, naar man kommer nærmere, -er den tilsyneladende Farve.

Fil. Og den virkelige er altsaa den, som for en nøiagtig og indgaaende Undersøgelse viser sig "at være saadan?

Hyl. Ja.

Fil. Behøves der til denne nøiagtige og indgaaende Undersøgelse Mikroskop, eller er det blotte Øie nok?

Hyl. Selvfølgelig maa der Mikroskop til.

Fil. Et Mikroskop viser ofte andre Farver end de, -det blotte Øie kan se, og hvis vi havde Mikroskoper, der forstørrede saa meget, vi vilde, vilde sikkerlig ingen Gjenstand, set gjennem det, vise sig med den Farve, den har for det blotte Øie.

Hyl. Og hvad slutter du af alt dette? Du kan ikke paastaa, at Tingene i Virkeligheden ikke har nogen Farve, blot fordi den ved kunstige Midler kan forandres eller bringes til at forsvinde.

Fil. Det forekommer mig indlysende, at man af dine egne Indrømmelser maa kunne drage den Slutning, at alle de Farver, vi ser med vort blotte Øie, er lige saa uvirkelige som de, vi ser paa Skyerne, siden de forsvinder for den nøiere og mere indtrængende Betragtning, et Mikroskop muliggjør. Dernæst vil jeg spørge dig, for at komme yderligere Indvendinger i Forkjøbet: Viser en Gjenstands virkelige og naturlige Tilstand sig bedre for et meget skarpt og gjennemtrængende Blik, end for et mindre skarpt Blik?

Hyl. Den viser sig naturligvis bedst for det skarpeste Blik.

Fil. Lærer ikke Dioptriken os tydelig nok, at Mikroskopet gjør Blikket mere gjennemtrængende og viser os Gjenstandene, som Øiet vilde se dem, hvis det af Naturen var fuldkomment?

Hyl. Jovist.

Fil. Følgelig maa det mikroskopiske Billede ansees for

at være det, der giver os den tydeligste Forestilling om Tingenes virkelige Natur, eller det, de er i sig selv; derfor er de Farver, som sees i det, mere ægte og virkelige end de, der ellers sees.

Hyl. Jeg maa virkelig tilstaa, at der er noget i det, du siger.

Fil. Det er desuden ikke bare muligt, men ogsaa aldeles sikkert, at der findes Dyr, hvis Øine af Naturen er skabte til at se de Gjenstande, som paa Grund af sin Lidenhed er usynlige for os. Hvad siger du om de ubegribelig smaa Dyr, som sees med bevæbnet Øie, maa vi ikke antage dem for absolut blinde? Eller hvis de ser, kan det da tænkes, at dette Syn har nogen anden Bestemmelse end den, Synet har hos alle andre Dyr, nemlig at beskytte deres Legeme mod Skade; og hvis det forholder sig saaledes, er det da ikke indlysende, at de maa kunne se Ting, mindre end deres egne Legemer, og at dette vil give dem et ganske andet Billede af de enkelte Gjenstande end det, vore Sanser modtager[1]). Selv vore egne Øine viser os ikke altid Tingene paa samme Maade; enhver ved, at den, der har Gulsot, ser gult overalt. Er det da ikke høist sandsynligt, at de Dyr, hvis Øine har en fra vore meget forskjellig Indretning, og hvis Legemer indeholder saa mange forskjellige Vædsker, ser andre Farver end vi. Maa vi ikke af alt dette drage den Slutning, at alle Farver er lige uvirkelige, og at ingen af dem, vi ser, i Virkeligheden findes i Tingene?

Hyl. Jo.

Fil. Sagen vil være udenfor al Tvil, naar man betænker, at hvis Farver var virkelige Egenskaber ved Gjenstandene omkring os, kunde de ikke skifte, uden at der foregik nogen indre Forandring med Tingene. Men er det ikke klart af, hvad vi allerede har sagt, at en Tings Farver enten forandres eller helt forsvinder, naar man ser paa den med Mikroskop, naar Øiets Vædsker antager en anden Form, eller ved Forrykning af Afstanden, uden at der under alt dette er foregaaet nogen virkelig Forandring med Tingen selv. Ja, selv om alt andet vedbliver at være det samme, men Gjenstandene skifter Plads, vil de antage andre Farver for Øiet. Det samme indtræffer, naar man ser en Gjenstand i sterkere eller svagere Lys. Og du ved jo godt selv, at de

1) Sml. New Theory of Vision, seet. 80—86.

samme Legemer antager en anden Farve i kunstigt Lys; læg dertil Experimentet med Prismet, der, idet det spreder de uligeartede Lysstraaler, giver hver Ting en anden Farve, saa det hvideste kommer til at se ud som dybt blaat eller rødt for det blotte Øie. Og sig mig saa, om du fremdeles er af den Mening, at hver Gjenstand har sin egen, sande Farve — for da vilde jeg gjerne vide, i hvilken Afstand Tingen skulde stilles, og fra hvilke Sider

man burde se den, hvordan Øiet maatte være bygget og dannet, og hvad Slags eller hvor sterkt Lys der behøves for at bringe den samme Farve til at træde frem og den tilsyneladende til at. forsvinde.

Hyl. Ja, jeg maa nu tilstaa, at jeg føler mig overbevist om, at alle Farver er lige uvirkelige, og at der ikke gives noget saadant som Farve i Gjenstandene, men at alt skabes af Lyset. Og hvad der styrker mig i denne Mening er, at Farverne er mer eller mindre levende alt efter Lysets Art. Uden Lys kan Farverne ikke sees. Desuden, selv om man nu indrømmer, at Gjenstandene om os har sin Farve, hvordan skulde saa vi kunne se dem? Thi ingen ydre Gjenstand kan gjøre Indtryk paa os uden gjennem vore Sanseorganer, men den eneste Maade, hvorpaa Tingene virker, er som Bevægelse, og Bevægelse kan blot meddeles i Form af et Stød. En fjern Gjenstand kan derfor ikke gjøre Indtryk paa Øiet og følgelig heller ikke selv eller ved nogen af sine Egenskaber virke paa Sjælen. Deraf følger det klart, at det er en rumfyldende Substans, der virker umiddelbart paa Øiet og foraarsager Farvefornemmelse: denne Substans er Lyset.

Fil. Hvad siger du? Er Lyset en Substans?

Hyl. Ja, Filonous, Lyset omkring os er intet andet end en tynd, flydende Substans, der, naar dens enkelte Atomer bringes i sterk Bevægelse og paa forskjellig Vis kastes tilbage fra Overfladen af Gjenstandene omkring os til Øiet, sætter Synsnerven i Svingning; og naar denne Svingning forplanter sig til Hjernen, opstaar de Fornemmelser, vi kalder rødt, blaat, gult o. s. v.

Fil. Det lader altsaa til, at Lyset ikke gjør andet end sætte Synsnerven i Svingning.

Hyl. Intet andet.

Fil. Og som en Følge af enhver saadan Nervesvingning modtager Sjælen et Sanseindtryk, en vis Farve?

Hyl. Saa er det.— lg —

Fil. Og disse Sanseindtryk har ingen Tilværelse udenfor Bevidstheden?

Hyl. Nei.

Fil. Hvordan kan du da paastaa, at Farverne er i Lyset, siden du ved Lys forstaar en legemlig Substans, der existerer udenfor vor Bevidsthed?

Hyl. Jeg indrømmer, at Lys og Farver, saadan som de umiddelbart opfattes af os, ikke kan være til udenfor vor Bevidsthed. Men i sig selv er det blot Svingninger og Sammensætninger af visse usynlige Stofdele.

Fil. Altsaa kan Farver, opfattede i almindelig Forstand eller antagne for virkelig haandgribelige Gjenstande, blot være til for en for Indtryk modtagelig Substans?

Hyl. Det er det, jeg siger.

Fil. Godt, da du altsaa giver efter med Hensyn til de sanselige Egenskaber, der alene ansees for Farver af den hele Menneskehed, maa du gjerne mene, hvad du vil om Filosofernes Spekulationer over de usynlige Farver. Det er ikke min Sag at strides med nogen om dem. Men jeg vil dog bede dig betænke, om det er klogt at paastaa, at det røde og blaa, vi ser, ikke er virkelige Farver, men visse ukjendte Bevægelser og Former, som intet Menneske nogengang i Virkeligheden har set eller vil komme til at se. Er ikke dette en rent urimelig Opfatning, og kan man ikke fra den drage de samme latterlige Slutninger, som du blev nødt til at tilbagekalde, da vi talte om Lyden?

Hyl. Jeg tilstaar aabent, Filonous, at det er forgjæves at staa "imod længer. Farver, Lyd, Smag, med et Ord, alt, hvad der kaldes sekundære Egenskaber ved Tingene, har visselig ingen Tilværelse udenfor Bevidstheden. Men du maa ikke tro, at denne Erkjendelse tager noget fra Materiens eller de ydre Tings Virkelighed; thi det er ikke mere end hvad mange Tænkere mener, der ikkedestomindre er uendelig langt fra at benægte Materiens Existens. For bedre at kunne forstaa dette, maa du huske paa, at Materiens Egenskaber af Filosoferne inddeles i primære og sekundærex). De primære er: Udstrækning, Form, Fasthed, Tyngde, Bevægelse og Hvile, hvilke Egenskaber efter de Lærdes Mening

') Se herom Principles of Human Knowledge, seet. 9; fremdeles Locke's Essay, VIII, Kap. 9 og Hamiltons Udgave af Reid, Pag. 313—31S og Anm. D. Pag. 825—875.- 20 -

har en virkelig selvstændig Existens. De andre er de ovenfor nævnte, kort sagt alle sanselige Egenskaber uden de primære, og disse er intet andet end Indtryk eller Forestillinger (ideas), der ingen Existens har udenfor Bevidstheden. Men alt dette ved du naturligvis før. Hvad mig angaar, saa har jeg længe vidst, at der gaves en saadan Mening blandt de Lærde, men jeg har aldrig før nu været overbevist om dens Sandhed.

Fil. Du er altsaa fremdeles af den Mening, at Udstrækning og Form er Egenskaber, der kjendetegner de Substanser omkring os, som er uden Bevidsthed eller Evne til at modtage Sanseindtryk?

Hyl. Ja.

Fil. Men sæt nu, at det, der blev anført imod de sekundære Egenskaber, skulde vise sig at gjælde de primære ogsaa.

Hyl. Ja, da blev jeg altsaa nødt til at tro, at de ogsaa blot kunde være til indenfor Bevidstheden.

Fil. Er det din Mening, at selve den Form og det Rum, du iagttager gjennem dine Sanser, findes i den ydre Gjenstand eller materielle Substans?

Hyl. Det er min Mening.

Fil. Har alle andre levende Væsener lige gode Grunde til at mene det samme om de Indtryk af Form og Rum, som de modtager?

Hyl. Naturligvis, forsaavidt de idetheletaget tænker.

Fil. Svar mig paa en Ting, Hylas, tror du ikke, alle Dyr fik Sanser for at kunne hævde sig selv paa bedste Maade i Livet? Eller var det blot Mennesket, der fik denne Gave med det Maal for Øie?

Hyl. Jeg tviler slet ikke paa, at Sanserne gjør den samme Nytte hos alle levende Væsener.

Fil. Hvis saa er, skulde de da ikke ved Hjælp af dem kunne se sine egne Lemmer og de fremmede Væsener, som kan gjøre dem Skade?

Hyl. Jovist.

Fil. En Mid maa altsaa i sin egen Fod og i Ting, der er lige store eller endog mindre end den selv, kunne se Legemer af forholdsvis betydelig Størrelse, skjønt de for vort Blik knapt nok er synlige1).

*) Sml. New Theory of Vision, seet. 80.Hyl. Indrømmet.

Fil. Og for Væsener, mindre end en Mid, vil Tingene synes at være endnu større.

Hyl. Visselig.

Fil. Saa at altsaa det, som du knapt kan se, for et overordentlig lidet Dyr vil tage sig ud som et uhyre Bjerg?

Hyl. Ja.

Fil. Kan da en og samme Ting samtidig være af forskjellig Størrelse?

' Hyl. Det vilde være meningsløst.

Fil. Men af det, du har sagt, følger, at den Forestilling, du danner dig om Middefodens Størrelse, saavelsom den, mindre Dyr danner sig, hver for sig repræsenterer det sande Rumfang, det vil sige, du tvinges af dine egne Grundsætninger til at hævde en Meningsløshed.

Hyl. Der synes at være et vanskeligt Punkt her.

Fil. Har du desuden ikke allerede erkjendt, at ingen af en Tings Egenskaber kan ændres, uden at Tingen selv undergaar en Forandring?

Hyl. Jo.

Fil. Men den synlige Afstand øges eller formindskes, alt eftersom vi fjerner os fra eller nærmer os til en Gjenstand, idet den i første Tilfælde kan være ti eller hundrede Gange større end i sidste. Følger ikke ogsaa deraf, at den ikke i Virkeligheden er noget Gjenstanden iboende?

Hyl. Jeg tilstaar, at jeg ikke ved, hvad jeg skal tro.

Fil. Du vil snart komme paa det rene dermed, hvis du bare vil vove at tænke ligesaa frit om denne materielle Egenskab, som du allerede har begyndt at tænke om de andre. Blev vi ikke enige om, at hverken Varme eller Kulde var i Vandet, selv om det syntes varmt for den ene Haand og koldt for den anden?

Hyl. Jo.

Fil. Er det ikke det samme, som at slutte, at et Legeme ikke har Rumfang eller Form, naar det for et Øie synes lidet, glat eller rundt, medens det for et andet synes stort, ujævnt og kantet?

Hyl. Vist er det saa. Men er da det nogensinde Tilfældet?

Fil. Du kan naarsomhelst overbevise dig derom ved at se paa Tingen med det ene Øie gjennem er Mikroskop, medens det andet er ubevæbnet.- 22 -

Hyl. Jeg ved ikke, hvordan jeg skal kunne hævde Udstrækningen, men alligevel har jeg meget vanskelig for at opgive den; jeg ser saa mange underlige Ting følge af en saadan Indrømmelse.

Fil. Underlige, siger du. Efter de Indrømmelser, du allerede har gjort, haaber jeg, du ikke vil hefte dig ved en Ting, fordi om den kan høres underlig ud. Men vilde det ikke paa den anden Side være høist forunderligt, om en almindelig Sætning, der gjælder alle andre sanselige Egenskaber, ikke gjaldt for Udstrækning? Hvis man indrømmer, at der i en ubevidst Materie ikke kan existere en Forestilling eller noget lignende, saa følger sikkert deraf, at ingen Form eller Art af Rumfang, som vi kan forestille os eller paa nogen Maade tænke os, i Virkeligheden kan findes i Materien, for ikke at nævne den særlige Vanskelighed, der ligger i at maatte tænke en materiel Substans forud for og adskilt fra det Rum, den fylder, som Underlag (substratum) for Rummet. Lad den sanselige Egenskab være, hvad den vil, Form, Lyd eller Farve, saa synes de't mig lige umuligt, at den skulde findes hos noget, der ikke kan opfatte den.

Hyl. Jeg opgiver foreløbig dette Punkt, idet jeg forbeholder mig Ret til at tage tilbage, hvad jeg nu har sagt, i Tilfælde jeg siden skulde finde, at jeg har begaat en Feilslutning.

Fil. Det er en Ret, jeg ikke vil nægte dig. Nu er vi færdige med Form og Udstrækning. Lad os derfor gaa over til Bevægelse. Kan et Legemes Bevægelse paa samme Tid være meget hurtig og meget langsom?

Hyl. Nei.

Fil. Er ikke et Legemes Bevægelse hurtig i Forhold til den Tid, det behøver for at gjennemløbe et givet Rum? Saaledes bevæger et Legeme, der har en Fart af en Mil i Timen, sig tre Gange hurtigere, end naar det blot gaar en Mil paa tre Timer.

Hyl. Det er klart.

Fil. Og maales ikke Tiden ved Forestillingernes Paa-hinandenfølgen i vor Bevidsthed?

Hyl. Jo.

Fil. Og er det ikke muligt, at Forestillingerne skulde kunne følge efter hverandre dobbelt saa hurtig i din Hjerne som i min eller i en Aands af en anden Art?

Hyl. Det er meget muligt.— 23 —

Fil. Følgelig kan det Legeme, der forekommer dig at gjennemløbe et Rum i saa og saa lang Tid, forekomme en anden at bruge den dobbelte Tid. Og det samme gjælder for hvilketsomhelst andet Forhold, det vil efter din

Opfatning (da de to iagttagne Bevægelser begge tilhører Legemet) sige, at et og samme Legeme paa samme Tid kan have en Bevægelse i samme Retning, der er baade meget hurtig og meget langsom. Hvordan kan du forene dette med almindelig Menneskeforstand eller med det, du netop har udtalt?

Hyl. Jeg har ingenting at bemærke.

Fil. Dernæst gaar vi over til Fasthed: med dette Ord maa du enten mene en usanselig Egenskab — og da ligger det udenfor vor Undersøgelse — eller saa en sanselig, altsaa enten Haardhed eller Ugjennemtrængelighed. Men begge disse Egenskaber er aabenbart rent sanselige. Vi ved jo godt nok, at det, der forekommer et Dyr haardt, kan synes blødt for et andet, der har sterkere og kraftigere Lemmer. Og lige klart er det, at den Modstand, et andet Legeme gjør mod Tryk, ikke er noget Legemet iboende.

Hyl. Jeg indrømmer, at selve Modstandsfølelsen, som er alt, hvad der umiddelbart opfattes, ikke er i Lege??iet, men Aarsagen til Følelsen er der.

Fil. Men Aarsagerne til vore Følelser er ikke det, vi umiddelbart opfatter, de er altsaa ikke sanselige. Jeg troede, vi allerede var færdige med det Punkt.

Hyl. Javist var vi saa, men du maa tilgive mig, om jeg endnu er lidt ubehjælpelig, jeg ved ikke, hvordan jeg skal frigjøre mig for mine gamle Meninger.

Fil. For lettere at komme bort fra dine gamle, behøver du bare at huske paa, at naar det engang er erkjendt, at Udstrækning ikke existerer udenfor Bevidstheden, maa det samme nødvendigvis gjælde Bevægelse, Fasthed, Tyngde, da disse Egenskaber allesammen forudsætter Udstrækning i Rummet. Det er derfor overflødigt at undersøge hver enkelt af disse Abstraktioner. Ved at nægte Udstrækningens selvstændige Tilværelse, har du ogsaa frakjendt de andre Forhold selvstændig (real) Tilværelse.

Hyl. Hvis det er sandt, hvad du siger, Filonous, saa kan jeg bare ikke forstaa, hvorfor de Filosofer, der frakjender de sekundære Egenskaber al selvstændig Tilværelse, tillægger de primære en saadan. Hvis der ingen Forskjel er mellem dem, hvordan skal man saa kunne forklare sig det?

Fil. Det er virkelig ikke min Sag at gjøre Rede for Filosofernes mere eller mindre fornuftige Meninger. Men blandt andre Grunde turde muligens en være den, at Behag og Ubehag er nøiere knyttet til de første. Varme og Kulde, Smag og Lugt føles mere umiddelbart behagelig eller ubehagelig end Forestillinger som Udstrækning, Form, Bevægelse. Og da det aabenbart er altfor meningsløst at tro, at Behag og Ubehag kan have sit Sæde i en ikke-tænkende Substans, kan man lettere vænnes fra Troen paa de sekundære Egenskabers ydre Tilværelse. Du vil kunne overbevise dig om, at der er noget i dette, hvis du husker den Forskjel, du selv gjorde mellem en høi og lav Varmegrad, idet du indrømmede den ene selvstændig Existens, men fra-kjendte den anden denne. Der er ingen fornuftig Grund for en saadan Skjelnen; thi visselig er et Sanseindtryk uden Følelsesværdi en ligesaa virkelig Fornemmelse som et, der bringer Glæde eller Smerte, og følgelig er der større Rimelighed for, at disse findes i en ikke-tænkende Substans (subject).

Hyl. Jeg kommer netop til at tænke paa, Filonous, at jeg et eller andet Sted har hørt noget om en Skjelnen mellem absolut og relativ Udstrækning *). Skjønt det nu maa erkjendes, at stort og lidet blot udtrykker det Forhold, som andre rumfyldende Væsener indtager til enkelte Dele af vort Legeme og ikke i Virkeligheden er noget, der findes i Legemerne selv, saa er det dog intet, der kan tvinge os til at mene det samme om den absolute Udstrækning, der er en Almindeliggjørelse af de specielle Bestemmelser stort og lidet. Saaledes er det ogsaa med Bevægelse; Bestemmelserne hurtig, langsom er helt og holdent formede efter Forestillingernes Paahinandenfølgen i vor Hjerne. Men deraf, at disse Bevægelsesbestemmelser ikke har nogen virkelig Tilværelse udenfor Bevidstheden, følger ikke, at den af dem uddragne absolute Bevægelse ikke skulde kunne være til.

Fil. Sig mig, hvad er det, der adskiller en Art Bevægelse eller en Del af Rummet fra en anden? Er det ikke noget sanseligt, som f. Eks en vis Hurtighed eller Langsomhed, Størrelse eller Form, der er eiendommelig for hver?

*) Sml. New Theory of Vision, seet. 122—126. Principles of Human Know le dg e, seet. 123 og ff.; Siris, seet.

Hyl. Jo.

Fil. Naar altsaa disse Egenskaber afklædes alle sanselige Kjendemærker, mister de alle specifike Arts- og numeriske Forholds-Forskjelligheder, som det heder i Skolesproget ?

Hyl. Ja.

Fil. Det vil sige, det bliver Udstrækning i Almindelighed og Bevægelse i Almindelighed.

Hyl. Lad saa være.

Fil. Men det er en almindelig antaget Sætning, at hver Ting er noget enkelt individuelt1). Hvorledes kan da Bevægelse i Almindelighed eller Udstrækning i Almindelighed findes hos en legemlig Substans?

Hyl. Jeg skal tage mig Tid til at løse denne Vanskelighed.

Fil. Men jeg tror, dette Punkt kan afgjøres temmelig fort. Du kan da sige, om du er istand til at tænke denne eller hin Tanke. Og jeg er villig til at lade Sagen afgjøre med det. Hvis du i Tanken kan danne dig en klar, abstrakt Forestilling om Bevægelse eller Udstrækning, afklædt alle sanselige Bestemmelser som hurtig, langsom, stor, liden, rund, firkantet og lignende, der erkjendes blot at være til for Bevidstheden, skal jeg vise Eftergivenhed i det enkelte Punkt, du ønsker.

Hyl. Oprigtig talt, saa kan jeg ikke det.

Fil. Kan du da skille Forestillingerne Udstrækning og Bevægelse fra Forestillingerne om de Egenskaber, som de, der gjør denne Skjelnen, kalder sekundære?

Hyl. Hvadfornoget? Er det ikke let at betragte Udstrækning og Bevægelse i og for sig selv, afklædt alle andre sanselige Egenskaber? Maa jeg saa spørge, hvordan Matematikerne behandler disse Forestillinger?

Fil. Jeg indrømmer, Hylas, at man let kan danne almindelige Udtryk og gjøre Slutninger med Hensyn til disse Egenskaber uden at nævne andre og saaledes betragte eller behandle dem abstrakt. Men hvorfor skulde jeg ikke, naar jeg kan udtale Ordet Bevægelse for sig, kunne danne mig en Forestilling derom uden at behøve at tænke paa det Legeme, hvortil Bevægelsen er knyttet. Eller skulde det, fordi man kan opstille Læresætninger om Udstrækning eller

') Sml. Principles of Human Knowledge, Introduction, seet. 15.

Form uden at bruge Bestemmelserne stor, liden eller noget andet sanseligt Kjendemærke, være muligt at danne sig en abstrakt Forestilling om Rum (extension), uden nogen bestemt (particular) Størrelse, Form eller sanselig Egenskab, saa klart, at man faar et tydeligt Billede deraf? Matematikerne behandler Størrelser uden Tanke paa andre sanselige Egenskaber og anser disse for fuldstændig betydningløse for Beviset. Men naar man, uden at tage Hensyn til Ordene, studerer de rene Forestillinger, tror jeg, du vil finde, at det ikke er rent abstrakte Rumsforestillinger *).

Hyl. Men hvad siger du om den rene Fornuft (intellect) ? Kan vi ikke danne abtrakte Forestillinger ved Hjælp af den?

Fil. Da jeg slet ikke kan danne abstrakte Forestillinger 2), er det klart, at de ikke kan skyldes den rene Fornuft, hvad du nu end mener med dette Udtryk. Desuden synes — for ikke at gaa nærmere ind paa den rene Fornufts og dens Ideers Natur — Dyd, Forstand, Gud og lignende — saa meget sikkert, at sanselige Ting blot kan opfattes af Sanserne eller forestilles i Fantasien. Former og Rum hører altsaa ikke til den rene Fornufts Omraade, eftersom de oprindelig opfattes gjennem Sanserne. Men prøv engang selv, om det er muligt at have en Forestilling om Form uden Hjælp af kvantitative Kjendemærker, Begreber eller anskuelige Billeder idetheletaget, saa skal du selv faa se.

Hyl. Lad mig se — nei, det er umuligt.

Fil. Og kan du tænke dig Muligheden af, at der i Naturen findes noget, der har i sig to uforsonlige Modsætninger?

Hyl. Umulig.

Fil. Da det altsaa selv for Bevidstheden er umuligt at fatte denne absolute Forskjel mellem Forestillingerne om Rum og Bevægelse og alle andre sanselige Egenskaber, maa jo det, der gjælder de første, ogsaa gjælde de sidste.

Hyl. Det synes saa.

Fil. Følgelig kan de Grunde, du anførte som slaaende mod de sekundære Egenskaber, ogsaa bruges mod de primære. Og er det ikke indlysende, naar man stoler paa sine Sansers Vidnesbyrd, at alle sanselige Egenskaber hører

r) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. Ii8—132.

2) Sml. Principles of Human Knowledge, Introduction, seet. 10—20; New Theory of Vision seet. 122—126.— 27 —

sammen? Viser vore Sanser os nogensinde en Bevægelse eller Form uden tilhørende synlige og følelige Kjende-mærker ?

Hyl. Ikke et Ord mere om dette Punkt. Jeg kan godt indrømme, forudsat at der ikke er en eller anden Feilslutning i det hidtil anførte, at alle samtlige Egenskaber i lige høi Grad maa frakjendes al Tilværelse udenfor Bevidstheden (the mind) *). Men jeg er bange for, jeg har været for eftergivende eller overset en eller anden Ting i det foregaaende, kort sagt, at jeg ikke har givet mig Tid nok til at tænke efter.

Fil. Naa, hvad det angaar Hylas, saa kan du give dig al mulig god Tid til at tænke nøiere over Resultaterne af vor Undersøgelse. Du har fuld Frihed at tage tilbage enhver hastig Indrømmelse eller komme med hvilkesomhelst nye Grunde til Støtte for din første Mening.

Hyl. Jeg ser allerede en saadan Tankeløshed fra min Side, nemlig, at jeg ikke tilstrækkelig skjelnede mellem Forestillingen og Forestillingens Gjenstand2). Thi skjønt den første ikke kan existere udenfor Bevidstheden, kunde jo derfor godt den sidste gjøre det.

Fil. Hvilken Gjenstand meher du? Gjenstanden for Sanseiagttagelsen ?

Hyl. Netop.

Fil. Der opfattes rent umiddelbart?

Hyl. Javist.

Fil. Forklar mig Forskjellen mellem det, der umiddelbart fornemmes og selve Fornemmelsen.

Hyl. Fornemmelsen er efter min Mening en Bevidst-hedshandling, men paa samme Tid er det noget, som fornemmes, og dette kalder jeg Fornemmelsens Gjenstand, Objekt. Den Tulipan der er f. Ex. rød og gul, men den Bevidsthedshandling, hvorved jeg opfatter disse Farver, er blot i mig, og ikke i Tulipanen.

Fil. Hvilken Tulipan taler du om? Er det den, du ser?

Hyl. Naturligvis.

') D. v. s., at de hverken er Sanseindtryk eller Tanker, at de ikke kan staa i Forhold til nogen Bevidsthed — at de altsaa er ufattelige. Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 3.

8) Se Reid s Inquiry, Kap. 2, 8, 9; Essays on the Intelleotual Powers, II, Kap. 16.— 28 —

Fil. Og hvad ser du foruden Farve, Form og Udstrækning *)?

Hyl. Intet.

Fil. Du mener altsaa, at den røde og gule Farve falder sammen med Udstrækningen, ikke sandt?

Hyl. Det er ikke nok. Jeg vilde sige, de har en virkelig Tilværelse udenfor Bevidstheden i en elller anden ikke-tænkende Substans.

Fil. At Farverne faktisk er i Tulipanen, jeg ser paa, er klart nok. Heller ikke kan det nægtes, at denne Tulipan kan have sin egen selvstændige Tilværelse udenfor din eller min Bevidsthed, men at et umiddelbart opfattet Sanseobjekt, d. v..s. en Forestilling eller en Forbindelse af Forestillinger, skulde existere i en ubevidst Substans, er en aabenbar Selvmodsigelse. Dernæst kan jeg ikke forstaa, at du faar dette til at hænge sammen med det, du netop sagde: at den røde og gule Farve var i selve Tulipanen, du saa; thi du vil da vel ikke paastaa, at du ser den ubevidste (unthinking) Substans?

Hyl. Du har en egen udspekuleret Maade at lede Dis-kusionen paa Afveie, Filonous.

Fil. Jeg ser, at jeg ikke kan faa dig længer paa den Vei; lad os derfor vende tilbage til din Skjelnen mellem Forestillingen og Forestillingens Gjenstand. Hvis jeg har forstaaet dig ret, skjelner du i enhver Sansefornemmelse mellem to Ting, hvoraf den ene er en Bevidsthedshandling, den anden ikke.

Hyl. Saa er det.

Fil. Og denne Handling kan ikke have sit Sæde i eller være knyttet til en fornemmelsesløs Substans 2). Men det, der ellers ligger i et Sanseindtryk, kan det.

Hyl. Det er min Mening.

Fil. Hvis der altsaa kunde forekomme en Sansefornemmelse uden en Bevidsthedsakt, saa kunde en saadan Fornemmelse forekomme i en ubevidst Substans

Hyl. Men en saadan Fornemmelse er umulig.

Fil. Naar siges Bevidstheden at være virksom?

Hyl. Naar den frembringer, udsletter eller forandrer noget.

') D. v. s. Farve, dækkende Legemet og fyldende Rummet. Sml.

New Theory of Vision, seet. 43 og ff. s) Sml. Principles of Human Kncnvtedge, seet. 25, 26.

Fil. Kan Bevidstheden frembringe, udslette eller forandre noget uden gjennem en Viljesakt?

Hyl. Nei.

Fil. Bevidstheden maa derfor antages at være aktiv, naar den modtager Sanseindtryk, forsaavidt der er en Viljeshandling medvirkende?

Hyl. Ja.

Fil. Naar jeg plukker denne Blomst, er jeg altsaa aktiv, fordi denne Bevægelse med Haanden er Resultatet af en Viljeshandling. Det samme er Tilfældet, naar jeg fører Blomsten op til Næsen; men er nogen af disse Bevægelser Lugtfornemmelsen?

Hyl. Nei.

Fil. Ligeledes er jeg aktiv, naar jeg indaander dens Duft gjennem min Næse, da denne Maade at aande paa er et Resultat af en Viljesakt. Men heller ikke dette udgjør Lugten; thi hvis saa var, vilde jeg lugte, hver Gang jeg trak Pusten saaledes.

Hyl. Det er sandt.

Fil. Lugten er altsaa noget, der resulterer af alt dette ?

Hyl. Ja.

Fil. Men jeg synes ikke, Viljen har noget mere at at gjøre med det. Hvad mere der er end denne Fornemmelse af en særegen Lugt eller Lugt idetheletaget, er uafhængig af min Vilje, saa jeg er fuldstændig passiv derved. Tror

du, det er anderledes med dig, Hylas?

Hyl. Nei, det tror jeg ikke.

Fil. Og dernæst, med Hensyn til Synet, staar det dig ikke frit for at aabne dine Øine eller at holde dem igjen, at vende dit Blik i den eller den Retning?

Hyl. Utvilsomt.

Fil. Men er det i lige høi Grad afhængig af din Vilje, om du ved at se paa denne Blomst skal se noget hvidt eller hvilkensomhelst anden Farve? Eller kan du, naar du retter dine aabne Øine mod den Del af Himmelen derborte, undgaa at se Solen? Er Lys eller Mørke noget, der afhænger af din Vilje.

Hyl. Paa ingen Maade.

Fil. Du er da med Hensyn til alt dette ganske passiv?

Hyl. Ja.

Fil. Sig mig da, om det at se bestaar i at fornemme— 3° —

Lys og Farver eller i at aabne Øinene og vende dem hid og did?

Hyl. Naturligvis i det første.

Fil. Siden du altsaa er fuldstændig passiv, naar du ser Lys og Farve, hvad er det da blevet af det aktive Element, der, efter hvad du sagde, hørte til enhver Fornemmelse? Og følger det ikke af det, du selv har indrømmet, at Lys- og Farveindtryk uden ethvert aktivt Element kan forekomme i en ubevidst Substans, og maa jeg saa spørge, om ikke det er en ren Selvmodsigelse?

Hyl. Jeg ved virkelig ikke, hvad jeg skal tro om det.

Fil. Men siden du altsaa skjelner mellem det aktive og passive Element i hvert Sanseindtryk, saa maa du ogsaa gjøre det, hvor det gjælder et Indtryk af Smerte; men hvordan er det muligt, at Smerte, den være nu saa lidet aktiv den være vil, skulde kunne forekomme i en ubevidst Substans ? Tænk engang bare nøie over Sagen, og sig mig saa. oprigtig, om ikke Lys, Farve, Smag, Lyd o. s. v. alle i lige høi Grad er passive og aktive sjælelige Fænomener (sensations in the soul). Du kan naturligvis kalde dem ydre Gjenstande og give dem hvilket Navn, du vil; men undersog dine egne Tanker, og sig mig saa, om det ikke er, som jeg siger.

Hyl. Jeg indrømmer, Filonous, at jeg efter en nøiagtig Granskning af, hvad der foregaar i min Sjæl, ikke kan finde, at jeg er andet end et tænkende Væsen, der modtager en Række forskjelligartede Indtryk. Heller ikke er det muligt at forstaa, hvordan et Sanseindtryk skulde kunne opstaa i en ubevidst Substans. — Men naar jeg paa den anden Side ser paa de sanselige Ting fra et forskjelligt Standpunkt og betragter dem som en Samling Egenskaber og Ytringsformer, finder jeg det nødvendigt at antage et materielt Underlag, uden hvilket de ikke kan tænkes at kunne existere ').

Fil. Materielt Underlag siger du? Sig mig, gjennem hvilken af dine Sanser du har stiftet Bekjendtskab med det Begreb ?

') Sml. Principles o f Human Kncrwledge, seet. 16—20 og ff. — DeGrundev der taler imod Tilværelsen af en materiel Substans, og den Strid, hvortil dette Spørgsmaal havde givet Anledning, var nogle Aar iforveien blevet klart præciseret af Bayle i forskjellige Artikler i hans herømte Dictionnaire._ 3I —

Hyl. Det er ikke i sig selv sanseligt, det er bare dets Ytringsformer og Egenskaber, der kan iagttages.

Fil. Jeg maa da antage, at det var gjennem fornuftig Eftertanke, du kom til den Forestilling?

Hyl. Jeg paastaar ikke, at jeg har nogen fyldestgjørende positiv Forestilling om det. Jeg drager imidlertid den Slutning, at det er til, da Egenskaber ikke kan antages at existere uden et bærende Underlag.

Fil. Det synes da, at du blot har en relativ Forestilling om det, eller at du ikke kan opfatte dette Underlag uden

ved at tænke paa det Forhold, det staar i til de sanselige Egenskaber.

Hyl. Saa er det.

Fil. Vær da saa snil at forklare mig, hvori det Forhold bestaar.

Hyl. Er det ikke tydelig nok betegnet ved Ordet Underlag eller Substans?

Fil. Hvis saa var, da skulde altsaa Ordet Underlag betegne den Grund, hvorpaa de sanselige Egenskaber eller Ytringsformer hviler.

Hyl. Ja.

Fil. Og følgelig gjælder det ogsaa for Udstrækningen?

Hyl. Ja.

Fil. Det er altsaa noget, der i sin Natur er helt forskjelligt fra Udstrækningen.

Hyl. Udstrækningen er blot en egen Ytringsform, og Materien er Underlaget for disse Ytringsformer. Og er det da ikke klart, at den Ting, der holdes oppe, er forskjellig fra det støttende Underlag?

Fil. Noget, der altsaa er forskjelligt fra og tillige udelukker Udstrækningen, antages paa samme Tid at være Udstrækningens Underlag.

Hyl. Saa er det.

Fil. Svar mig paa en Ting, Hylas, kan en Gjenstand foldes ud, uden at besidde Udstrækning? Eller forudsætter ikke Forestillingen Udfoldning med Nødvendighed Forestillingen Udstrækning?

Hyl. Jo.

Fil. Det, som du da antager for at danne Underlaget for noget, maa altsaa selv have en Udstrækning forskjellig fra Udstrækningen af den Ting, der hviler paa det?

Hyl. Ja.

Fil. Følgelig maa enhver legemlig Substans, der er Udstrækningens Underlag, selv have Udstrækning for at kunne være Underlag og saa videre i det uendelige. Og jeg spørger, om det ikke er meningsløst i sig selv og stridende mod, hvad du nu netop indrømmede, nemlig at Underlaget var noget forskjelligt fra Udstrækningen, og paa samme Tid udelukkede denne.

Hyl. Ja, men du opfatter mig galt, Filonous. Jeg mener ikke, at Materien i grov bogstavelig Forstand udbredes under Udstrækningen; Ordet Underlag bruges blot for at udtrykke, hvad der i Almindelighed betegnes med Substans.

Fil. Naa, lad os da undersøge det Forhold, der betegnes med Udtykket Substans. Er det ikke det, der er Egenskabernes Bærer?

Hyl. Netop.

Fil. Men maa ikke den Ting, der er Grundlag for en anden Ting, være udstrakt?

Hyl. Det maa den.

Fil. Er da ikke denne Antagelse ligesaa meningsløs, som den anden?

Hyl. Du opfatter fremdeles disse Ting i en rent ydre, bogstavelig Forstand, det er ikke smukt, Filonous.

Fil. Jeg har ikke noget med at lægge en vis Mening ind i dine Ord; du har fuld Frihed til at forklare dem, som du selv behager. Men en Ting maa jeg bede dig om, nemlig at vælge dem ei t der er lidt Fornuft i dem. Du siger, Materien er Egenskabernes Bærer eller Grundlag, paa hvilken Maade ? Er det paa samme Maade, som Benene er Legemets Bærer?

Hyl. Nei, det er den ydre, bogstavelige Opfatning.

Fil. Vær da bare saa snil at sige mig, paa hvilken Maade — bogstavelig eller ikke bogstavelig — du opfatter det; — hvorlænge skal jeg vente paa Svar, Hylas?

Hyl. Jeg ved virkelig ikke, hvad jeg skal svare. Engang troede jeg, det var let nok at forstaa, hvad der mentes med, at Materien var Egenskabernes Bærer, men jo mere, jeg nu tænker paa det, des mindre forstaar jeg det; rent ud sagt, jeg ved ikke noget om det.

Fil. Det synes da, at du ingen Forestilling har om Materien, hverken relativ eller absolut, du ved hverken hvad den er i sig selv, eller hvad Forhold den staar i til Egenskaberne.— 33 —

Hyl. Jeg erkjender det.

Fil. Og alligevel forsikrede du, at du ikke kunde tænke dig Egenskaber eller Akcidenser uden paa samme Tid at tænke en materiel Substans som deres Bærer.

Hyl. Det er sandt.

Fil. Altsaa, naar du siger, du kan tænke, at Egenskaberne har en virkelig Existens, saa tænker du noget, du ikke kan tænke.

Hyl. Det var ganske vist galt; men jeg er alligevel bange, der stikker en eller anden Feilslutning under her. Hvad siger du f. Ex. om følgende: det falder mig netop ind, at Grunden til alle vore Feiltagelser ligger i, at du behandler hver Egenskab for sig. Jeg indrømmer villig, at en saadan enkelt, løsreven Egenskab — sanselig Eiendom-melighed — ikke kan existere for sig udenfor Bevidstheden. Farve ikke uden Udstrækning (extension), Form ikke uden et eller andet sanseligt Kjendemærke. Men da de forskjellige Egenskaber forenede udgjør den hele sanselige Ting, er der intet til Hinder for, at den Slags Ting skulde kunne antages at existere udenfor Bevidstheden.

Fil. Enten spøger du, Hylas, eller ogsaa maa du have en meget slet Hukommelse; thi skjønt vi gjennemgik alle Egenskaber og opregnede den ene efter den anden, var der intet i mine Grunde eller rettere sagt i dine Indrømmelser, som beviser, at de sekundære Egenskaber ikke skulde kunne bestaa hver for sig. Jeg vilde blot vise, at de absolut ikke kan existere uden en Bevidsthed som Bærer; thi da vi behandlede Form og Bevægelse, kom vi til det Resultat, at de ikke kunde existere udenfor Bevidstheden, fordi det var umuligt endog i Tanken at adskille dem fra alle sekundære Egenskaber og opfatte dem som existerende i og for sig selv. Imidlertid var det ikke den eneste Grund, jeg anførte ved den Anledning, men jeg skal gjerne lade hele Af-gjørelsen bero paa dette Punkt; glem derfor alt, hvad jeg før har sagt, og spørg dig selv, om du tænkte dig, at noget Komplex af Egenskaber eller nogensomhelst sanselig Gjenstand skulde kunne existere udenfor Bevidstheden 1).

Hyl. Hvis saa er, skal vi snart kunne afgjøre Sagen. Hvad er lettere end at tænke sig et Træ eller Hus, existerende for sig, uafhængig og uset af hvilketsomhelst bevidst

*) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 22. Aand og Natur.

3— 34 —

Væsen. Jeg kan i dette Øieblik tænke mig Tingene existerende paa den Maade.

Fil. Hvad siger du, Hylas, kan du se en Ting, der ikke sees?

Hyl. Nei, det vilde være en Selvmodsigelse.

Fil. Er det da ikke en lige saa stor Selvmodsigelse, naar man taler om at forstaa det, der ikke kan forstaaes *).

Hyl. Jo.

Fil. Det Træ eller Hus, du tænker paa, er en Forestilling, ikke sandt?

Hyl. Naturligvis, hvad andet?

Fil. Og en Forestilling forudsætter med Nødvendighed en Bevidsthed.

Hyl. Rigtig, hvad der forestilles, er i Bevidstheden.

Fil. Hvordan kunde du saa sige, at du forestillede dig et Hus eller et Træ, der existerede uafhængig af og udenfor enhver Bevidsthed?

Hyl. Jeg indrømmer, at det var en Tankeløshed fra min Side; men stop lidt og lad mig se, hvad det var, der bragte mig paa den. Det var saamen en morsom Feiltagelse. Jeg tænkte mig et Træ paa et ensomt Sted, hvor der ikke var nogen, der saa det, og indbildte mig saa, at det var at forestille sig et Træ, existerende udenfor enhver Bevidsthed, medens jeg glemte, at jeg selv den hele Tid havde det i min Tanke. Men nu ser jeg klart, at alt, jeg kan gjøre, er at danne Forestillinger i min egen Bevidsthed. Naturligvis kan jeg danne mig en Forestilling om et Træ, et Hus eller et Bjerg i Tanken, men det er ogsaa det hele, og det er langt fra at bevise, at jeg skulde kunne forestille mig disse Ting existerende udenfor enhver Aands Bevidsthed.

Fil. Du erkjender ogsaa, at du ikke paa nogen mulig Maade forstaar, at en sanselig Ting kan existere udenfor en Bevidsthed?

Hyl. Ja.

Fil. Og alligevel kjæmper du for fuldt Alvor for Sandheden af en Sag, du ikke selv forstaar.

Hyl. Jeg bekjender, at jeg ikke ved, hvad jeg skal tro, men jeg har endnu nogle Betænkeligheder. Er det ikke sikkert nok, at jeg ser Tingene i en vis Afstand fra mig?

') Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 23; Ferriers Theory af knowing and beeing, prop. III, obs. 15—18.

Ser vi f. Ex. ikke, at Maanen og Stjernerne er meget langt borte? Er kanske ikke det tydeligt nok ifølge vore Sansers Vidnesbyrd ?

Fil. Men ser du ikke ogsaa i Drømme disse eller lignende Ting?

Hyl. Jo.

Fil. Og ser de da ikke ogsaa ud til at være langt borte ?

Hyl. Jo.

Fil. Men deraf slutter du ikke, at det, du ser i Drømme, er udenfor din Bevidsthed?

Hyl. Paa ingen Maade.

Fil. Da burde du heller ikke slutte, at de sanselige Ting er udenfor Bevidstheden, selv om det kan se saadan ud.

Hyl. Jeg indrømmer det. Men bedrager ikke mine Sanser mig i dette Tilfælde?

Fil. Hverken dine Sanser eller din Fornuft siger dig, at den Forestilling, du har, eller den Ting, du umiddelbart opfatter, i Virkeligheden findes udenfor Bevidstheden; dine Sanser siger bare, at du har visse Lys-, Farve- og andre Fornemmelser, og du vil vel ikke sige, at disse findes udenfor Bevidstheden?

Hyl. Nei, men tror du ikke, at der i Synsbilledet desuden ligger noget, som bringer dig til at tænke paa, at det er udenfor dig eller fjernt?

Fil. Naar du nærmer dig en fjern Gjenstand, forandrer da dens synlige Størrelse og Form sig stadig, eller er den den samme hele Tiden i hvilkensomhelst Afstand?

Hyl. Den forandrer sig hele Tiden.

Fil. Dine Øine siger dig derfor paa ingen Maade, at den Ting, du ser, er i en vis Afstand eller at du vil kunne se den, naar du kommer den paa nærmere Hold \ thi det er en stadig fortsat Række Gjenstande, der dukker op, den ene efter den anden, hele Tiden, medens du gaar forover.

Hyl. Nei, men alligevel ved jeg, naar jeg ser en Ting, hvad jeg vil se, naar jeg er kommet den saa og saa nær;

*) Se Essay toward a New Theory of Vision og Vindication, Anm. af Forf. i Udgaven fra 1734. Sml. med Hensyn paa det følgende: New 7heory of Vision, seet. 2 og ff.; Principles of Human Knowledge, seet. 43 og 44; Alciphron, fjerde Samtale, seet. 8.- 36 -

enten den nu er nøiagtig den samme eller ikke, saa er der stadig noget, der giver mig Følelsen af Fjernhed.

Fil. Tænk blot lidt efter, gode Hylas, og sig mig saa, om der er noget mere i det end dette : De Synsforestillinger, du i Virkeligheden modtager gjennem Øiet, vil, efter hvad Erfaringen har lært dig, efter en vis Tids Forløb (ifølge den naturlige Aarsagssammenhæng) blive forenede med visse andre Forestillinger.

Hyl. Ret beset er det vist ikke noget andet.

Fil. Og er det ikke indlysende, at en blind Mand, som vi tænker os pludselig fik sit Syn, i Begyndelsen ikke vilde have nogen Erfaring om de Forestillinger, Synet giver os.

Hyl. Jo.

Fil. Han vilde altsaa ikke efter din Mening sætte Forestillingen om Afstand i Forbindelse med sine Synsindtryk, men antage dem for en ny Række Fornemmelser, der blot fandtes i hans Hjerne.

Hyl. Unægtelig.

Fil. Men for at sige det endnu tydeligere, er ikke Afstand en Linie, der trækkes fra Øiet til den Ting, der sees?

Hyl. Jo.

Fil. Og kan en saadan Linie opfattes gjennem Synet?

Hyl. Nei.

Fil. Følger ikke deraf, at Afstand ikke ligefremt og umiddelbart opfattes gjennem Synet?

Hyl. Det synes saa.

Fil. Fremdeles, er det din Mening, at Farver er noget, der er i en vis Afstand?

Hyl. Det maa erkjendes, at de blot existerer indenfor Bevidstheden.

Fil. Men viser ikke Farven sig for Øiet i Forbindelse med Udstrækning og Form?

Hyl. Jo.

Fil. Hvorledes kan du da af dine Synsforestillinger slutte, at Legemer er udenfor Bevidstheden, da du jo indrømmer, at Farver ikke er det: den ligefremme Synsfore-stilling er jo den samme i begge Tilfælde?

Hyl. Jeg ved ikke hvad jeg skal svare.

Fil. Men selv om man indrømmer, at Afstand i Virkeligheden opfattes umiddelbart af vor Forstand, saa følger dog— 37 —

ikke deraf, at den existerer udenfor Bevidstheden; thi det, der umiddelbart opfattes, er en Forestilling, og kan nogen Forestilling existere udenfor Bevidstheden?

Hyl. Det vilde være meningsløst at antage det; men sig mig engang, Filonous, kan vi iagttage eller kjende noget andet end vore Forestillinger?

Fil. Hvad den fornuftmæssige, logiske Udledning af Aarsager fra Virkninger angaar, saa er det noget, der ikke vedkommer vor Undersøgelse; og Sanserne kan bedst sige, hvorvidt man kan opfatte noget, der ikke opfattes umiddelbart. Jeg spørger bare, om de umiddelbart opfattede Ting er noget andet end dine egne Følelser, Sanseindtryk eller Forestillinger. Du har jo mere end en Gang i Løbet af denne Samtale udtalt dig om dette Punkt; men med dette sidste Spørgsmaal synes du at have opgivet dine tidligere Meninger.

Hyl. Sandt at sige, Filonous, tror jeg, der er to Slags Ting, de første er de, der sanses umiddelbart, de kaldes ogsaa Fo?-es(illinger (ideas), de andre er de virkelige Ting eller Gjendstande udenfor os, der opfattes ved Hjælp af Forestillingerne, som er Tingenes Billeder. Jeg er altsaa enig i, at Forestillingerne blot findes indenfor Bevidstheden, men det gjælder ikke den sidstnævnte Art. Det var kjede-ligt, jeg ikke før tænkte paa denne Forskjel,, saa havde du sandsynligvis kunnet spare dig dine Udviklinger.

Fil. Iagttages disse ydre Gjenstande gjennem Sanserne eller paa nogen anden Maade?

Hyl. De iagttages gjennem Sanserne.

Fil. Men er der da noget, som opfattes gjennem Sanserne, uden at det opfattes umiddelbart?

Hyl. Ja, Filonous, det er der paa en Maade. Naar jeg f. Ex. betragter et Billede eller en Statue af Julius Cæsar, kan det paa en vis Maade siges, at jeg iagttager ham (skjønt ikke umiddelbart gjennem mine Sanser).

Fil. Det synes da at være din Mening, at vore Forestillinger, der er det eneste, vi opfatter umiddelbart, er Billeder af ydre Ting, og at disse opfattes gjennem vore Sanser kun forsaavidt de har Lighed med vore Forestillinger?

Hyl. Det er min Mening.

Fil. Og akkurat paa samme Maade som Julius Cæsar, bliver en Forestilling i vor Hjerne, skjønt han selv er usynlig- 38 -

for os, optages de virkelige i sig selv ugribelige (imper-ceptible) Ting gjennem Sanserne i vor Bevidsthed.

Hyl. Akkurat saaledes.

Fil. Sig mig engang, Hylas, naar du betragter Billedet af Julius Cæsar, ser du da mere med dine Øine end nogle Farver og Figurer, der er stillede sammen med en vis Kunst, saa det udgjør et harmonisk Hele?

Hyl. Nei.

Fil. Og vilde ikke en Mand, der ikke vidste noget om Julius Cæsar, se lige meget?

Hyl. Det vilde han.

Fil. Følgelig ser han lige meget og lige godt, som du.

Hyl. Indrømmet.

Fil. Hvoraf kommer det da, at dine Tanker gaar til den romerske Hersker, men hans ikke? Det kan ikke komme af de Sanseindtryk eller Synsforestillinger, du da modtog, eftersom du erkjender, at du ikke har noget forud for ham i den Henseende. Man skulde derfor tro, at dette var Fornuftens og Erindringens Værk, ikke sandt?

Hyl. Jo.

Fil. Altsaa, følger ikke deraf, at intet opfattes gjennem Sanserne, der ikke opfattes umiddelbart? Alligevel medgiver jeg, at vi i en Forstand kan siges at opfatte (perceive)l) Tingene omkring os middelbart gjennem Sanserne, nemlig naar paa Grund af en hyppig iagttaget Forbindelse den umiddelbare Optagelse af Forestillinger gjennem en Sans vækker Indtryk tillive, der tilhører en anden Sans. Naar jeg f. Ex. hører en Vogn kjøre gjennem Gaderne, opfatter jeg umiddelbart blot Lyden. Men paa Grund af den Erfaring, jeg har havt: at en saadan Lyd staar i Forbindelse med en Vogn, siges jeg at høre Vognen. Det er ikkedestomindre klart, at vi, naar vi skal sige den strenge Sandhed, ikke kan høre andet end Lyden. Vognen er da ikke noget, vi virkelig opfatter gjennem vort Øre. Det er Erfaringen, der fortolker Sanseindtrykket saaledes. Paa samme Maade er det med et andet Exempel. Vi siger jo, at vi ser en rødglødende Jerntang, men vi kan ikke se Jernets

*) Mærk her Betydningen af opfatte (perceive) og Forskjellen mellem umiddelbar eller egentlig Opfattelse (Fornemmelse, perception) og middelbar, hvori den begrebsmæssige Opfattelse (conception) er indeholdt — en Forskjel, der er saa vigtig for den rette Forstaaelse af Berkeley.— 39 —

Fasthed eller Varme; thi det er Forestillinger, som Farve og Form, der udgjør det hele Sanseindtryk, vækker

tillive i Fantasien. Med andre Ord, gjennem hver Sans modtager vi i strengeste Forstand kun de Indtryk, der var eiendommelige for den, før Erfaringen sammenblandede dem med de øvrige Sanseformemmelser. Thi alt andet er aabenbart noget, der kun bibringes vor Aand gjennem Erfaring, grundet paa tidligere Indtryk. Men for at vende tilbage til din Lignelse med Cæsars Billede, saa er det klart, at du, om du fastholder den, maa anse de virkelige Ting eller levende Grundlag for vore Forestillinger for noget, der ikke opfattes gjennem Sanserne, men gjennem en sjælelig Evne, som Fornuft eller Erindring. Jeg vil derfor gjerne vide, hvilke Grunde du kan uddrage af Fornuften til Støtte for det, du kalder de virkelige Tings eller materielle Gjenstandes Tilværelse, eller om du erindrer at have set dem før, saadan som de er i sig selv, eller om du har hørt eller læst om nogen, der har gjort det.

Hyl. Jeg skjønner nok, Filonous, at du vil have mig lidt til Nar, men derved vil du aldrig overbevise mig.

Fil. Jeg ønsker bare at faa vide af dig, paa hvilken Maade du er kommen til Kundskab om de materielle Væsener. Alt det, vi opfatter, opfattes enten umiddelbart eller middelbart, gjennem Sanserne eller ved Forstand og Eftertanke. Men da du har udelukket Sansningen, vær da saa snil og vis mig, hvad Grund du har til at tro paa deres Tilværelse, eller hvilket Middel du har til at bevise den til min eller din fulde Forstaaelse.

Hyl. Sandt at sige, Filonous, finder jeg, naar jeg nu tænker over Sagen, at jeg ikke kan give dig nogen god Grund for min Tro. Men saa meget synes temmelig klart, at der idetmindste er en Mulighed for saadanne Tings Tilværelse ; og saalænge der ikke er noget meningsløst i denne Antagelse, og du ikke kan give mig gode Grunde for det modsatte, er jeg bestemt paa at tro som før.

Fil. Hvad siger du? Er du virkelig kommen saa vidt allerede, at du blot tror paa de ydre Tings Tilværelse, og at din Tro ikke har noget andet at hvile paa end en vis Mulighed? Og saa vil du, at jeg skal komme med Grunde imod den, skjønt Bevisbyrden paaligger den, der hævder noget. Og desuden er jo dette Punkt, som du nu uden nogensomhelst Foranledning har foresat dig at ville forsvare,— 4o —

noget, du i Virkeligheden mere end en Gang i Løbet af denne Samtale har havt god Grund til at opgive. Men lad nu det være, som det vil. Du siger altsaa, om jeg har for-staat dig ret, at vore Forestillinger ikke existerer udenfor Bevidstheden, men at de er Aftryk, Billeder eller Stedfortrædere for visse oprindelige, selvstændige Ting, som findes der.

Hyl. Du har opfattet mig rigtig.

Fil. Disse Billeder er altsaa lig Tingene udenfor os?1}

Hyl. Ja.

Fil. Har da disse Ting en fast og uforanderlig Natur, uafhængig af vore Sanser, eller er de i en stadig Skiften, saa de holder os i en evig Tvil' og Vaklen, alt eftersom vore Legemer bevæger sig?

Hyl. Det er klart, at de virkelige Ting har en fast og selvstændig Natur, der vedbliver at være den samme trods enhver Forandring i vore Sanseorganer eller vore Legemers forskjellige Stilling og Bevægelse. Disse Ting kan naturligvis paavirke vore Forestillinger, men det vilde være meningsløst at tro, at de havde den samme Virkning paa Gjenstandene omkring os udenfor Bevidstheden.

Fil. Men hvordan kan det da gaa til, at Ting, der er saa stadig skiftende og foranderlige, som vore Forestillinger, er Aftryk eller Billeder af faste og uforanderlige Gjenstande ? Eller med andre Ord, da alle sanselige Egenskaber, som Størrelse, Form, Farve o. s. v., det vil sige vore Forestillinger, stadig veksler, eftersom Afstand eller Omgivelser forandres, eller Sanseorganerne selv undergaar Omformning, — hvordan kan saa en bestemt materiel Gjenstand nøiagtig fremstilles eller aftegnes af mange, hver for sig bestaaende Ting, af hvilke hver enkelt er forskjellig fra og ulig de øvrige? Eller om du siger, at den ydre Original blot ligner enkelte af vore Forestillinger, hvordan skal vi saa kunne skjelne det sande Billede fra alle de falske?

Hyl. Jeg tilstaar, Filonous, jeg kan ikke greie det. Jeg ved ikke, hvad jeg skal svare paa dette.

Fil. Men dette er endnu ikke alt. Hvad er de materielle Gjenstande i og for sig selv? Er de sanselige eller ikke sanselige?

Hyl. I strengeste, oprindelige Forstand kan intet sanses

l) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 8.— 4i —

uden Forestillinger. Alle materielle Ting er derfor i sig selv usanselige og kan blot opfattes i Form af Forestillinger.

Fil. Forestillingerne er altsaa sanselige, men de ydre, oprindelige Ting (their archetypes and originals) er usanselige.

Hyl. Ja.

Fil. Men hvordan kan det, som er sanseligt, være ligt det, der er usanseligt? Kan en virkelig i og for sig usynlig Ting være lig en Farve? eller en virkelig, uhø7-lig Ting ligne en Lyd? Med et Ord, kan det, der ikke er Sanseindtryk eller Forestilling, ligne Sanseindtryk eller Forestillinger?

Hyl. Jeg maa tilstaa nei.

Fil. Er det muligt at tvile om dette Punkt? Kjender du ikke helt ud dine egne Forestillinger?

Hyl. Jeg har fuldkommen god Rede paa dem; det, jeg ikke sanser eller ved, kan jo ikke være nogen Del af min Forestilling1).

Fil. Tænk nu engang efter, undersøg dine Forestillinger, en for en, og sig mig saa, om der er noget i dem, som kan existere udenfor Bevidstheden.

Hyl. Naar jeg saaledes tænker efter, finder jeg, at jeg ikke evner at forstaa, at en Forestilling kan ligne noget andet end en Forestilling. Og det er fuldkommen klart og sikkert, at ingen Forestilling kan findes udenfor Bevidstheden.

Fil. Du nødes derfor af dine egne Grundsætninger til at fornægte de sanselige Tings Virkelighed, eftersom du paastaar, at den bestaar i en absolut selvstændig Tilværelse udenfor Bevidstheden. Det vil sige, du er en ren Skeptiker. Jeg har altsaa bevist min Sats, som var, at dine Meninger førte til Skepticisme.

Hyl. For Øieblikket er jeg idetmindste bragt til Taushed, om jeg end ikke er helt overbevist.

Fil. Jeg vilde gjerne vide, hvad mere du fordrer for at blive fuldkommen overbevist. Har du ikke havt fuld Frihed til at forklare din Mening paa alle mulige Maader? Heftede jeg mig maaske ved de smaa Feilslutninger, som nu og da kunde forekomme, og fik du ikke Anledning til at tage tilbage eller fremstille paa en kraftigere Maade enhver af dine Sætninger, som det behagede dig? Har jeg ikke hørt paa alt, du kunde anføre, og kritiseret det med den

') Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 25.— 42 —

størst mulige Hensynsfuldhed? Kort sagt, er du ikke paa hvert Punkt blevet slaat med dine egne Grunde, og hvis du i dette Øieblik kan opdage, at du har været for snar med en Indrømmelse, eller hitte paa et endnu ikke benyttet Kneb, en ny Distinktion, Farve eller Forklaring af nogensomhelst Art, saa kom bare med det.

Hyl. Lidt Taalmodighed, Filonous, jeg er for Øieblikket saa forfærdet over at se mig overlistet og saa at sige fanget i det Net, du har draget for mig, at du ikke kan vente, at jeg saaledes med en Gang skal kunne finde Vei ud af det; du maa give mig Tid til at samle mine Tanker.

Fil. Men hør, er det ikke Universitetets Klokke?

Hyl. Det ringer til Bøn.

Fil. Vi gaar da derind, om du saa vil, og mødes her igjen imorgen tidlig. I Mellemtiden kan du da samle dine Tanker om det, vi har forhandlet i denne Morgenstund, og forsøge, om du kan finde nogen Feilslutning eller

noget nyt Middel til at trække dig ud af Vanskelighederne.

Hyl. Det vil jeg.

Anden Samtale.

Hyl. Undskyld, Filonous, at jeg ikke mødte frem før. Hele denne Morgen har mit Hoved været saa fyldt af vor sidste Samtale, at jeg ikke har faaet Tid til at tænke paa, hvad Tid det var paa Dagen eller noget andet.

Fil. Det glæder mig, at den har gjort et saa sterkt Indtryk paa dig; jeg kan da have det Haab, at hvis der var nogen Feil i dine Indrømmelser eller urigtige Slutninger i den Bevisførelse, jeg byggede paa dem, saa vil du sige mig det nu.

Hyl. Jeg forsikrer dig, jeg har ikke gjort andet siden jeg saa dig, end søge efter svage Punkter og Feilslutninger i vor Samtale fra igaar, men alt forgjæves; thi jo nøiere jeg har gransket de Resultater, jeg kom til, desto klarere og

størst mulige Hensynsfuldhed? Kort sagt, er du ikke paa hvert Punkt blevet slaat med dine egne Grunde, og hvis du i dette Øieblik kan opdage, at du har været for snar med en Indrømmelse, eller hitte paa et endnu ikke benyttet Kneb, en ny Distinktion, Farve eller Forklaring af nogensomhelst Art, saa kom bare med det.

Hyl. Lidt Taalmodighed, Filonous, jeg er for Øieblikket saa forfærdet over at se mig overlistet og saa at sige fanget i det Net, du har draget for mig, at du ikke kan vente, at jeg saaledes med en Gang skal kunne finde Vei ud af det; du maa give mig Tid til at samle mine Tanker.

Fil. Men hør, er det ikke Universitetets Klokke?

Hyl. Det ringer til Bøn.

Fil. Vi gaar da derind, om du saa vil, og mødes her igjen imorgen tidlig. I Mellemtiden kan du da samle dine Tanker om det, vi har forhandlet i denne Morgenstund, og forsøge, om du kan finde nogen Feilslutning eller noget nyt Middel til at trække dig ud af Vanskelighederne.

Hyl. Det vil jeg.

Anden Samtale.

Hyl. Undskyld, Filonous, at jeg ikke mødte frem før. Hele denne Morgen har mit Hoved været saa fyldt af vor sidste Samtale, at jeg ikke har faaet Tid til at tænke paa, hvad Tid det var paa Dagen eller noget andet.

Fil. Det glæder mig, at den har gjort et saa sterkt Indtryk paa dig; jeg kan da have det Haab, at hvis der var nogen Feil i dine Indrømmelser eller urigtige Slutninger i den Bevisførelse, jeg byggede paa dem, saa vil du sige mig det nu.

Hyl. Jeg forsikrer dig, jeg har ikke gjort andet siden jeg saa dig, end søge efter svage Punkter og Feilslutninger i vor Samtale fra igaar, men alt forgjæves; thi jo nøiere jeg har gransket de Resultater, jeg kom til, desto klarere og

mere tvingende syntes de mig. Jeg kan ikke finde noget at anføre imod dem.

Fil. Og tror du ikke, det er et Tegn paa, at de er ægte, grundede paa selve Naturens Vidnesbyrd og dannede i Overensstemmelse med Fornuftens Love? Det sande og det skjønne er ligt i dette, at den mest indgaaende Kritik blot stiller dem i et fordelagtigere Lys, medens Vildfarelsen og Blændværket ikke taaler Undersøgelse eller nøiagtig Granskning.

Hyl. Jeg erkjender, at der er meget i, hvad du siger. Og ingen kan være mere fuldkommen overbevist om Sandheden af disse besynderlige Slutninger, saalænge jeg har for Oie de Grunde, der førte mig til dem. Men naar de er ude af mine Tanker, synes der paa den anden Side noget saa overbevisende, naturligt og forstandigt ved den nye Maade at forklare dem paa, at jeg tilstaar, at jeg ikke ved, hvordan jeg skal forkaste dem.

Fil. Jeg ved ikke, hvilken Maade, du taler om.

Hyl. Jeg mener den nye Maade at forklare vore Sanseindtryk eller Forestillinger paa.

Fil. Hvad er det for en Maade?

Hyl. Sjælen antages at have sit Sæde i en vis Del af Hjernen, hvorfra Nerverne løber ud og spreder sine Traade gjennem hele Legemet, medens Gjenstandene omkring os gjennem de forskjellige Indtryk, de gjør paa Sanseorganerne, sætter Nerverne i en vis Svingning — og naar disse saa fyldes med Livsaande (spirits), leder de Indtrykkene videre til Hjernen eller Sjælens Sæde, der alt efter Impulsernes Beskaffenhed modtager forskjellige Forestillinger.

Fil. Og dette kalder du en Forklaring af Forestillingernes Opstaaen i vor Bevidsthed?

Hyl. Javist, Filonous, har du noget at indvende mod den?

Fil. Først vil jeg gjerne vide, om jeg rigtig har forstaaet din Antagelse. Du lader visse ydre Stød mod Hjernen være Aarsagen til vore Forestillinger. Men sig mig nu, mener du med Hjerne en sanselig Ting?

Hyl. Hvad ellers skulde jeg vel mene, tror du?

Fil. Sanselige Ting opfattes allesammen umiddelbart, det, der opfattes umiddelbart, er Forestillinger, og Forestillinger findes blot indenfor Bevidstheden. Saa meget har du, om jeg ikke tager Feil, indrømmet for længe siden.

Hyl. Jeg negter det ikke.

Fil. Da altsaa den Hjerne, du taler om, er en sanselig • Ting, kan den blot existere i en Bevidsthed1). Men nu vil jeg gjerne vide, om du finder det »rimeligt at antage, at en Forestilling eller Ting indenfor Bevidstheden foraarsager alle andre Forestillinger. Og hvis saa er, sig mig da, hvordan du forklarer denne Førsteforestillings eller selve Hjernens Tilblivelse.

Hyl. Jeg forklarer ikke vore Forestillingers Tilblivelse ved den Hjerne, der opfattes gjennem Sanserne — den er jo nemlig selv blot en Forbindelse af sanselige Forestillinger — men ved en anden, som jeg tænker mig.

Fil. Men forestilles ikke Tingene ligesaa sandt i Sjælen, som de opfattes gjennem Sanserne?2)

Hyl. Jeg maa tilstaa, at det er saa.

Fil. Det bliver derfor det samme; og du har altsaa hele denne Tid forklaret Forestillingerne som Resultat af visse Bevægelser eller Indtryk paa Hjernen, det vil sige med visse Forandringer af en Forestilling, ligegyldig om de er sanselige eller tænkelige.

Hyl. Jeg begynder at fatte Mistro til min Antagelse.

Fil. Naar vi undtager de i og for sig existerende Aander, er alt, vi ved eller begriber, vore egne Forestillinger. Naar du derfor siger, at alle Forestillinger foraarsages af Hjerneindtryk, tænker du dig da denne Hjerne eller ikke? I første Tilfælde taler du om Forestillinger, der sætter Mærke i en Forestilling og saaledes bliver Aarsag til den samme Forestilling, hvilket er meningsløst. Tænker du dig derimod ikke Hjernen, er det hele uforstaaeligt Snak, ingen fornuftig Antagelse, der kan diskuteres.

Hyl. Jeg ser nu klart, at det bare var en Indbildning. Der er intet i det hele.

Fil. Du behøver ikke at tage dig nær deraf; thi naar alt kommer til alt, saa kunde den Maade at forklare Tingene

*) Ifølge Berkeley er det menneskelige Legeme, hvori selvfølgelig er indbefattet Hjernen, i Bevidstheden og ikke Bevidstheden i Legemet; thi Hjernens og Legemets Tilværelse — forudsat, at vi med dette Ord mener noget forstaaeligt — er afhængig af en sansende eller forestillende Bevidsthed, medens Bevidstheden idetmindste kan tænkes uafhængig af sine sanselige Organer eller de sanselige Ting. Sml. Sir is, seet. 285, 295 og ff.

2) Sml. Principles o f Human Knowledge, seet. 23; endvidere Pag. 291, 292.

paa, som du kalder det, aldrig have tilfredsstillet nogen fornuftig Mand. Hvilken Forbindelse er der mellem en Nervestrømning og Lyd- og Farveindtryk i Sjælen? Og hvordan kan disse være en Virkning af hine?

Hyl. Men jeg kunde aldrig tro, at der var saa lidet ved den Antagelse, som det nu synes mig at være.

Fil. Naa, du er altsaa endelig blevet overbevist om, at ingen sanselige Ting har en virkelig1) Tilværelse, og at du simpelthen er en fræk Skeptiker.

Hyl. Det er for klart til at kunne nægtes.

Fil. Se dig rundt; er ikke Markerne dækkede af et deiligt grønt? Er der ikke i Skovene og Lundene, i Floderne og de klare Bække noget, der stiller Sjælen til Ro, fryder den, henrykker den? Fyldes ikke vort Sind af en sød Angst, af en vellystig Rædsel ved Skuet af det endeløse, dybe Hav, det uhyre høie Bjerg, hvis Top forsvinder i Skyerne, eller den gaçile, mørke Skov? Er der ikke selv over Klipperne og den øde Udmark en skjøn Vildhed? Hvilken dyb Glæde giver det ikke at betragte Jordens naturlige Skjønheder? Drages ikke Nattens Slør med bestemte Mellemrum over dens Aasyn, og skifter den ikke Dragt med de vekslende Aarstider, forat vort Sind stadig skal kunne se friskt paa den? Hvor Elementerne dog er vidunderlig klogt afpassede efter hverandre! Hvor mange forskjellige og paa samme Tid nyttige Egenskaber har ikke det ringeste af Naturens Produkter! Hvilken Finhed, hvilken Skjønhed, hvilken Fornuft er der ikke i Dyrene og Planterne? Hvor ypperlig alle Ting er indrettede, saavel til sin særlige Bestemmelse, som for at danne Led i det hele; og paa samme Tid, som de gjensidig hjælper og støtter hverandre, fremhæver de ogsaa hverandres Lys- og Skyggesider. Hæv nu dine Tanker op fra denne lille Jord til alle de herlige Lyskugler, der smykker Himlens høie Hvælving. Maa man ikke beundre Planeternes Flugt gjennem de for dem lagte Baner! Har det nogensinde hændt, at disse Verdener (feilagtig kaldet Vandrestjerner) har svaiet ud fra sin Bane paa deres evig gjentagne Reise gjennem det veiløse, tomme Rum? Gjennemløber de ikke paa sin Fart rundt Solen Flader, der altid staar i et uforanderligt Forhold til den Tid, de bruger

') Naar der med virkelig menes absolut Tilværelse; en Væren altsaa, som ikke opfattes eller kan forestilles af nogen Bevidsthed.— II —

dertil? Saa uforanderlige er de Love, hvorefter Naturens usynlige Skaber styrer Verden. Hvor livfuldt og straalende er ikke Fixstjernernes Lys, og med hvilken ødsel Haand synes de ikke at være strøet henover hele den azurblaa Hvælving, men dog vil du, naar du ser gjennem Teleskopet, faa Øie paa en ny Hærskare af Stjerner, der skjuler sig for det blotte Øie. Fra vort Standpunkt synes de at sidde nær sammen og være uendelig smaa, men set paa nærmere Hold er det uhyre Lyskugler i forskjellig Afstand fra hverandre langt inde i Rummets Afgrunde. Nu maa du kalde Fantasien tilhjælp. Dine svage indskrænkede Sanser kan ikke tænke sig de utallige Verdener hvirvlende rundt de uhyre Sole i Midten og den uendelig fuldkomne Aand, der i utallige Former lever i alt. Men hverken vore Sanser eller vor Fantasi er mægtig nok til at omfatte det grænseløse Firmament i hele dets straalende Herlighed. Om den arbeidende Menneskeaand piner og anstrenger sig af yderste Evne, bliver der alligevel tilbage en umaadelig, ubegribelig Rest. Og alligevel holdes alle disse uhyre Legemer, der udgjør denne mægtige Verden, hvor fjernt de end er fra hverandre, sammen ved en mystisk Mekanisme, en eller anden guddommelig Kunst og Kraft i en indbyrdes Afhængighed og Forbund, hvori ogsaa vor Jord, som jeg nær havde glemt, er indbefattet. Er ikke det hele System uendeligt, skjønt, herligt over al Beskrivelse og Forestilling? Hvilken Behandling fortjener da de Filosofer, der vil frakjende dette ophøiede og skjønne al Virkelighed? Hvordan kan man vel opretholde Grundsætninger, der leder os til at anse hele Skabningens synlige Skjønhed for et falskt Skin? Kan du oprigtig talt vente noget andet, end at disse dine Tvil vil ansees for simpelthen meningsløse af alle fornuftige Mennesker?

Hyl. Lad andre mene, hvad de vil; men mig har du intet at bebreide. Jeg trøster mig bare med, at du er lige meget Tviler som jeg.

Fil. Hvad det angaar, Hylas, maa du tillade mig at have en anden Mening.

Hyl. Hvadfornoget? Har du ikke hele Tiden været enig i Præmisserne, og saa kommer du nu og vægrer dig ved at

anerkjende Konklusionen og overlader det til mig at forsvare de Paradoxer, som du narrede mig ind paa? Det er sandelig ikke pent gjort af dig.47

Fil. Jeg nægter paa det bestemteste, at jeg var enig med dig i de Grundsætninger, der ledede dig til dine Tvil. Du sagde nemlig, at de sanselige Tings Virkelighed var det samme som en absolut Tilværelse udenfor alle aandelige Væseners Bevidsthed eller uafhængig af, om de blev iagttagne eller ikke, og ifølge denne din Opfatning af Virkeligheden er du nødt til at nægte de sanselige Ting enhver virkelig Existens, det vil sige efter din egen Definition til-staar du dig selv at være Tviler. Men jeg har hverken sagt eller troet, at de sanselige Tings Virkelighed kan defineres paa den Maade. Mig forekommer det, af Grunde, du har erkjendt for rigtige, at de sanselige Ting ikke kan existere anderledes end i en Bevidsthed eller en Aand (spirit). Men deraf drager jeg ikke den Slutning, at de ikke har nogen virkelig Tilværelse; thi da jeg ser, at Tingene ikke er afhængige af min Tanke og har sin egen Existens udenfor min Bevidsthed1), maa der være en anden Bevidsthed, hvori de er Tanker. Saa sikkert derfor som det er, at den synlige Verden virkelig er til, saa sikkert er der en uendelig, allestedsnærværende Aand, der omfatter og opretholder den.

Hyl. Men dette er jo ikke mere, end hvad jeg og alle kristne mener, ja ogsaa alle andre, der tror, at der er en Gud, som kjender og forstaar alle Ting.

Fil. Men der ligger netop Vanskeligheden. Menneskene tror almindelig, at alle Ting vides og sees af Gud, fordi de tror paa Guds Tilværelse, medens jeg derimod med umiddelbar Nødvendighed slutter mig til Guds Tilværelse deraf, at alle sanselige Ting maa opfattes af ham.

Hyl. Men, naar vi tror den samme Ting, hvad har det da at sige, hvorledes vi er komne til denne Tro?

Fil. Vi er imidlertid slet ikke af samme Mening. Thi skjønt Filosoferne erkjender, at alle legemlige Ting optages i Guds Bevidsthed, saa tillægger de dem dog en absolut Tilværelse, forskjellig fra deres Existens i en eller anden Hjerne, hvilket jeg ikke gjør. Er der desuden ikke Forskjel

1) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 29—33 og seet. 90. — De sanselige Tings fortsatte Tilværelse i den Tid, da de ikke som Forestilling eller Sanseindtryk er indenfor en endelig Aands Bevidsthed, antages her for at være den almindelige sunde Menneskeforstands Overbevisning. Og denne Tingenes Bestandighed forudsætter ifølge Berkeley Tilværelsen af en høieste Aand og et evigt Forsyn.— II —

mellem dette: Der er en Gud, som ser alle Ting, og: De sanselige Ting er virkelig til, og er de virkelig til, da maa de nødvendigvis sanses af en uendelig Aand, altsaa gives der en uendelig Aand eller Gud. Det sidste Ræsonnement udgjør et ligefremt og umiddelbart Bevis for Guds Tilværelse, støttet paa det mest indlysende logiske Principl). Teologer og Filosofer har paa den ugjendriveligste Maade af Naturens Skjønhed og Nytte bevist, at den er Guds Verk. Men uden al Hjælp fra Astronomien og Naturvidenskaben og uden at betænke Tingenes Fornuft, Orden og indbyrdes Afpasning efter hverandre, blot fra den sanselige Verdens Tilværelse at slutte sig til den uendelige Aands Existens, er en Fordel, som de har, der har gjort denne ligefremme Reflexion, at den sanselige Verden er det, vi opfatter gjennem de forskjellige Sanser, at intet opfattes gjennem Sanserne uden Forestillinger, og at ingen Forestilling eller Forestillings Forestilling kan existere udenfor Bevidstheden. Du kan nu uden noget besværligt Studium af Videnskaben, uden stor Skarpsindighed eller kjedelige, lange Diskussioner gjendrive og bringe til Taushed de jvrigste Ateister. Alle de ynkelige, søgte Maader at løse Problemet paa, enten gjennem en uendelig Aarsagsrække uden fornuftig Sammenhæng eller ved en tilfældig Ophoben af Atomer, saaledes, som det sker i Vanims, Hobbes's eller Spinozas vilde Fantasterier, kort sagt, hele Ateismens System kuldkastes fuldstændig af denne ene Tanke, der viser Meningsløsheden ved den Antagelse, at hele Verden eller en Del af den, lad det end være den groveste og uformeligste Del, skulde kunne bestaa uden at holdes sammen af en tænkende Bevidsthed. Lad bare en af disse Gudløshedens Forkyndere gribe i sin egen Barm og prøve, om det er muligt at tænke sig en Klippe, en Ørken, et Vildnis eller et forvirret Røre af Atomer, kort sagt hvilken-somhelst Ting, sanselig eller aandelig, existerende uathængig af en Bevidsthed, saa vil han straks kunne blive overbevist om sin Taabelighed. Kan noget være hensynsfuldere end at stille Spørgsmaalet saa frit og overlade det til Vedkommende selv, om han, selv om det bare bliver i Tanken, kan forstaa, hvad han anser for at

være en virkelig Sandhed,

*) Dette Princip er Virkelighedsbegrebet, der i sig indeslutter de sanselige Tings Bestandighed (permanence) og Væren udenfor os (saaledes som Berkeley forstaar dette Udtryk). Sml. Principles of Human Knowiedge, seet. 90.

og dernæst lade denne gaa over fra Begrebets til Virkelighedens Verden?

Hyl. Det kan ikke nægtes, at der er noget i det, du siger, der kan bruges som en god Støtte for Religionens Sandheder. Men synes du ikke, at det i høi Grad ligner en Anskuelse, der hævdes af nogle fremragende moderne Tænkere*), og gaar ud paa, at man skal se alle Ting i Gud.

Fil. Jeg vilde meget gjerne lære den Anskuelse at kjende; forklar den for mig, er du snil.

Hyl. De antager, at Sjælen ikke kan anskue de legemlige Ting i sig selv, da den jo som ulegemlig ikke kan forenes med dem; men at den opfatter Tingene gjennem sin Forening med Guds Væsen, der som aandeligt er rent intelli-gibelt eller skikket til at være den umiddelbare Gjenstand for en Aands Tanke. Desuden indeholder det guddommelige Væsen fuldkomne Egenskaber, overenstemmende med hver Skabnings Natur, og kan derfor opfattes af Sjælen.

Fil. Jeg forstaar ikke, hvordan vore Forestillinger, som er helt igjennem passive, kan udgjøre Guds Væsen eller en Del (eller være lig en Del) deraf; thi Gud er jo et uforanderligt, udeleligt, rent aktivt Væsen. Og der er mange flere Vanskeligheder og Indvendinger, der ved første Øiekast reiser sig mod denne Antagelse, men jeg skal blot tilføie, at den er udsat for alle de Meningsløsheder, som hænger ved de almindelige Hypoteser, idet den lader en skabt Verden existere udenfor en Aands Bevidsthed. Og desuden har den dette særlige ved sig, at den lader den materielle Verden være til uden noget Maal. Og hvis det er en god Grund imod de andre videnskabelige Hypoteser, at de forudsætter, at Naturen eller den guddommelige Visdom gjør noget forgjæves eller gjør det paa en kjedelig, omstændelig Maade, der kunde været udført meget lettere og hurtigere, hvad skal vi saa tænke om den Hypotese, der antager, at den hele Verden er skabt uden noget Maal for Øie?

Hyl. Men er da ikke du ogsaa af den Mening, at vi

') Han mener naturligvis Malebranche, hvis Seen alt i Gud var et Forsøg paa at forsone den cartesiske Dualisme i Væren med Enheden i Sansningen (perception), der formidles al Gud, i hvem alle Ting aandelig eller ideelt forestilles.

ser alle Ting i Gud? Om jeg ikke tager meget feil, saa er den Mening, du hævder, noget i den Retning.

Fil. Faa Mennesker tænker, men alle vil have Meninger, derfor er Menneskenes Meninger forvirrede og overfladiske. Det er ikke det ringeste underligt i, at de mest modsatte Lærdomme blandes sammen af Folk, der ikke studerer dem nøie. Det skulde derfor ikke undre mig, om der gaves dem, der troede, at jeg var inde paa Malebranches sværmeriske Tro, skjønt jeg i Virkeligheden er langt borte fra den. Han bygger sit System paa de mest abstrakte, almindelige Forestillinger, som jeg fuldstændig forkaster. Han tror paa en absolut ydre Verden, som jeg benægter. Han hævder, at vore Sanser skuffer os, og at de ikke kan opfatte de rumlige Væseners virkelige Natur eller sande Former, medens jeg mener akkurat det modsatte. Der er altsaa ingen Filosofi, der staar i en saa uforsonlig Modsætning til min som hans. Naturligvis er jeg fuldstændig enig i, hvad den hellige Skrift siger: at i Gud lever, røres og er vi. Men at vi ser Tingene i ham paa den Maade, som jeg ovenfor har fremstillet det, er jeg langt fra at tro. Hør her i Korthed min Mening. Det er aabenbart, at de Ting, jeg opfatter, er mine egne Forestillinger, og at ingen Forestilling kan findes udenfor Bevidstheden. Og ikke mindre klart er det, at disse Forestillinger eller af mig opfattede Ting, enten selv eller i Form af oprindelige Typer'), existerer uafhængig af min Bevidsthed, siden jeg ved med mig selv, at jeg ikke er Ophavsmand til dem, idet det ligger over min Evne efter eget Forgodtbefindende at fastslaa, hvilke særegne Indtryk jeg skal modtage, naar jeg aabner

mine Øine eller Øren. De maa derfor findes i en anden Aand, efter hvis Bud de opstaar hos mig2). De Ting, siger jeg, der umiddelbart opfattes, er Forestillinger eller Sanseindtryk, kald dem, hvad du vil. Men hvordan kan nogen Forestilling eller noget Sanseindtryk findes hos eller skabes af et andet Væsen end en

') Han paastaar ikke, at vore individuelle Forestillinger har en Tilværelse uafhængig af hvilkensomhelst, ia endog af selve Subjektets Bevidsthed. De kan godt være bare Tegn paa et ydre og uafhængigt Væsen eller en ydre og uafhængig Magt — i andre Bevidstheder og i den allerhøieste Bevidsthed.

*) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 29—33.— 5i —

Aand eller Sjæl (mind or spirit)? Det maa siges at være ufatteligt*), og at hævde det ufattelige er Vrøvl, ikke sandt?

Hyl. Ganske vist.

Fil. Men derimod er det meget let forstaaeligt, at disse Forestillinger findes hos og udvikles af en Aand; thi det er ikke mere, end hvad jeg hver Dag erfarer paa mig selv, naar jeg modtager utallige Forestillinger og gjennem en Viljesakt omdanner en hel Del af dem, saa de bliver levende for min Fantasi. Imidlertid maa jeg dog tilstaa, at disse Fantasibilleder ikke er fuldt saa klare, kraftige, levende og varige som de Forestillinger, vi modtager gjennem vore Sanser — hvilke sidste kaldes virkelige Ting. Af alt dette drager jeg den Slutning, at der er en Aand, der hvert Øieblik indskyder i mig alle de Sanseindtryk, jeg modtager. Og af den Forskelligartethed, Orden og Klarhed, der hersker mellem dem, slutter jeg, at deres Ophavsmand maa være vis, mægtig og god over al Beskrivelse'2'). Mærk vel, hvad jeg siger, jeg mener ikke, at jeg ser Tingene, idet jeg opfatter det, der i Guds erkjendelige (intelligible) Natur er Forestillingernes Grund. Denne Grund forstaar jeg ikke, men jeg paastaar, at de Ting, der opfattes af mig, forstaaes af en uendelig Aand, gjennem hvis Vilje de frembringes. Og er ikke dette fuldkommen indlysende? Ligger der noget mere i det, end hvad en Smule Iagttagelse af det, der foregaar i vort eget Sind, ikke alene sætter os istand til at forstaa, men ogsaa tvinger os til at erkjende.

Hyl. Jeg tror, jeg forstaar dig saa temmelig godt og indrømmer, at det Bevis, du giver for Guds Tilværelse, synes mig ikke mindre slaaende end overraskende. Men indrømmet, at Gud er den høieste og almindelige Aarsag til alle Ting, kunde der saa ikke være endnu en tredie Klasse af aandelige Væsener ved Siden af Ideer og Aander? Kan vi ikke finde Plads til en underordnet og begrænset Aarsag til vore Forestillinger? Kort sagt, kan der ikke for alt det findes Materie?

Fil. Hvor ofte skal jeg gjentage den samme Ting? Du vil ikke lade de umiddelbart opfattede Ting existere nogetsteds udenfor Bevidstheden; men ingenting iagttages gjennem Sanserne, uden at det opfattes umiddelbart, følgelig

') Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 3—24.

2) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 30.— II —

existerer intet sanseligt udenfor Bevidstheden. Men den Materie, som du fremdeles saa ivrig fremholder, er da vel noget, der kan erkjendes, noget, der kan udfindes af Fornuften1) og ikke gjennem Sanserne?

Hyl. Det er min Mening.

Fil. Lad mig da faa vide, gjennem hvilke Slutninger du er kommen til denne din Tro paa Materien, og hvad denne Materie er efter din Opfatning nu for Øieblikket.

Hyl. Jeg finder i min Bevidsthed forskjellige Forestillinger, som jeg ved, jeg ikke selv er Aarsag til, og heller ikke er de sin egen Aarsag eller istand til at existere for sig selv, eftersom de helt igjennem er passive og skiftende Fænomener, der har alt sit Liv i Bevidstheden. Der er følgelig en Aarsag til dem, forskjellig fra mig og dem, og denne Aarsag foregiver jeg ikke at vide mere om, end at den er mine Forestillingers Grund. Og dette er det, jeg kalder Materie2).

Fil. Sig mig, Hylas, har enhver Ret til at forandre den almindelig fastslaaede Betydning af et kjendt Ord i

Sproget? Sæt f. Ex., at en Reisende kom og fortalte dig, at i et vist Land kunde man gaa uskadt gjennem Ilden, og det saa skulde vise sig, at han med Ordet Ild mente det samme, som andre kalder Vand. Eller han kom og forsikrede, at der fandtes Træer, der gik paa to Ben, og med Træer mente det samme, som andre kalder Mennesker. Vilde du finde sligt rimeligt?

Hyl. Nei, tvertimod. Almindelig Skik og Brug er Lovgiver for Sprogbrugen. Og at give Ordene en ny, affekteret Betydning, er det samme, som at fordærve Sproget og vil aldrig gjøre noget andet end forhale og mangfoldiggjøre Trætter, hvor der i Virkeligheden ingen Uenighed er.

Fil. Betegner ikke Materie i Ordets jævne, dagligdags Betydning en udstrakt, fast, bevægelig, ubevidst, træg Substans ?

Hyl. Jo.

Fil. Og har jeg ikke tydelig nok udviklet, at en saadan Substans umulig kan være til?3) Men sæt nu, at den

*) Fornuft — det vil sige logisk Ræsonnement.

2) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 51—53.

3) Berkeleys materielle Substans er det samlende Udtryk for alle udstrakte, faste, bevægelige, ikke-tænkende og passive Forestillinger eller Fænomener, med et Ord den Bunke Egenskaber, der almindelig kaldes en «sanselig Ting».

var til, hvordan skulde saa det, der er passivt, kunne være en Aarsag, eller det ubevidste (unthinking) være en Aarsag til Tanke? Naturligvis kan du, om du saa vil, give Ordet Materie en anden Mening end den, det har almindelig, og sige mig, at du derved forstaar et ulegemligt, tænkende, aktivt Væsen, der er Aarsag til vore Ideer. Men hvad er det andet end at lege med Ord og begaa den Feil, du nu netop dømte saa strengt? Jeg finder slet ikke noget urigtigt i din Fremgangsmaade: at uddrage en Aarsag af Fænomenerne; men jeg nægter, at en fornuftig Aarsag (deducible by reasen) medrette kan kaldes Materie.

Hyl. Der er virkelig noget i det, du siger, men jeg er bange for, at du ikke rigtig forstaar min Mening. Du maa paa ingen Maade tro, jeg nægter, at Gud eller en uendelig Aand er den høieste Aarsag til alle Ting. Alt, jeg fordrer, er en Aarsag, underordnet den høieste Kraft, af en begrænset og ringere Natur, der er medvirkende ved Dannelsen af vore Forestillinger, ikke ved nogen Viljesakt eller aandelig Impuls, men ved den Slags Virken, der tilhører Materien, nemlig Bevægelse.

Fil. Jeg finder, at du for hver Gang falder tilbage til dine gamle Forestillinger om en bevægelig og følgelig udstrakt Substans, existerende udenfor Bevidstheden. Og du har altsaa allerede glemt, at du var overbevist, eller vil du kanske, jeg skal gjentage, hvad der er blevet sagt om det Punkt? I Sandhed, det er ikke smukt af dig fremdeles at tro paa Tilværelsen af dette Væsen, som du saa ofte har frakjendt al Existens. Men for ikke at gaa videre ind paa, hvad der allerede er omhandlet saa vidløftig, vil jeg bare spørge, om ikke alle dine Forestillinger er rent passive og udelukker ethvert Element af Handling?*)

Hyl. Jovist.

Fil. Og er de sanselige Egenskaber noget andet end Forestillinger?

Hyl. Hvor ofte har jeg indrømmet, at de ikke er det?

Fil. Men er ikke Bevægelse en sanselig Egenskab?

Hyl. Jo.

Fil. Altsaa ingen Handling.

Hyl. Nei. Det er jo saa klart, at naar jeg bevæger

*) Sml. Principles of Human Kno-wledge, seet. 81, 82.

min Finger, saa forholder den sig passiv; det aktive er min Vilje, der frembragte Bevægelsen.

Fil. Nu vilde jeg for det første gjerne høre, om du, da Bevægelsen ikke kan gjælde for at være en Handling, kan tænke dig Handling udenfor Viljen; og for det andet, om det at sige noget, der er uden fornuftig Mening1), ikke er det samme som at vrøvle. Tilslut vil jeg bare spørge, om du ikke ved nærmere Eftertanke kan forstaa, at det at •antage en frembringende Aarsag til vore Forestillinger, der ikke er en Aand, er ganske meningsløst og fornuftstridigt.

Hyl. Jeg giver mig fuldstændig. Men om nu Materien ikke er en Aarsag, saa kunde den dog vel være et Redskab for den høieste Kraft, tjenende til at fremkalde vore Forestillinger.

Fil. Et Redskab, siger du? Hvordan skulde da dette Redskab se ud? Hvilke Hjul, Fjære og Bevægelser skulde det have?

Hyl. Det ved jeg ikke noget om, da baade dets Substans og Egenskaber er mig fuldstændig ukjendte.

Fil. Hvad behager, mener du, at din Materie bestaar af ukjendte Dele, at den har Bevægelser, vi ikke kjender, og en Form, vi ikke kan fatte?

Hyl. Jeg tror slet ikke, den har nogen Form eller Bevægelse, da jeg paa Forhaand er overbevist om, at ingen sanselige Egenskaber kan findes hos en fornemmelsesløs Substans.

Fil. Men hvordan skal man kunne danne sig et Begreb om dette noget, der er uden alle sanselige Egenskaber, til og med Udstrækning?

Hyl. Jeg siger ikke, at jeg har noget Begreb om det.

Fil. Og hvad Grund har du til at tro, at dette ukjendte, dette uforstaaelige noget er til? Er det, fordi du tror, at Gud ikke kan undvære det, eller fordi Erfaringen lærer dig en saadan Tings Nytte, naar du danner dig Forestillinger i dit Sind?

Hyl. Du plager mig altid med Grunde for min Tro.

1) Da en Viljeshandling, mener han, er den eneste Aarsag, vi kjender af Erfaringen, og følgelig er det eneste, som kan give Ordet Aarsag nogen Mening, bliver Ordet ufatteligt eller intetsigende, naar det bruges i et Tilfælde, hvor der ikke foreligger nogen Viljeshandling.

Men sig mig, hvilken Grund har du til ikke at tro det, jeg siger?

Fil. Kan jeg ikke finde nogen Grund til at tro paa en Ting, er allerede det god nok Grund til ikke at tro paa Tingens Tilværelse. Men det er jo saa langt fra, at jeg plager dig med Grunde for din Tro, at du ikke engang vil lade mig vide, hvad du vil have mig til at tro, siden du siger, at du ikke har det fjerneste Begreb om den. Lad mig derfor tilslut faa Lov at spørge dig, om det er en Filosof eller bare en almindelig fornuftig Mand værdigt at sige, at man ikke ved, hvad man selv tror, eller hvorfor man tror det.

Hyl. Stop lidt, Filonous; naar jeg siger, at Materien er et Redskab, da er jo det allerede noget. Det er sandt, jeg ved ikke, hvad Slags Redskab det er. Men alligevel har jeg en Mening om Redskab i Almindelighed.

Fil. Men tænk om det skulde vise sig, at der er noget selv i det mest almindelige Begreb om Redskab, opfattet i en Betydning forskjellig fra Aarsag, der gjør Brugen af dette Ord uforenlig med de guddommelige Egenskaber.

Hyl. Vis mig det, og jeg opgiver min Mening.

Fil. Hvad mener du med et Redskabs almindelige Natur eller Begreb?

Hyl. Det, der er fælles for alle enkelte Redskaber, udgjør det almindelige Begreb.

Fil. Er ikke det fælles eiendommelige for alle Redskaber, at de bruges til at gjøre de Ting, der ikke kan udføres ved blotte Viljeshandlinger? Saaledes bruger jeg aldrig et Redskab til at bevæge min Finger med, fordi det er Viljens Værk, men skulde jeg flytte en Sten eller rive op et Træ med Rødderne, maatte jeg bruge et Redskab. Er

du af samme Mening, eller kan du give mig et Exempel paa, at et Redskab bruges til at udføre noget, der umiddelbart afhænger af den handlendes Vilje?

Hyl. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke kan det.

Fil. Hvordan kan du da indbilde dig, at en absolut fuldkommen Aand, af hvis Vilje alle Ting umiddelbart og ubetinget afhænger, skulde behøve et Redskab til sin Gjerning, eller at han skulde bruge noget saadant, naar han ikke behøvede det? Du bliver derfor nødt til at erkjende, at Brugen af et dødt, trægt Redskab er uforenlig med Guds- 56 -

uendelige Fuldkommenhed: altsaa maa du efter din egen Tilstaaelse opgive dette Punkt.

Hyl. Jeg kan ikke i dette Øieblik finde paa noget at svare dig.

Fil. Men jeg synes, du skulde være villig til at erkjende Sandheden, naar den er blevet bevist efter alle Regler; thi vi er jo Væsener med temmelig begrænsede Evner og er derfor nødt til at gjøre Brug af visse Redskaber. At trænge Redskaber til Udførelse af sine Planer er Vidnesbyrd om et indskrænket Væsen, der er bundet ved en andens Magt og ikke kan naa sit Maal uden paa den og den Maade og paa de og de Betingelser. Det synes at maatte være en klar Følge heraf, at den høieste uindskrænkede Magt ikke bruger noget Verktøi eller Redskab. En almægtig Aands Vilje faar ikke før en Indskydelse, før den maa bringe sit Verk til Udførelse uden Anvendelse af nogle Midler; men naar disse benyttes af ringere Kræfter, er det ikke paa Grund af nogen virkelig Evne eller Brugbarhed i dem, men blot i Overensstemmelse med Naturens Love eller de Betingelser, der er dem foreskrevne af den første Aarsag, som selv er hævet over al Begrænsning og alle Love.

Hyl. Jeg vil ikke længer paastaa, at Materien er et Redskab; imidlertid vil jeg dog ikke forstaaes derhen, at jeg rent opgiver dens Tilværelse; thi trods alt, hvad der er sagt, kan den godt være en Aarsag af anden Rang (occasion) *).

Fil. Hvormange Former vil du da, at din Materie skal have, og hvor ofte skal jeg bevise dens Ikketilværelse, før man kan faa dig til at opgive den? For ikke at sige mere om dette (skjønt jeg nok ifølge alle Diskussionens Love medrette burde dadle dig for saa ofte at forandre Betydningen af det omstridte Ord), vilde jeg gjerne vide, hvad du mener med, at Materien er en Aarsag af anden Rang, efterat du først har opgivet den som første. Og naar du har vist mig, hvad du forstaar ved en Aarsag af anden Rang, saa vil du kanske være saa snil at forklare, hvilken Grund der bringer dig til at tro paa en saadan Foranledning til vore Forestillinger.

Hyl. Med Aarsag af anden Rang mener jeg et passivt,

*) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 68—79.— 57 —

ikke-tænkende Væsen, gjennem hvilket Gud fremkalder Forestillinger i vort Sind.

Fil. Og hvad er saa dette uvirksomme, ikke-tænkende Væsens Natur?

Hyl. Jeg ved intet om dets Natur.

Fil. Sig mig da en eller anden Grund til at tro paa dette passive, ikke-tænkende, ukjendte Væsens Tilværelse.

Hyl. Naar det viser sig, at Forestillingerne dukker op i vort Sind i en vis fast, ordnet Sammenhæng, er det naturligt at tro, at der er nogle sikre, regelmæssige ydre Forhold, der fremkalder dem.

Fil. Du erkjender altsaa, at Gud alene er Aarsag til vore Forestillinger, men at han fremkalder dem, tilskyndet af disse ydre Aarsager af anden Rang?

Hyl. Det er min Mening.

Fil. Men de Ting, der, som du siger, fremkalder Forestillingerne, optages naturligvis i Guds Bevidsthed?

Hyl. Selvfølgelig, ellers kunde de ikke være ham en Spore til Handling.

Fil. Jeg skal ikke nu trænge nærmere ind paa dig i den Hensigt at faa lidt Fornuft ind i din Hypotese eller Svar

paa alle de Gaader og Vanskeligheder, den fører os op i. Men jeg vil bare spørge dig, om der ikke ligger en tilstrækkelig fyldig Forklaring af den ordnede og fornuftige Sammenhæng i vore Forestillinger eller Naturens Løb i Guds Visdom og Magt, og om det ikke tager noget fra disse Egenskaber at tro, at han af et eller andet ikke-tænkende Væsen gjennem ydre Paavirkning indgives, hvad og naar han skal handle. Og saa kan der tilslut være Spørgsmaal, om det kan hjælpe dig noget, at jeg indrømmer alt det, du kjæmper for. Thi det er ikke let at skjønne, hvordan man skulde kunne slutte sig til et fornemmelsesløst Væsens ydre eller absolute Tilværelse, forskjellig fra dets Existens som Sanseobjekt, deraf, at jeg har indrømmet, der er visse Ting, opfattede gjennem Guds Bevidsthed, som er Aarsag til de Forestillinger, der opstaar i vort Sind.

Hyl. Nu ved jeg absolut ikke længer, hvad jeg skal tro, da dette Begreb om Aarsag af anden Rang synes mig fuldstændig ligesaa grundløst, som det andet.

Fil. Du forstaar altsaa endelig engang, at du med alle disse forskjellige Begreber om Materie blot har troet, du- 58 -

ved ikke selv hvad, uden nogensomhelst Grund og til ingen Nytte.

Hyl. Jeg tilstaar aabent, at jeg nu er mindre indtaget i mine egne Meninger, efterat de er blevet saa nøiagtig undersøgte. Men alligevel har jeg en vis Anelse om, at der findes noget saadant som Mate?-ie.

Fil. Enten opfatter du denne Materie middelbart eller umiddelbart. I sidste Tilfælde maa du altsaa kunne sige mig, gjennem hvilke Sanser det sker, i første, af hvilke Grunde du slutter dig til dens Tilværelse ud fra Sanseiagttagelserne, Det var nu det; dernæst maa jeg spørge: er denne Materie Underlag, Aarsag, Redskab eller fjernere Aarsag (occasion)? Du har allerede hævdet hver enkelt af disse Opfatninger under stadig Skiften af Standpunkt, saa Materie snart er blevet brugt i en, snart i en anden Betydning. Og alle dine Forklaringer har du selv misbilliget og taget tilbage, den ene efter den anden. Hvis du har noget nyt at komme med, vil jeg gjerne høre det.

Hyl. Jeg tror nok, jeg allerede har sagt alt det, jeg havde at sige. Jeg ved slet ikke noget mere at forebringe.

Fil. Og alligevel er du kjed over at maatte opgive din gamle Fordom. Men nu vil jeg bede dig videre betænke, om du, under Forudsætning af, at Materien existerer, paa nogen mulig Maade kan forstaa, at det er muligt at modtage Indtryk af dette Væsens Existens — det kunde da kanske gaa lettere med at komme bort fra den gamle Mening. Eller sæt nu, at Materien ikke var til, og det alligevel var muligt at have de samme Forestillinger, du nu har, og følgelig akkurat de samme Grunde til at tro paa dens Tilværelse, du nu kan have1).

Hyl. Jeg erkjender, at vi godt kunde se alle Ting som nu, selv om der ingen Materie var i Verden; for jeg kan ikke forstaa, at Materien skulde kunne frembringe nogen Forestilling i vort Sind, selv om den fandtes. Og jeg indrømmer videre, at du fuldkommen har overbevist mig om Umuligheden af at opfatte dette Begreb paa nogen af de førnævnte Maader. Men alligevel kan jeg ikke tro andet, end at der maa gives Materie i en eller anden Forstand. Men hvad det er for noget, skal jeg ikke indlade mig paa at fastslaa.

*) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 68—79.— 59 —

Fil. Jeg venter ikke, at du nøiagtig skal kunne bestemme et saadant ukjendt Væsens Natur. Men vær bare saa snil at sige mig, om det er en Substans, og i saa Tilfælde, om du kan tænke dig en Substans uden Egenskaber (accidents), og dernæst lade mig vide, hvad det er for Egenskaber eller ialfald, hvad der menes med, at Materien er deres Underlag.

Hyl. Vi har allerede diskuteret alt dette. Jeg har ikke mere at sige om disse Punkter. Men lad mig, for at hindre yderligere Spørgsmaal, sige dig, at jeg for Øieblikket med Materie hverken mener Substans eller Egenskaber, tænkende eller legemligt Væsen, og heller ikke Aarsag, Redskab eller Leilighedsaarsag (occasion), men noget fuldstændig ukjendt, forskjelligt fra alle disse Ting1).

Fil. Det synes da, som om du tillægger dit nærværende Begreb om Materie blot den almindelige, abstrakte Egenskab Væren.

Hyl. Ganske rigtig, med den Tilføielse, at jeg foruden dette almindelige Begreb antager en fuldstændig Negation af alle særskilte Ting, Egenskaber eller Forestillinger, jeg sanser, tænker eller opfatter paa en eller anden Vis.

Fil. Men sig mig da engang, hvor tror du, denne Materie findes?

Hyl. O, Filonous, nu tror du vel, du har fanget mig; for siger jeg, den findes et eller andet Sted, vil du drage den Slutning, at den er indenfor Bevidstheden, eftersom Sted eller Udstrækning blot kan tænkes indenfor en Bevidsthed; men jeg skammer mig ikke for at tilstaa min Uvidenhed. Jeg ved ikke, hvor den er; det er nok, at jeg er sikker paa, den er et Sted. Der har du mit ikke meget bestemte Svar; noget andet maa du ikke vente, selv om du kommer med aldrig saa mange nye Spørgsmaal.

Fil. Da du altsaa ikke vil sige mig, hvor den er, er du kanske saa snil at fortælle mig, hvordan du tror den er, eller hvad du mener med dens Væren?

Hyl. Den hverken tænker, handler, sanser eller sanses.

Fil. Men er der da ikke noget positivt i dit abstrakte Begreb om dens Væren?

Hyl. Ved nøiagtig Eftertanke finder jeg, at jeg slet ikke har noget positivt Begreb eller nogen positiv Opfatning.

*) Sml. Principles of Human Kno-wledge, seet. 81, 82.— 6o —

Men alligevel siger jeg dig for anden Gang, at jeg ikke skammer mig ved min Uvidenhed. Jeg ved ikke, hvad der menes med dens Existens, eller hvordan den existerer.

Fil. Bliv ved med denne Oprigtighed, gode Hylas, og sig mig saa alvorlig, om du kan danne dig en klar Forestilling om Væren i Almindelighed uden at have for Øie nogen legemlig eller aandelig Ting1), altsaa abstraheret fra alle individuelle konkrete Fænomener?

Hyl. Stop lidt, lad mig tænke efter — nei, Filonous, jeg tror ikke, jeg kan det. I første Øieblik forekom det mig, at jeg havde en eller anden meget subtil og luftig Forestilling om den rene Væren in abstracto. Men naar jeg nu nøiere ransager mig selv, finder jeg, at den er rent forduftet. Jo mere jeg tænker over Sagen, jo stærkere overbevist er jeg om det kloge i mit Forsæt ikke at give andet end negative Svar og ikke give mig Udseende af at have nogensomhelst positiv Viden om eller Forstaaelse af Materien, dens hvor, hvorledes eller Væren.

Fil. Naar du derfor taler om Materiens Existens, har du intet bestemt Begreb i Tanken?

Hyl. Absolut intet.

Fil. Sammenhængen er altsaa denne: først kommer du ifølge din Tro paa en materiel Substans til det Resultat, at det var de umiddelbart opfattede Ting, der findes udenfor Bevidstheden, saa var det deres Grundformer (archetypes), dernæst deres Aarsager, deres Redskaber, ydre Foranledninger (occasions) og tilslut noget i Almindelighed, det er udlagt intet. Paa den Maade bliver Materien tilslut det rene intet2). Hvad siger du, Hylas, er ikke det en korrekt Skildring af hele din Maade at optræde paa i denne Diskussion?

Hyl. Lad det være som det vil; jeg holder fremdeles paa, at vor Mangel paa Evne til at forstaa en Ting ikke er noget Argument mod Tingens Existens3).

Fil. At man af Aarsag, Virkning, Ytringsmaade, visse Tegn eller Omstændigheder fornuftigvis kan slutte sig til Tilværelsen af noget, der ikke umiddelbart iagttages, og at det vilde være meningsløst at tale imod en Tings Tilværelse

') D. v. s. Forestilling eller Aand s) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 24, 80.

3) Saa heder det ogsaa hos Sir W. Hamilton i hans Discussions og Lectures.— 6i —

alene af den Grund, at man ikke havde noget ligefremt og positivt Begreb om den, tilstaar jeg aabent. Her har vi imidlertid intet af alt dette, hverken Fornuft eller Aabenbaring tvinger os til at tro paa denne Tings Tilværelse, vi har ikke engang et relativt Begreb om den, der abstraheres fra Iagttageren og det iagttagne, fra Aand og Forestilling, og der gives ikke saa meget som den tarveligste eller svageste Forestilling om den foregivne Ting,

men alligevel vil jeg ikke deraf drage nogen Slutning imod Tingens eller Begrebets Virkelighed. Jeg antager nemlig, at du ikke mener nogetsomhelst, at du bruger Ordene uden nogen Betydning, Hensigt eller Mening, og jeg overlader til dig selv at afgjøre, hvor stor Vægt man skal lægge en blot og bar Leg med Ord.

Hyl. Oprigtig talt, Filonous, saa forekommer dine Grunde mig i og for sig at være ugjendrivelige; men de har ikke saa stor Virkning paa mig, at de kan skabe den fulde Overbevisning, som et Bevis fremtvinger1). Jeg finder, at jeg stadig falder tilbage til mine uklare Ideer om det, jeg maa kalde Materie.

Fil. Men forstaar du da ikke, Hylas, at der fordres to Ting for at overvinde al Tvil og frembringe en fuldkommen ny Overbevisning? Selv om man stiller en Ting i et aldrig saa klart Lys, saa vil den ikke kunne sees, hvis der er en eller anden Ufuldkommenhed i Øiet, som ser eller det ikke vender Blikket i den rigtige Retning. Og hvor vel grundet og godt fremsat et Bevis end er, saa kan man alligevel ikke vente, at vor Forstand med en Gang skal kunne se Sandheden klart og erkjende den fuldt ud, naar man støder paa Fordom eller Vrangsyn. Nei, der maa Tid og anstrengt Arbeide til, Opmærksomheden maa vækkes og holdes fangen ved en hyppig Gjentagelse af den samme Ting snart set under et, snart under ét andet Synspunkt. Jeg har sagt det før, men maa gjentage det endnu engang, at det er en aldeles urimelig Vilkaarlighed af dig at fore-

x) Det heder hos Hume: «De fleste af denne geniale Forfatters (Berkeleys) Skrifter giver et Kursus i Skepticisme, der ikke findes bedre hos nogen ældre eller nyere Tænker, Bayle ikke engang undtaget .... At alle hans Argumenter er rent skeptiske, viser sig deri — at de ikke lader sig besvare og ikke frembritiger Overbevisning. Den eneste Virkning af dem er den øieblikkelige Forbauselse, Vaklen og Forvirring, der er al Tvils Resultat». Humes Essays, II, Pag. 554, Anm. N.

give at ville hævde noget, du ved ikke hvad, af en eller anden hemmelighedsfuld Grund og uden noget Maal for Øie. Findes der et Sidestykke til en saadan Fremgangsmaade i nogensomhelst Kunst eller Videnskab eller anden menneskelig Bedrift? Eller tror du, noget saa aabenbart grundløst og ufornuftigt vilde kunne fremføres i den tarveligste Hverdagspassiar? Men du vil kanske alligevel sige, Materien kan være til, skjønt du hverken ved, hvad der menes med Materie eller med dens Tilværelse. Det maa man jo sige er forunderligt, saa meget mere, som det er et fuldstændig vilkaarligt Paafund, da du ikke af nogensomhelst virkelig Grund er blevet ledet ind paa den Tankegang; thi hvis saa er, vil jeg bare bede dig pege paa en eneste Ting i Naturen, der trænger til at forklares ved Hjælp af Materie.

Hyl. Tingenes Virkelighed kan ikke opretholdes uden at antage Materiens Existens. Og synes du ikke, det er en god Grund til at tage det alvorligt med Forsvaret af den?

Fil. Tingenes Virkelighed! Hvilke Ting? De, der sanses, eller de, der tænkes (intelligible)?

Hyl. De sanselige Ting.

Fil. Min Handske, f. Ex.?

Hyl. Ja, den og hvilkensomhelst anden Ting.

Fil. Men for at fæste Opmærksomheden paa en bestemt enkel Ting: er det ikke for mig et tilstrækkeligt Bevis for denne Handskes Tilværelse, at jeg ser, føler og har den paa? Og om det nu ikke var nok, hvad skulde det saa hjælpe mig at tro, at en eller anden ukjendt Ting, jeg aldrig har set eller vil komme til at se, existerer paa en eller anden hemmelighedsfuld Vis paa et ukjendt Sted eller vel rettest slet ikke paa noget Sted? Hvordan kan Troen paa det uhaandgribeliges Existens være et Bevis for, at noget haandgribeligt existerer? Og hvordan kan det synliges antagne Virkelighed være noget Bevis for det usynliges Tilværelse, eller, for at sige det med et Ord, det iagttageliges (percep-tible) Virkelighed være et Bevis for det uiagttageliges (im-perceptible) Existens? Kan du forklare dette, skal jeg ikke anse noget for umuligt for dig.

Hyl. Jeg er jo i det store og hele taget fuldkommen villig til at erkjende Materiens Existens for høist usandsynlig, men jeg mener aldeles ikke, at den er noget absolut umuligt.

Fil. Selv om jeg nu indrømmer, at Materiens Existens

er mulig, saa er den efter det, du siger, ikke mere mulig end et Bjerg af Guld eller en Centaur.

Hyl. Jeg indrømmer det, men du nægter altsaa ikke dens Mulighed; og det, der er muligt, kan for alt, du ved om det modsatte, godt være virkeligt.

Fil. Jeg benægter, at Materiens Existens er mulig, og har, om jeg ikke tager meget feil, paa den mest indlysende Maade ud fra dine egne Indrømmelser bevist dette. Er der i den almindelige Betydning af Ordet Materie indbefattet noget mere end en udstrakt, fast, bevægelig Substans med Form og Farve, der findes udenfor Bevidstheden? Og har du kanske ikke Gang paa Gang maattet erkjende, at du har fundet de mest tvingende Grunde til at benægte Muligheden af en saadan Substans?

Hyl. Sandt, men dette er jo blot en Betydning af Udtrykket Materie.

Fil. Men er det ikke den eneste almindelig antagne og oprindelige Betydning? Og om det skulde kunne bevises, at Materie, opfattet paa den Maade, er en umulig Ting, skulde der da ikke være gode Grunde til at anse den for absolut umulig? Thi paa hvilken anden Maade kan det bevises, at en Ting er umulig? Hvordan kan der idethele-taget findes Beviser for nogetsomhelst, naar man tager sig den Frihed at forandre og gjøre tvilsom den almindelig antagne Betydning af Ordene?

Hyl. Jeg troede, Filosoferne maatte have Lov til at udtrykke sig mere nøiagtig end det strengt taget er nødvendigt for Menigmands Behov, og at de ikke altid bør tvinges indenfor den fastslaaede Betydning af et almindeligt Udtryk.

Fil. Men den netop nævnte Betydning er den af Filosoferne selv almindelig antagne; imidlertid vil jeg, for ikke at tale mere om det, bare spørge, om du ikke har faat Lov til at tage Ordet Materie i den Mening, du selv maatte foretrække? Har du ikke benyttet denne Frihed i aller videste Udstrækning, snart fuldstændig vendende op og ned paa Ordets Betydning, snart udeladende eller læggende ind i det, hvad der i Øieblikket bedst tjente dine Hensigter, stik imod alle Fornuftens og Logikens kjendte Regler? Og har ikke denne din regelløse, lidet hensynsfulde Diskus-sionsmaade gjort vor Samtale saa aldeles unødvendig lang? Er kanske ikke Begrebet Materie blevet gjennemgransket og— 64 —

forkastet i hver mulig Betydning? Og behøves der noget mere for at bevise en Tings absolute Umulighed end at bevise, at den er umulig i hver enkelt Betydning, som du eller nogen anden kan opfatte den i?

Hyl. Men jeg er ikke saa ganske overbevist om, at du har bevist Materiens Umulighed i den sidste, mest util-gjængelige, abstrakte og ubestemte Betydning.

Fil. Hvordan bevises en Ting at være umulig?

Hyl. Naar det bliver bevist, at de Begreber, som indbefattes i dens Definition, staar i indbyrdes Modsigelse.

Fil. Men hvor der ingen Begreber er, kan der heller ikke paavises nogen Modsigelse mellem Begreberne.

Hyl. Deri er jeg enig med dig.

Fil. Men nu er det klart ifølge din egen Tilstaaelse, at der i det, du kalder den utilgjængelige, ubestemte Betydning af Ordet Materie, slet ikke laa noget Begreb og ingen Mening uden en helt uforstaaelig, hvad der kommer ud paa det samme. Du maa derfor ikke vente, at jeg skulde kunne bevise nogen Modsigelse mellem Begreber, hvor der ikke findes Begreber, eller bevise Materiens Umulighed, naar dette Ord tages i en helt ukjendt Forstand, hvorved det altsaa mister enhver Mening. Min Opgave var blot at vise, at du intet mente, og dette fik jeg dig til at erkjende. Og følgelig er du nu paa alle mulige Maader blevet overbevist om enten absolut intet at mene eller noget fuldkommen meningsløst1). Og hvis dette ikke er nok til at bevise en Tings Umulighed, vil jeg bede dig sige mig, hvad der mangler.

Hyl. Jeg indrømmer, at du har bevist Materiens Umulighed, og jeg skjønner ikke, hvad mere der kan siges til dens Forsvar, men naar jeg nu maa opgive dette Begreb, begynder jeg tillige at fatte Mistanke til mine andre Meninger; thi sikkerlig kunde intet synes mere selvfølgeligt og indlysende, end dette Begreb engang var i mine

Øine, og nu synes det mig fuldkommen falskt og meningsløst. Men jeg tror, vi har diskuteret denne Sag nok for denne Gang. Resten af Dagen vilde jeg gjerne benytte til i Tanken at gjennemgaa de forskjellige Punkter i denne Morgens Forhandlinger — imorgen skal det være mig en Glæde at møde dig her igjen paa samme Tid.

Fil. Jeg skal sikkert møde.

*) Sml. Principles of Human Kno-wledge, seet. 81, 82.

Tredie Samtale.

Fil. Sig mig nu, Hylas, hvad er saa Frugterne af Gaarsdagens Reflexioner? Er du blevet bestyrket i din gamle Tankegang eller har du fundet Grund til at ændre din Mening?

Hyl. Sandt at sige saa mener jeg, at alle vore Anskuelser er lige forfængelige og tvilsomme. Hvad vi bifalder idag, fordømmer vi imorgen. Vi gjør en Masse Larm og skaffer os en Mængde Hovedbrud for denne Kundskabs Skyld, ja, vi øder hele vort Liv paa at tilegne os den, og saa viser det sig tilslut, at vi intet ved, og skulde jeg sige, hvad jeg mener, saa anser jeg det ikke for muligt i dette Liv at vide noget. Vore Evner er for smaa og indskrænkede. Det har visselig ikke været Naturens Mening, at vi skulde gruble over Tilværelsens Gaader.

Fil. Hvad siger du, Hylas, kan vi ikke vide noget?

Hyl. Der gives ikke den Ting i Verden, hvis virkelige Natur vi kan kjende, saa vi ved, hvad den er i sig selv. *

Fil. Mener du, at jeg virkelig ikke skulde vide, hvad Ild eller Vand er?

Hyl. Naturligvis ved du, at Ilden frembringer Varme, og at Vandet er noget flydende; men det vil blot sige, at du kjender de Fornemmelser, der opstaar i din Bevidsthed, naar Ild og Vand kommer i Berøring med dine Sanseorganer. Men du er ikkedestomindre fuldstændig uvidende om deres indre Sammensætning og sande og virkelige Natur.

Fil. Ved jeg da ikke, at det, jeg staar paa her, er en virkelig Sten, og det, jeg ser for mine Øine, et virkeligt Træ?

Hyl. Ved? Nei, det er umuligt for dig eller nogetsomhelst Menneske at vide det. Alt, du ved, er, at du har et vist Indtryk eller en vis Forestilling i dit Sind. Men hvad har det med det virkelige Træ eller den virkelige Sten at gjøre? Farve, Form og Haardhed, der er det eneste, du opfatter, er slet ikke, skal jeg sige dig, noget, som hører med til Tingenes virkelige Natur, eller som paa nogen Maade ligner dem. Det samme kan siges om alle andre virkelige Ting eller Legemer, der udgjør den synlige Verden. Thi ingen Gjenstande omkring os har i sig selv disse sanselige

Egenskaber, der er det eneste, vi opfatter. Vi burde derfor ikke paastaa, at vi ved noget om deres virkelige Natur.

Fil. Men, Hylas, jeg kan da virkelig skjelne Guid f. Ex. fra Jern, og hvordan skulde jeg kunne det, uden at jeg vidste, hvad disse Substanser i Virkeligheden er for noget?

Hyl. Tro du mig, Filonous, du kan blot skjelne mellem dine egne Forestillinger. Tror du, at den gule Farve,. Tyngden og de andre sanselige Egenskaber er noget, som virkelig findes i Guidet? Nei, disse Egenskaber existerer blot relativt for vore Sanser og har ingen selvstændig Tilværelse udenfor Bevidstheden. Og naar du foregiver at kunne skjelne mellem de virkelige Tings Væsen ved Hjælp af de Billeder, Tingene fremkalder i dit Sind, bærer du dig visselig lige fornuftig ad som den, der vilde slutte, at to Mennesker var af forskjellig Art, naar deres Klæder havde forskjellig Farve.

Fil. Det synes da, at vi maa nøie os med Tingenes ydre Skin, saa det hele er et skuffende Blændværk. Selve den Mad, jeg spiser, og de Klæder, jeg bærer, har altsaa ingenting i sig af det, jeg ser og føler?

Hyl. Nei.

Fil. Men er det ikke underligt, at vi allesammen lader os skuffe paa den Maade og er saa dumme at tro, hvad vore Sanser siger os? Og alligevel, Menneskene spiser og drikker, sover og gjør sin Gjerning saa let og sikkert, som

om de havde den aller grundigste Viden om Tingene omkring sig.

Hyl. Javist er det saa; men du ved, at Livets jevne Behov ikke fordrer dybtgaaende Spekulationer. Mængden beholder sine Vildfarelser og greier sig trods det noksaa godt gjennem Livets Viderværdigheder. Filosoferne derimod ved bedre Besked.

Fil. Du mener vel, de ved, at de intet ved?

Hyl. Det er al menneskelig Videns høieste Fuldkommenhed x).

Fil. Er nu dette ogsaa virkelig dit Alvor, Hylas, og er du faktisk overbevist om, at du ikke ved noget om Tingene i Verden? Lad os tænke os, at du skal skrive et Brev; vilde du da ikke bede om Pen, Blæk og Papir, som

x) Se Hamiltons Discussions, Pag. 634—649.

ethvert andet Menneske, og vilde du ikke vide, hvad det var, du bad om?

Hyl. Hvor ofte skal jeg sige dig, at jeg ikke kjender en eneste Tings sande Væsen? Naturligvis bruger jeg nu og da Pen, Blæk og Papir. Men hvad disse Ting inderst inde er for noget, erklærer jeg aabent, at jeg ikke ved. Og det samme gjælder om alle mulige andre materielle Ting. Og hvad der er mere, vi ved ikke alene intet om Tingenes sande og virkelige Natur, vi ved ikke engang, om de er til. Det kan ikke nægtes, at vi modtager visse Forestillinger eller Ideer, men deraf kan man ikke slutte, at der virkelig existerer Legemer. Ja, naar jeg tænker rigtig nøie efter, maa jeg i Overensstemmelse med mine tidligere Udtalelser erklære det for umuligt, at nogen virkelig legemlig Ting skulde kunne findes i Naturen.

Fil. Du forfærder mig. Har der nogensinde været udtalt saa vilde og urimelige Meninger som de, du nu hævder, og er det ikke aabenbart, at du ledes ind paa alle disse Urimeligheder af din Tro paa den 7naterielle Substans? Dette bringer dig til at drømme om dette ukjendte indre (unknown natures) i enhver Ting. Det er dette, der bringer dig til at skjelne mellem Tingenes Væsen (reality) og deres sanselige Fremtrædelsesform. Det er derfor, du er uvidende om, hvad enhver anden fuldkommen vel ved. Og det er ikke alt. Du er ikke alene uvidende om hver Tings sande Natur, men du ved ikke engang, om der er noget, som virkelig er til, eller om der idetheletaget findes noget indre. Du tillægger jo dine materielle Væsener en absolut eller ydre Existens, hvori du sætter deres Virkelighed; og da du tilslut tvinges til at erkjende, at en saadan Existens enten er en ligefrem Selvmodsigelse eller det rene intet, er Følgen den, at du bliver nødt til selv at slaa ned din egen Hypotese om en materiel Substans og rent ud benægte hver levende eller død Tings Tilværelse. Og paa den Maade føres du ind i den sørgeligste og mest fortvilede Skepticisme, som nogensinde et Menneske har ligget nede i. Sig mig, Hylas, er det ikke, som jeg siger?

Hyl. Jeg er ganske af din Mening. Den materielle Substans var ikke andet end en falsk og grundløs Hypotese, og jeg agter ikke længere at anstrenge mig for at forsvare den. Men hvilken Hypotese du end slutter dig til, eller hvilken Forklaring af Tingenes Sammenhæng du antager i

dens Sted, saa tror jeg, den vil vise sig lige falsk, naar jeg bare faar Lov til at se den lidt efter i Sømmene, det vil sige: lad mig bare faa Lov til at bruge den samme Metode ligeoverfor dig, som du har benyttet mod mig, og jeg forsikrer dig til, jeg skal gjennem lige saa mange Modsigelser og Vanskeligheder føre dig til den samme Skepticisme, hvori jeg for Øieblikket selv befinder mig.

Fil. Jeg kan forsikre dig, Hylas, at jeg paa ingen Maade agter at opstille nogen Hypotese. Jeg er en almindelig Mand, enfoldig nok til at tro paa mine Sanser og tage Tingene for det, de ser ud til at være. Kort og godt, det er min Mening, at de virkelige Ting er det, jeg ser, føler og opfatter gjennem mine Sanser. Disse Ting kjender jeg, og naar jeg finder, de fuldt ud tilfredsstiller alle Livets Behov, har jeg ingen Grund til at bekymre mig om alskens andre ukjendte Væsener. Et Stykke virkeligt, haandgribeligt Brød vilde f. Ex. stille min Hunger bedre end ti tusen Gange saameget af det usynlige, ubegribelige Brød, du taler om. Endvidere er det min Mening, at Farver og andre sanselige Egenskaber findes i Tingene. Jeg kan ikke for mit bare Liv skjønne andet, end at Sneen er hvid og Ilden varm. Du, som med Sne og Ild mener visse ydre usansede og usansende Substanser, er i din fulde Ret,

naar du benægter, at den hvide Farve eller Varmen er Egenskaber, der bor i Tingene. Men jeg, der ved disse Ord forstaar de Ting, jeg ser og føler, er nødt til at tro som andre Mennesker. Og jeg er ligesaalidt Tviler med Hensyn til Tingenes Natur, som med Hensyn til deres Tilværelse. Det er for mig en ren Modsigelse, at en Ting skulde kunne opfattes gjennem mine Sanser og paa samme Tid ikke virkelig være til, eftersom jeg ikke engang i Tanken kan adskille en sanselig Tings Existens fra dens Væren til for Bevidstheden (being perceived). Træ, Stene, Ild, Vand, Kjød, Jern og lignende Ting, som jeg nævner, ved jeg, hvad er. Men hvis jeg ikke opfattede disse Ting gjennem mine San-' ser, vilde jeg ikke vide, hvad det var for noget; de Ting, ' der opfattes gjennem Sanserne, opfattes umiddelbart, og de umiddelbart opfattede Ting er Forestillinger, og Forestillinger har ingen Tilværelse udenfor Bevidstheden, altsaa bestaar deres Existens i Væren for Bevidstheden; og naar de faktisk er til for Bevidstheden, kan der ikke være nogen Tvil om deres Existens. Bort derfor med al denne Skepti-

cisme og alle disse latterlige filosofiske Tvil. Hvad er det dog ikke for en Komik, at en Filosof tviler paa de sanselige Tings Tilværelse, indtil han lader sig overbevise om den med det Argument, at Gud ikke kan sige andet end Sandhedeller naar man paastaar, at vor Viden angaaende dette Punkt .mangler umiddelbar Sikkerhed og ethvert Bevis! 2) Jeg kunde lige saa godt tvile om min egen Tilværelse, som om Tilværelsen af de Ting, jeg faktisk ser og hører.

Hyl. Ikke saa rask paa det, Filonous; du siger, at du ikke kan forstaa, at de sanselige Ting kan have nogen Tilværelse udenfor Bevidstheden, var det ikke saa?

Fil. Jo.

Hyl. Sæt nu, at du blev tilintetgjort, kan du da ikke tænke dig det muligt, at de sanselige Ting alligevel vedblev at existere?3)

Fil. Jovist kan jeg saa, men da maa de existere i en anden Bevidsthed. Naar jeg nægter Muligheden af de sanselige Tings Existens udenfor Bevidstheden, mener jeg ikke bare min egen Bevidsthed, men al Bevidsthed overhovedet. Nu er det klart nok, at Tingene findes udenfor min Bevidsthed, da jo Erfaringen viser, at de er uafhængige af den4). Der er følgelig en anden Bevidsthed, hvori Tingene existerer5) i den Tid, hvor jeg ikke opfatter dem, saaledes som de var før min Fødsel og vil blive efter min Død. Og da dette gjælder alle endelige, skabte Aander, følger med Nødvendighed deraf, at der gives en allestedsnærværende evig Aand, der ved og forstaar alle Ting og stiller dem frem for vort Syn efter visse Love, den selv har foreskrevet, og som af os kaldes Naturens Love.

Han sigter sandsynligvis til Descartes.

2) Hvad Locke paastaar. Se Essay, IV, Kap. II.

3) Sml. Principles of Hu?nan Knowledge, seet. 45—48.

4) Dette er Berkeleys Argument for den sanselige Verdens ydre, virkelige Tilværelse — i den Mening, hvori han opfatter Ordene ydre og virkelig. Sml. Principles of Human Knowledge, seet. go.

°) Med denne sidste Antagelse staar Berkeley alene i Modsætning til f. Ex. Hume, Comte og J. Stuart Mill, der betragter de sanselige Fænomener og deres regelmæssige Fremtræden som Forestillinger, som en Kjendsgjerning, medens de erkjender sig at være aldeles uvidende om den absolute Aarsag til denne Regelmæssighed. De sanselige Tings Grund lægges af Berkeley over i den høieste Aand, medens Mill kalder den en «stadig Midighed for Sanseindtryk s. (Se hans Examination of Sir William Hamiltons Philosophy, Kap. 11).

Hyl. Sig mig, Filonous, er alle vore Forestillinger noget rent passivt eller ikke?

Fil. De er rent passive og uden nogen egen indre Kraftx).

Hyl. Og er ikke Gud en Kraft?

Fil. Jo, ganske vist.

Hyl. Følgelig kan ingen Ide ligne eller give nogen Forestilling om Guds Natur?

Fil. Nei.

Hyl. Naar du altsaa ingen Forestilling har om Guds Bevidsthed, hvordan kan du da tro det muligt, at Tingene existerer indenfor denne Bevidsthed? Og naar du kan danne dig et Begreb om Guds Bevidsthed uden at have nogen Forestilling om den, hvorfor skulde saa ikke jeg kunne forstaa Materiens Existens til Trods for, at jeg ikke har nogen Forestilling om den?

Fil. Hvad nu det første Spørgsmaal angaar, saa vil jeg aabent tilstaa, at jeg slet ikke har nogen Forestilling hverken om Gud eller om nogen anden Aand, thi det er virkende Væsener, der ikke kan udtrykkes ved Hjælp af rent livløse Billeder som vore Forestillinger. Imidlertid er jeg, der er en" Aand eller tænkende Substans, lige sikker paa min egen Existens som paa Forestillingers2). Fremdeles ved jeg, hvad jeg mener med Ordene jeg og mig; og det ved jeg, skjønt jeg ikke opfatter dem gjennem mine ydre Sanser paa samme Maade, som jeg ser et Triangel, en Farve eller hører en Lyd. Bevidstheden, Aanden eller Sjælen er den udelelige, ulegemlige Ting, der tænker, handler og sanser. Jeg kalder den udelelig, da den ikke opfylder noget Rum, og ulegemlig, da legemlige, bevægelige Ting med en vis Form er Forestillinger, og det, der opfatter Forestillingerne, tænker og vil, er naturligvis ikke selv nogen Forestilling eller ligt en Forestilling. Forestillinger er passive, gjennem Sanserne opfattede Ting, og Aander en fra dem helt forskjellig Art Væsener. Jeg vil ikke dermed sige, at min Sjæl er en Forestilling eller lig en Forestilling. Imidlertid kan det nok siges, at Sjælen giver mig en Forestilling — dette Ord taget i videre Betydning —, et Billede eller en Lignelse af Gud, skjønt naturligvis en høist

') Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 25.

2) Sml. Principles o f Human Knowledge, seet. 2, 27, 135—142.

ufuldkommen. Thi alt det, jeg ved om Gud, har jeg erfaret ved at se ind i min egen Sjæl, udvikle dens Kræfter og befri den for dens Ufuldkommenheder. Jeg har derfor i mig selv et eget Slags aktivt tænkende Billede af Guddommen og ikke blot livløs Forestilling. Og skjønt jeg ikke opfatter Gud gjennem Sanserne, har jeg alligevel et Begreb om ham, der er vundet gjennem Reflexion og Slutninger ud fra de foreliggende Kjendsgjerninger. Min egen Bevidsthed og mine egne Forestillinger kjender jeg af umiddelbar Erfaring, og gjennem dem lærer jeg, at andre Aander og andre Forestillinger er mulige. Endvidere slutter jeg fra min egen Tilværelse og den Afhængighed, hvori jeg selv-og mine Tanker staar til noget udenfor mig, rent logisk, at der er en Gud, og at alle skabte Ting har sin Tilværelse i Guds Bevidsthed. Dermed er dit første Spørgsmaal besvaret. Hvad det andet angaar, antager jeg, at du nu kan besvare det selv. Thi du opfatter ikke Materien objektivt, som Tilfældet er med et passivt Væsen eller en Forestilling1); heller ikke kjender du den rent umiddelbart, saaledes som du kjender dig selv2), ligesaalidt som du forstaar dette Begreb middelbart gjennem en Sammenligning med noget andet3), og endelig begriber du den ikke ved Hjælp af logiske Slutninger, byggede paa dine umiddelbare Iagttagelser4). Alt dette gjør, at Sagen stiller sig ganske anderledes, naar der er Tale om Materien, end naar der er Tale om Gud.

Hyl. Du siger, at din Sjæl giver dig en Slags Forestilling om eller et Billede af Gud. Men paa samme Tid erkjender du, at du ikke i egentlig Forstand har nogen Forestilling om din egen Sjæl. Du paastaar endog, at Aander er en Art Væsener, helt igjennem forskjellige fra Forestillinger, og følgelig at en Forestilling ikke kan være lig en Aand. Vi har altsaa intet Begreb om en Aand. Nu indrømmer du imidlertid, at der gives en aandelig Substans, -skjønt du ikke har noget Begreb om en saadan, medens du benægter Muligheden af en materiel Substans, fordi du ikke har noget Begreb eller nogen Forestilling om den. Er der

Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 135—138.

2) Sml. ibid., seet. 89.

3) Sml. ibid., seet. 8.

4) Sml. ibid., seet. 20.

Mening i dette? Skal der være Sammenhæng i din Filosofi, maa du enten indrømme Materiens Existens eller

forkaste Aandens. Hvad siger du dertil?

Fil. For det første siger jeg, at jeg ikke benægter Tilværelsen af en materiel Substans blot af den Grund, at jeg ikke har noget Begreb om den, men fordi selve dette Begreb er falskt, eller med andre Ord fordi et saadant Begreb ikke lader sig forene med vore tilvante Forestillinger. Der kan for alt det, jeg ved, findes mange Ting i Verden, hvorom hverken jeg eller nogen anden Mand har eller kan have nogetsomhelst Begreb. Men da maa de Ting være mulige, det vil sige, der maa være fuld Sammenhæng i Begrebsbestemmelsen. For det andet vil jeg sige, at skjønt vi godt kan tro, der er Ting til, som vi ikke opfatter gjennem Sanserne, kan vi dog ikke tro paa en eller anden bestemt Tings Existens uden at have nogensomhelst Grund for en saadan Tro; men nu har jeg ingen Grund til at tro paa Materiens Tilværelse. Jeg har ingen umiddelbar Erkjendelse af den og heller ikke kan jeg af mine Sanseindtryk, Forestillinger, Begreber, Følelser eller ydre Oplevelser slutte, at der findes en ikke-tænkende, ikke-sansende, træg Substans. Men mit eget Selvs Tilværelse, d. v. s. min Sjæl, Aand eller tænkende Princip, kjender jeg derimod aabenbart af egen intuitiv Erfaring. Du maa tilgive, at jeg gjentager gamle Svar paa de samme Indvendinger. I selve Udtrykket materiel Substans eller i Definitionen af dette Begreb ligger der en aabenbar Selvmodsigelse. Men det kan ikke siges om Begrebet Aand. Det er meningsløst at sige, at der findes Forestillinger i en Substans, der ikke modtager Sanseindtryk, eller at disse samme Forestillinger frembringes af et Væsen, der ikke har Evne til Handling. Jeg indrømmer, at vi hverken har noget ligefremt indlysende Bevis for eller paalidelig Kundskab om Tilværelsen af andre endelige Aander, men deraf følger ikke, at saadanne Aander maa sættes lige med materielle Substanser, naar der er god Mening i at antage det ene, men ingen Mening i at antage det andet, naar der er al Sandsynlighed, som taler for det ene, men ingen for det andet, — naar vi daglig har for Øie Kjendsgjerninger, der beviser Tilværelsen af individuelle, endelige Væsener lig os selv, medens vi aldrig ser nogetsomhelst, der kan lede til en logisk begrundet Tro paa Materiens Existens. Tilslut vil jeg sige, at jeg har et Begreb om Aand, skjønt

jeg strengt taget ikke har nogen anskuelig Forestilling derom *). Aand er ikke for mig nogen sanselig Forestilling (idea), og jeg opfatter den ikke ved Hjælp af nogen sanselig Forestilling, men rent paa Tankens Vei.

Hyl. Til Trods for alt, hvad du har sagt, kan jeg ikke faa noget andet ud af det, end at du, ifølge din Tankegang og dine logiske Principer, blot er en Række af skiftende Forestillinger uden noget Subjekt (substance), der holder dem sammen. Men der maa være en vis Mening i de Ord, man bruger, og da der nu ikke er mere Mening i aandelig Substans end i materiel Substans, saa maa det ene Begreb opgives ligesaavel som det andet.

Fil. Hvor ofte skal jeg være nødt til at gjentage, at jeg kjender eller er mig bevidst min egen Tilværelse, og at jeg ikke er Summen af mine Forestillinger, men noget andet2), et tænkende aktivt Princip, der modtager Indtryk (perceives), ved, vil og tænker (operates about ideas). Jeg ved, at jeg, dette ene og sande Selv, baade opfatter Farver og Lyd, at en Farve ikke kan opfatte Lyd og heller ikke en Lyd Farve, at jeg følgelig er et udeleligt aandeligt Princip, forskjellig fra Lyden og Farven og tillige fra alle andre sanselige Ting og passive Forestillinger. Men jeg har ikke paa samme Maade Bevidsthed om Materiens Existens eller Væsen, tvertimod ved jeg, at intet kan være til, der i sig indeslutter en Modsigelse, og Materiens Existens indeslutter en Modsigelse. Fremdeles ved jeg, hvad jeg mener, naar jeg hævder, at der er en aandelig Substans, der danner et Baand mellem Forestillingerne, det vil sige, at der er en Aand, som kjender og sanser Forestillingerne. Men jeg ved ikke, hvad der menes, naar det siges, at en fornemmelsesløs Substans er Sæde for Forestillingerne eller deres Grundformer (archetypes). Der er følgelig idetheletaget ingen Sammenligning mulig mellem Aand og Materie.

Hyl. Jeg føler mig overbevist med Hensyn paa dette Punkt. Men tror du for Alvor, at de ydre Tings virkelige Tilværelse bestaar i at existere for en Bevidsthed? Hvis det er Tilfældet, hvoraf kommer det da, at hele Menneskeheden skjelner mellem de to? Spørg den første Mand, du

*) Snil. Principles of Human Knawledge, seet. 142.

2) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 2.

møder, og han vil kunne fortælle dig, at det at være til i Bevidstheden (to be perceived) er en Ting, og at existere

i Virkeligheden (exist) en anden.

Fil. Jeg har intet imod at lade den sunde Menneskeforstand være Dommer i vort Mellemværende. Spørg Gartneren, hvorfor han tror, det Kirsebærtræ der henne virkelig staar i Haven, og han vil sige dig, at Grunden er den, at han ser og føler, det er der, med et Ord, Grunden er den, at han iagttager det gjennem sine Sanser. Spørg ham, hvorfor han ikke tror, det er et Appelsintræ, og han vil igjen svare, at han ikke ser noget Appelsintræ. Hvad han iagttager gjennem Sanserne, kalder han en virkelig Ting, og siger om den, at den er til eller existerer, men hvad der ikke kan iagttages gjennem Sanserne har, siger han, ingen Tilværelse.

Hyl. Ja, Filonous, jeg indrømmer, at en sanselig Tings Tilværelse bestaar i at kunne fornemmes, men ikke i faktisk at fornemmes.

Fil. Og hvad and.et kan da fornemmes end Forestillinger? Og kan en Forestilling være til uden i en eller anden Bevidsthed? Dette er Ting, vi længe har været enige om.

Hyl. Men lad din Mening nu være aldrig saa sand, saa vil du ikke nægte, at den er en ren Haan mod al sund Menneskeforstandx). Spørg Manden derborte, om det Træ, vi talte om, existerer uafhængig af hans Bevidsthed, og du skal høre, hvad han svarer.

Fil. Det samme, jeg selv vilde svare, nemlig at det faktisk existerer uafhængig af hans Bevidsthed. Men for en kristen kan det da vel ikke være nogen Haan mod den sunde Menneskeforstand at sige, at det virkelige Træ, der er til uafhængig af hans Bevidsthed, i Sandhed kjendes og forstaaes af — det vil sige, existerer i — Guds uendelige Bevidsthed. Sandsynligvis er man ikke i første Øieblik opmærksom paa det ligefremme og umiddelbart tvingende Bevis, som findes herfor, idet jo den blotte Tilværelse af et Træ eller en anden sanselig Ting forudsætter en Bevidsthed, i hvilken det existerer. Men Sagen selv kan man ikke nægte. Det uafgjorte Stridspunkt mellem mig og Materialisterne er ikke, hvorvidt Tingene har en virkelig Tilværelse

*) Sml. Principles of Human Kno-wledge, seet. 81, 82.uafhængig af den eller den enkelte Persons Bevidsthed, men hvorvidt de har en absolut Tilværelse udenfor Guds og enhver Aands Bevidsthed. Dette har rigtignok en Del Hedninger og Filosofer paastaaet, men den, der har de Meninger om Guddommen, som den hellige Skrift forkynder, vil tænke noget andet.

Hyl. Men hvad er der da ifølge dine Grundsætninger for en Forskjel mellem de virkelige Ting og Fantasiens Skræmmebilleder eller en Drøms Syner — naar de allesammen blot har sin Tilværelse i Bevidstheden?x)

Fil. De Forestillinger, som fødes i Fantasien, er matte og utydelige, og tillige staar de helt igjennem under Viljens Herredømme. Men de Forestillinger, som modtages gjennem Sanserne, det vil sige de virkelige Ting, er livligere og tydeligere, og da de meddeles os af en Aand udenfor os, er de ikke saa afhængige af vor Vilje. Der er derfor ingen Fare for, at de første skal kunne sammenblandes med de sidste, og ligesaa liden Fare er der for Sammenblanding med Drømmesyner, der er taagede og forvirrede og kommer og gaar uden Orden og Sammenhæng. Og selv om de nu var aldrig saa levende og naturlige, saa kan vi, da de ikke staar i nogen Forbindelse med hele vort foregaaende Liv, let skjelnes fra alle Virkelighedens Ting. Hvilken Maade du end vælger til at skjelne mellem Virkelighed og Fantasi, saa vil den aabenbart ogsaa kunne anvendes til min Fordel. Jeg antager jo, der maa være en sanselig iagttagelig Forskjel, og jeg agter ikke at tage fra dig noget af det, du opfatter gjennem Sanserne.

Hyl. Men alligevel er det din Mening, Filonous, at det eneste i Verden er Aander og Forestillinger. Og du maa fornuftigvis indrømme, at dette høres svært rart ud.

Fil. Jeg erkjender, at Ordet Forestilling (idea), der ikke i Almindelighed benyttes i Betydningen af Ting, kanske ikke er saa heldigt. Jeg brugte Ordet, fordi det antages at udtrykke et nødvendigt Forhold til en Bevidsthed, og det bruges jo nu almindelig af Filosoferne til at betegne de umiddelbart gjennem Sanserne opfattede Ting (immediate objects of the understanding). Men hvor underlig denne Sætning end kan lyde udtrykt i Ord, saa er der dog igrunden intetsomhelst stødende og urimeligt i selve Meningen,

l) Sml. Principles of Human Knowledge, 29—41.- 76 -

der nemlig blot siger, at der er to Slags Ting, sansende og sansede, eller at hver ikke-tænkende Ting med Nødvendighed og ifølge sin Natur maa opfattes af en eller anden Bevidsthed, enten en endelig Bevidsthed eller Guds uendelige Bevidsthed, hvori vi lever, røres og er. Er dette saa besynderligt som at sige, at de sanselige Egenskaber ikke bor i Tingene, eller at vi ikke kan være vis paa Tingenes Tilværelse eller vide noget om deres virkelige Natur — skjønt vi baade ser, føler og fornemmer dem gjennem alle vore Sanser?

Hyl. Og maa vi ikke som en Følge heraf tro, at der ingen fysiske eller legemlige Aarsager findes, men at en Aand er den umiddelbare Aarsag til alle Naturens Foreteelser? Kan nogenting høres mere forunderligt ud end dette ?

Fil. Jo, det er uendelig mere urimeligt at sige, at en Ting virker paa Bevidstheden, og at en fornemmelsesløs-Ting er Aarsag til vore Fornemmelser; thi da tages intet Hensyn til den gamle, kjendte Grundsætning: intet Væsen kan meddele et andet, hvad det ikke har selv. Forresten er dette, som af en eller anden Grund forekommer dig saa urimeligt, ikke andet, end hvad Den hellige Skrift siger paa hundrede Steder. Der fremstilles Gud som det eneste direkte Ophav til hele den Verden, enkelte Hedninger og Filosofer pleier at udlede af Naturen, Materien, Skjæbnen eller et lignende ikke-tænkende Princip. Dette er noget, som er saa ofte og stadig gjentaget i de hellige Skrifter, at jeg ikke behøver at citere.

Hyl. Du er ikke opmærksom paa, at du ved at gjøre Gud til det umiddelbare Ophav til alle Foreteelser i Naturen ogsaa lægger Skylden over paa ham for Mord, Helligbrøde, Hor og lignende afskyelige Synder.

Fil. Som Svar derpaa skal jeg først bemærke, at Synden bliver den samme, enten man begaar en Handling med eller uden Redskaber. Hvis du derfor antager, at Gud udfører sine Handlinger ved Hjælp af noget, der kaldes Materie, gjør du ham lige meget til Syndens Ophav, som jeg, der anser ham for den virkende Kraft i alt det, der almindelig kaldes Naturens Værk. Fremdeles vil jeg sige, at Synd eller moralsk Slethed ikke bestaar i den ydre, grove Handling, men i den indre Viljens Afvigelse fra Fornuftens og Religionens Love. Thi vi ved jo, at det at dræbe en— 77 —

Fiende i et Slag eller lovlig henrette en Forbryder ikke ansees for nogen Synd, skjønt den ydre Gjerning fuldstændig er den samme som ved et Mord. Eftersom altsaa Synden ikke bestaar i den ydre Gjerning, er det at gjøre Gud til den direkte Aarsag til alle saadanne Handlinger, ikke at gjøre ham til Syndens Ophav. Endelig har jeg intetsteds sagt, at Gud er den eneste Kraft, der frembringer alle Bevægelser i Legemet. Det er sandt nok, at jeg har nægtet Tilværelsen af andre Kræfter end Aander, men det kan godt forenes med den Antagelse, at de tænkende Fornuftvæsener har faaet et vist begrænset Kvantum Kraft til sin egen Raadighed; denne Kraft kommer naturligvis tilslut fra Gud, men staar dog under deres egen Viljes Styrelse1), hvad der er tilstrækkeligt til at give dem selv Ansvaret for alle deres Forgaaelser.

Hyl. Men Sagen dreier sig om dette, at du benægter Materiens Existens, Filonous. Du skal aldrig kunne overbevise mig om, at dette ikke ligefrem er et Slag i Ansigtet paa al sund Menneskeforstand. Skulde vor Strid afgjøres ved Flertalsvotum, er jeg vis paa, du vilde opgive din Sag, før du lod det komme til Stemmegivning.

Fil. Jeg ønsker bare, at vore Meninger maatte blive lagt frem for almindelige Mennesker, der ikke er forblindede af de Fordomme, en lærd Uddannelse giver. Lad mig blive fremstillet som den, der tror paa sine Sansers Vidnesbyrd og mener at kjende de Ting, han ser og føler, hvilke Tings Tilværelse han ikke nærer nogen Tvil om; og lad os saa faa en Fremstilling af dig med dine Tvil, Paradoxer og din Uvished om din egen Existens — og jeg skal villig underkaste mig enhver uhildet Persons Dom. Det forekommer mig indlysende, at der ikke gives nogen Substans uden en Aand, hvori der kan bo Forestillinger. Og at de umiddelbart opfattede Ting er Forestillinger, er alle enige om; og ingen kan heller nægte, at de sanselige Egenskaber er noget, der opfattes umiddelbart. Det er altsaa klart, at der ikke kan være andet end noget aandeligt der danner Grundlaget (the substratum) for disse Egenskaber; og dette Grundlag hviler de paa, ikke som nogen ydre Eiendommelighed eller lignende, men paa samme Maade, som et Objekt er knyttet

*) Berkeley erkjender Tilværelsen af sekundære Aarsager blot i Form af endelige Bevidstheder eller Aander.— II

til Subjektet1). Jeg benægter derfor, at der gives noget ubevidst Grundlag for de sanselige Gjenstande og forsaavidt Tilværelsen af en materiel Substans. Men hvis der med materiel Substans menes blot en ydre, haandgribelig Gjenstand, nemlig det, der sees og føles (og den filosofiske Del af Verden mener ikke mere med Ordet), da er jeg vissere paa Materiens Existens end du eller nogen anden Filosof giver Eder ud for at være. Er der noget, der bringer Menneskeheden i Almindelighed til at vende sig med Uvilje fra de Meninger, jeg hævder, saa er det den Misforstaaelse, at jeg skulde benægte de sanselige Tings-Virkelighed, men da det er dig, som gjør dig skyldig deri, ikke mig, er følgelig deres Uvilje rettet mod dine, ikke mod mine Meninger. Jeg vil derfor bare sige, at jeg er lige vis paa, der gives Legemer eller materielle Substanser (hvormed jeg mener de Ting, jeg opfatter gjennem mine Sanser), som paa, at jeg selv er til, og naar det er saa, vil Menneskehedens store Mængde ikke ofre en Tanke paa alle disse ukjendte Væseners og filosofiske Snurrepiberiers Skjæbne, der ligger enkelte Personer saa paa Hjertet.

Hyl. Men hvad siger du saa til følgende: naar altsaa efter din Mening Menneskene bedømmer Tingene ud fra sine Sansers Vidnesbyrd, hvordan kan da en Mand svæve i Vildfarelse, naar han deraf udleder, at Maanen er en jævn, lysende Flade omtrent en Fod i Diameter, et firkantet Taarn, set paa Afstand, rundt, eller en Aare, hvis ene Ende sees nede i Vandet, bøiet?2)

Fil. Han tager ikke Feil, naar han siger, at han faktisk modtager saadanne Indtryk af Gjenstandene omkring sig, men naar han derfra slutter videre, kommer han ind paa Vildfarelsen. Som f. Ex. med Aaren, umiddelbart ser han, at den er bøiet, og det har han ganske Ret i. Men hvis han deraf slutter, at den ogsaa vil se bøiet ud, naar han tager den op af Vandet, eller at han skal føle, at den er bøiet, saa taget han Feil. Fremdeles, hvis han af det, han ser i en vis Afstand fra Maanen eller Taarnet slutter, at han ogsaa paa nærmere Hold vilde faa det samme Indtryk af Maanen eller Taarnet, saa tager han Feil. Men hans Feil ligger ikke i, hvad han i Øieblikket og umiddel-

') Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 49.

*) Sml. Alciphron, 4de Samtale, 9.

bart ser (da det er en aabenbar Selvmodsigelse at tro, at han skulde kunne tage Feil i det), men i de Slutninger, han drager derfra angaaende de Forestillinger, han mener vil følge paa de umiddelbart opfattede Indtryk, eller naar han fra det, hen ser i Øieblikket, slutter, at det og det vil blive Tilfældet under andre Omstændigheder. Det samme gjælder med Hensyn paa det copernikanske System. Vi kan ikke herfra se, at Jorden bevæger sig, men det vilde være feilagtigt deraf at slutte, at vi ikke skulde kunne opdage denne Bevægelse, ifald vi befandt os i lige stor Afstand fra Jorden, som vi nu er fra de andre Planeter1).

Hyl. Jeg forstaar, hvad du mener, og jeg maa jo indrømme, at det høres svært rimeligt ud, hvad du siger; men lad mig faa Lov til at minde dig om en Ting. Var du ikke engang lige saa sikker paa, at Materien existerer, Filonous, som du nu er paa, at den ikke existerer?

Fil. Jo, det var jeg. Men Forskjellen ligger heri: Før hvilede min Sikkerhed udelukkende paa en Fordom, thi selv havde jeg ikke undersøgt Sagen, men nu har jeg Beviser at støtte mig til.

Hyl. Det synes virkelig, nHar alt kommer til alt, som om vor Strid mere er om Ord end om Ting. Vi er enige angaaende selve Sagen, men uenige om Navnet paa den. Der kan ikke raade nogen Tvil om, at vi modtager Forestillinger fra Udenverdenen, og det er ligesaa utvilsomt, at der maa være, jeg vil ikke netop sige oprindelige Typer (archetypes), men visse Kræfter (powers) udenfor Bevidstheden svarende til Forestillingerne. Og da disse Kræfter ikke kan holdes oppe af sig selv, maa man nødvendigvis antage en Bærer, et Subjekt, som jeg kalder Materie, og du kalder Aand. Det er hele Forskjellen.

Fil. Sig mig engang, Hylas, er denne Kraft eller Kræfternes Bærer udstrakt eller ikke?

Hyl. Den har ikke Udstrækning, men har Evne til at vække Forestilling om Udstrækning.

Fil. Den er altsaa i sig selv ikke udstrakt?

Hyl. Nei.

Fil. Men den er aktiv?

Hyl. Naturligvis, hvordan kunde vi ellers tillægge den Kraft?

*) Sml. Principles of Human Kno-wledge, seet. 81, 82.— 6o —

Fil. Lad mig da spørge dig om to Ting, først: kan der være Mening i, at Filosofer eller andre giver et ulegemligt aktivt Væsen Navn af Materie? Og dernæst: er det ikke latterligt, at forvrænge Ordenes Mening i Strid med den almindelige Sprogbrug?

Hyl. Naa, godt, lad os da ikke kalde den Materie, siden du absolut har imod det Ord, men en tredie Natur, forskjellig fra Materie og Aand. Thi hvorfor kalder du det Aand? Leder ikke Begrebet Aand os til at tro, at den er bevidst paa samme Tid som aktiv og ulegemlig.

Fil. Grunden er den, at jeg saa gjerne vil, der skal være nogen Mening i det, jeg siger, men jeg har intet Begreb om Handling uden gjennem en Vilje, og heller ikke kan jeg tænke mig Vilje udenfor en Sjæl, jeg er derfor nødt til at mene en Sjæl, naar jeg taler om et virkende Væsen. Hvad kan desuden være klarere, end at en Ting, der ikke har Forestillinger i sig, heller ikke kan meddele mig det; men da nu denne Ting indeslutter Forestillinger, maa det sikkert være en Aand. Forat du bedre skal kunne forstaa denne Ting, vil jeg endnu sige — og deri er jeg fuldstændig af din Mening"—, at da vi modtager Indtryk fra Udenverdenen, maa der være visse Kræfter udenfor os forskjellige fra os selv. I det Punkt er vi enige. Men vi er uenige med Hensyn paa dette mægtige Væsens Natur1). Jeg vil have det til at være Aand, du paastaar, det er Materie eller en — du ved ikke selv hvilken — tredie Slags Væsen. Paa den Maade beviser jeg, at det maa være en Aand; af de Virkninger, jeg ser fremtræde, slutter jeg mig til Kræfter bag, og af disse Kræfter slutter jeg mig til Viljeshandlinger, og hvor der er Viljeshandlinger, maa der være Viljer. Fremdeles maa enten selve de Ting, jeg opfatter gjennem Sanserne, eller deres Forbilleder (archetypes) existere udenfor min Bevidsthed, men da de er Forestilinger, kan hverken de eller deres Forbilleder findes andre Steder

*) Her har vi Spørgsmaalets Kjerne. Efter Materialisternes Mening skyldes Tilværelsen af de sanselige Fænomener en materiel Substans eller en ukjendt «tredie Natur», ifølge Berkeley en fornuftig Vilje, men ifølge Hume og Positivisterne er deres Aarsag absolut ukjendt, og vi kan blot finde et almindeligt Udtryk for dem ad induktiv Vei ved at støtte os paa Erfaringens Vidnesbyrd. Med Hensyn paa Berkeleys Teisme se Alciphron, 4de Samtale; New Theory of Fision Vindicated og Principles of Hwnan Knowledge, seet. 29—33.— 8i —

end i Forstanden (understanding); der gives altsaa en Forstand. Men Vilje og Forstand udgjør tilsammen det, der i Ordets strengeste Betydning kaldes Sjæl eller Aand. Den mægtige Aarsag, der altsaa fremkalder mine Forestillinger, er i Ordets strengeste Forstand en Aand.

Hyl. Nu tror du nok, du har gjort Sagen saa temmelig klar, uden at du har nogen Anelse om, at det, du fremholder, fører til en ligefrem Selvmodsigelse. Er det ikke meningsløst at antage, at der findes noget ufuldkomment hos Gud?

Fil. Vist er det saa.

Hyl. Men at lide ondt vidner om noget ufuldkomment.

Fil. Ja.

Hyl. Hænder det ikke undertiden, at et andet Væsen foraarsager os Smerte og Ubehag?

Kil. Jo.

Hyl.. Og har du ikke sagt, at dette Væsen er en Aand, og at denne Aand maa være Gud?

Fil. Jeg tilstaar det.

Hyl. Men du har paastaaet, at alle de Forestillinger, vi modtager fra Udenverdenen, udstrømmer fra den Aand,

der er alle Forestillingers Kilde. De Forestillinger, som fremkalder Smerte og Ubehag, er altsaa i Gud, med andre Ord, Gud lider, det vil sige, der er noget ufuldkomment i den guddommelige Natur, og det var jo, efter dit eget Udsagn, meningsløst. Du er altsaa grebet i en ligefrem Selvmodsigelse.

Fil. At Gud ved eller forstaar alt muligt, og at han blandt andet ved, hvad Smerte er, ja, kjender enhver Art Smertefølelse, og hvad det vil sige for hans Skabninger at lide, derom nærer jeg ingen Tvil. Men jeg protesterer paa det bestemteste mod den Antagelse, at Gud selv skulde være Gjenstand for Lidelse, selv om han kjender og undertiden foraarsager Smerte. Vi, der er indskrænkede og afhængige Væsener, er modtagelige for visse Sanseindtryk, der er Virkninger af en Magt udenfor os, og da de undertiden fremkaldes i os mod vor Vilje, kan de volde Smerte og Ubehag; men Gud, hvem ingen ydre Magt kan gjøre Indtryk paa, og ikke opfatter noget gjennem Sanserne, saaledes som vi, hvis Vilje er absolut og fremkalder alle Ting, uden at det er muligt at gjøre Modstand, kan aabenbart ikke være underkastet Lidelser eller smertelige Indtryk, ja neppe

være modtagelig for Følelser idetheletaget. Vi er lænket til et Legeme, det vil sige, vore Sansefornemmelser er knyttede sammen med legemlige Bevægelser. Ved en Lov i vor Natur modtager vi hver Gang, der sker en Forandring i de Dele af Legemet, hvor Nerverne har sit Sæde, et Sanseindtryk; og dette vort Legeme er, ret betragtet, ikke andet end et Komplex af Egenskaber eller Forestillinger, der ikke har nogen Tilværelse udenfor en Bevidsthed, saa denne Forbindelse af Sanseindtryk og legemlige Bevægelser ikke betyder mere end Overensstemmelse ifølge Naturens Orden mellem to Forestillingsrækker, det vil sige to forskjellige Slags Ting, der begge kan opfattes som middelbare. Men Gud er en ren Aand, der staar fri for ethvert saadant Sympatiens eller de naturlige Følelsers Baand. Ingen legemlige Bevægelser er knyttede til Lyst- eller Ulystfølelserne i hans Bevidsthed. At vide alt det, der kan vides, er visselig noget fuldkomment, men at maatte taale, lide eller føle noget gjennem Sanserne, er en Ufuldkommenhed. Det første er i Overensstemmelse med Guds Væsen, men ikke det sidste. Gud baade kjender og har Forestillinger, men hans Forestillinger bibringes ham ikke gjennem Sanserne, som vore. Det, at du ikke skjelner her, hvor der er en saa aabenbar Forskjel, gjør, at du tror, du ser en Meningsløshed, hvor der ingen er.

Hyl. Men under alt dette har du ikke betænkt, at det er bevist, at Materiens Masse staar i et bestemt Forhold til Legemernes Tyngde1). Og hvad kan der siges imod et Bevis?

Fil. Lad mig se, hvordan du beviser den Ting.

Hyl. Jeg anser det for en fastslaaet Grundsætning, at et Legemes Bevægelseskraft forholder sig ligefrem proportionalt til Produktet af Hurtigheden og Massen. Deraf følger, at naar Hurtigheden hos hvert af Legemerne er lige stor, forholder Bevægelseskraften sig ligefrem proportionalt til Massen. Men Erfaringen viser, at alle Legemer (naar man da ikke tager noget Hensyn til de smaa Uregelmæssigheder, der følger af Luftfriktionen) falder med samme Hurtighed, altsaa er Bevægelsen hos de faldende Legemer og følgelig deres Tyngde, der er denne Bevægelses Grund eller Aarsag, proportional med Massen, hvilket skulde bevises.

') Sml. Principles o f Human Knowledge, seet. 50; Sirts, seet. 319.

Fil. Uu anser det for en selvindlysende Sætning, at Bevægelseskraften hos et Legeme (Quantity of Motion) er proportional med Produktet af Hurtigheden og Massen, og dette Axiom bruges til at bevise en Sats, hvoraf Materiens Existens udledes. Sig mig, er ikke det at gaa i Ring?

Hyl. I Forsætningen mente jeg blot, at Bevægelsen er proportional med Hurtigheden sammen med Udstrækning og Fasthed.

Fil. Men selv under Forudsætning af, at dette er sandt, saa følger ikke deraf, at Tyngden er proportional med Materien, efter din Opfatning af dette Ord, medmindre du da anser det for givet, at det ukjendte Underlag, eller hvad du nu vil kalde det, er proportionalt med de sanselige Egenskaber, som du blot kan antage ved at gaa i Ring. Jeg indrømmer villig, at Egenskaber som Størrelse, Fasthed eller Modstandskraft opfattes gjennem Sanserne, heller ikke skal jeg bestride, at Tyngden kan forholde sig proportionalt til disse Egenskaber ved Materien. Men at

de, saaledes som de opfattes af os, eller at de Kræfter, der fremkalder dem, findes i en materiel Substans (material substratum), benægter jeg; du paastaar det, uden dog at kunne give noget Bevis for din Paastand.

Hyl. Jeg skal ikke længer hefte mig ved det Punkt. Men du indbilder dig vel ikke, at du kan overbevise mig om, at Naturforskerne har drømt, naar de til alle Tider har været af en anden Mening? Maa jeg spørge dig, hvad der saa bliver af alle deres Hypoteser og Forklaringer af de Fænomener, der forudsætter Materiens Existens?1)

Fil. Hvad mener du med Fænomener, Hylas?

Hyl. Jeg mener alt det, jeg opfatter gjennem mine Sanser.

Fil. Og alt det, der opfattes gjennem Sanserne, er jo Forestillinger, ikke sandt?

Hyl. Det har jeg jo sagt dig hundrede Gange.

Fil. At forklare Foreteelsernes Sammenhæng er altsaa det samme, som at vise, hvorfor vi modtager Forestillinger paa den Maade og i den Rækkefølge, hvori vore Sanser optager dem. Ikke sandt?

Hyl. Jo.

Fil. Hvis du nu altsaa kan bevise, at nogen Filosof

*) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 68—79.— 84 —

eller Forsker har forklaret, hvorledes en Forestilling opstaar i vort Sind ved Hjælp af Materien, skal jeg give mig med engang og betragte alt det sagte som glemt, men kan du ikke det, da er det unyttigt at fordre nogen Forklaring af Foreteelserne. At et Væsen, begavet med Viden og Vilje, skal kunne frembringe eller lægge for Dagen Tanker og Forestillinger, er let at forstaa. Men at et Væsen, der fuldstændig savner disse Egenskaber, skulde kunne frembringe Forestillinger eller paa nogen Maade give Vidnesbyrd om at eie Forstand, kan jeg slet ikke begribe. Thi det er min Mening, at selv om vi havde et positivt Begreb om Materien, kjendte dens Egenskaber og kunde forklare dens Existens, vilde dette Begreb langtfra forklare Tingene, da det selv er det aller uforklarligste. Men alligevel vil jeg ikke dermed sige, at Filosofer og Forskere intet har udrettet, thi ved at iagttage Forestillingernes Løb og Sammenhæng og drage Slutninger derfra, opdager de Naturens Love, hvad der er et baade nyttigt og underholdende videnskabeligt Arbeide.

Hyl. Men kan vi virkelig tro, at Gud skulde ville bedrage hele Menneskeslægten? Kan du tænke dig, at han vilde have forledet hele Verden til at tro paa Materiens Tilværelse, hvis der ikke gaves en saadan Ting?

Fil. At enhver herskende Mening, der har sit Udspring fra Fordom, Lidenskab eller Tankeløshed skal kunne lægges Gud til Last, fordi han betragtes som dens Ophav, haaber jeg ikke, du vil paastaa. Naar vi tillægger ham en Mening, maa det enten være fordi han har meddelt os den gjennem overnaturlig Aabenbaring eller fordi den er saa klar og selvindlysende for vor naturlige Forstand, der er os givet af Gud, at det er umuligt at undlade at give den sin Tilslutning. Men hvor er den Aabenbarelse eller de Beviser, som tvinger os til at tro paa Materien? Ja, sig mig bare, hvad det er, som bringer dig til at tro, at den hele Menneskeslægt anser Materien, betragtet som noget forskjelligt fra det, vi opfatter gjennem vore Sanser, som faktisk værende til? eller kanske du tror, at der er andre end et Par Filosofer, der selv ikke ved, hvad de mener, der har denne Tro? Dit Spørgsmaal forudsætter, at disse Punkter er klare, men det er de ikke, og før du klarer dem, anser jeg mig ikke forpligtet til at give dig et andet Svar. Foreløbig skal jeg nøie mig med at paastaa, at jeg ikke paa nogen Maade tror, at Gud har bedraget Menneskeheden.- 85 -

Hyl. Men husk da paa, Filonous, at det er en helt ny Ting, du nu kommer med! Og deri ligger den store Fare. Nye Meninger skal man altid modsætte sig, de bringer Forvirring i Menneskenes Sind, og ingen kan vide, hvordan det vil ende.

Fil. Hvorfor Forkastelsen af en Tro, der ingen Grund har hverken i vore Sansers Udsagn eller i Fornuftens Vidnesbyrd eller i den guddommelige Autoritet, skulde kunne omstyrte Meninger, der er grundede paa en af disse tre Ting, kan jeg ikke tænke mig. Jeg tilstaar bent ud, at nye Meninger med Hensyn paa Statsstyreisen og

Religionen er farlige og bør holdes nede med Magt og Myndighed. Men er der den samme Grund til at bekjæmpe nye Meninger i Filosofien? At gjøre noget kjendt, der før var ukjendt, er et Fremskridt i Kundskab, og hvis alle saadanné nye Tanker og nye Skridt havde været forbudne, vilde Menneskene ikke have udrettet noget bemærkelsesværdigt i Kunster og Videnskaber. Men det er slet ikke min Sag at tale til Forsvar for Paradoxer og nye Paafund. At de Egenskaber, vi opfatter gjennem Sanserne, ikke bor i Gjenstandene, at vi ikke maa tro vore Sanser, at vi ikke ved noget om Tingenes virkelige Natur og ikke engang kan være sikre paa, at de er til, at virkelige Farver og Lyd blot er visse ukjendte Former og Bevægelser, at en Bevægelse i sig selv hverken er hurtig eller langsom, at Legemerne er i Besiddelse af en absolut Udstrækning uden nogen særlig Størrelse eller Form, at en ikke-tænkende Ting uden nogensomhelst indre Kraft virker paa en Aand, at den mindste Del af et Legeme indeholder utallige, udstrakte Dele — dette er de nye Paafund og underlige Begreber, som maa forarge hvert Menneske med en uhildet, sund Dømmekraft, og som, naar de engang er indrømmet, vil fange os ind i uendelige Tvil og Vanskeligheder. Og det er mod disse og lignende nye Paafund jeg agter at hævde den sunde Menneskeforstands Sag. Det er sandt nok, at jeg herunder muligens kan blive nødt til at bruge enkelte Omsvøb og ikke ganske almindelige Talemaader. Men forstaar man først rigtig mine Meninger, saa vil det mest besynderlige i dem i Virkeligheden vise sig ikke at være værre end dette: at det er absolut umuligt og en ren Selvmodsigelse at tro, at et ikke-tænkende Væsen skulde kunne være til uden at opfattes af en Bevidsthed. Og er det en underlig Mening,— 86 —

da er det en Skam i vor Tid og en Skam for et kristent Land.

Hyl. Med Hensyn paa de Vanskeligheder, der ligger i de andre Meninger, da er de af den Art, at de ikke-vedkommer os for Øieblikket. Det er'din Opgave at forsvare din egen Mening. Kan nogen Ting være klarere, end at du forvandler alle Ting til Forestillinger? Du, der ikke skammer dig ved at beskylde mig for Skepticisme. Dette er da saa klart, at det ikke gaar an at nægte det.

Fil. Du opfatter mig galt. Det er slet ikke min Mening at gjøre Tingene om til Forestillinger; man kunde med meget større Ret sige, at jeg gjør Forestillingerne til Tingx), thi de umiddelbare, sanselig iagttagelige Gjenstande, der efter din Mening blot er et ydre Skin, anser jeg for selve de virkelige Ting.

Hyl. Ting! Du kan nu sige saa meget, som du vil, saa er det nu sikkert, at du ikke lader os beholde andet end Tingenes tomme Former, det ydre Hylster, der kan sees med Sanserne.

Fil. Hvad du kalder Tingenes tomme Form og Hylster, forekommer mig at udgjøre selve deres indre Væsen. Og heller ikke er Tingene tomme eller ufuldstændige, saafremt man ikke netop slutter sig til din Mening, at Materien2) er det væsentlige i alle Legemer omkring os. Vi er altsaa begge to enige om, at vi blot opfatter Tingenes Form; men vi, er uenige deri, at det, du vil have til at være et tomt Skin, for mig er selve de virkelige Ting. Kort sagt, du stoler ikke paa dine Sanser, men det gjør jeg.

Hyl. Du siger, at du ikke stoler paa dine Sanser, og synes at være glad for, at du heri har Hoben paa din Side. Efter din Mening udfindes altsaa en Tings sande Natur gjennem Sanserne. Men hvis det er saa, hvorfra kommer da Uenigheden? Thi opfattes ikke en og samme Form saavelsom andre sanselige Egenskaber paa alle mulige forskjellige Maader? Og hvorfor skulde vi saa bruge Mikroskopet for bedre at lære et Legemes sande Natur at kjende, naar denne kunde opdages med det blotte Øie?

Fil. Strengt taget er ikke den Ting, vi ser, den samme

*) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 38. Ä) D. v. s. den absolute Materie.- 8y -

som den, vi føler'), og heller ikke er den Ting, vi betragter gjennem Mikroskopet, den samme som den, vi ser med det blotte Øie2). Men hvis enhver liden Afvigelse fra Regelen var nok til deraf at danne en ny Art eller et nyt Individ, vilde den uendelige Masse Navne, som da blev nødvendige, fremkalde Forvirring og gjøre Sproget umuligt. For at undgaa denne og andre Vanskeligheder, der ved lidt Eftertanke er indlysende nok, forbinder man flere Forestillinger, som opfattes gjennem de forskjellige Sanser eller gjennem den samme Sans til forskjellige Tider eller under forskjellige Omstændigheder, men som alligevel har en vis Sammenhæng i Tid eller Rum (co-

existence or succession); og alt dette samles under et Navn og betragtes som en Ting. Deraf følger, at naar jeg med de andre Sanser gransker en Ting, jeg har set, er det ikke for bedre at forstaa det, jeg havde opfattet gjennem Synet, — det, der er Objekt for den ene Sans, er nemlig ikke det, de andre Sanser opfatter. Og naar jeg ser gjennem et Mikroskop, er det ikke for klarere at se det, jeg allerede har opfattet med mine blotte Øine; thi den Gjenstand, der viser sig for mit Blik under Glasset, er aldeles forskjellig fra den, jeg først saa. Men i begge Tilfælde er det udelukkende min Hensigt at lære at kjende de Forestillinger, der er sammenknyttede; og jo mere en Mand ved om Forestillingernes indbyrdes Sammenhæng og Slægtskab (the connexion of ideas), jo mere siges han at vide om Tingenes Natur. Og sæt endog, at vore Forestillinger var foranderlige, at vore Sanser ikke under alle Omstændigheder modtog Indtryk af de samme Fænomener, saa følger ikke deraf, at vi ikke kan stole paa Sansernes Udsagn, at de forskjellige Sansers Vidnesbyrd er indbyrdes modstridende eller ikke lader sig bringe i Overensstemmelse med det, vi ellers ved, med Undtagelse kanske af dit forudfattede Begreb om (jeg ved ikke hvilken) eneste, uforandrede, uiagttagelige, virkelige Natur: hvilken Fordom synes at have sin Grund i manglende Forstaaelse af det menneskelige Sprog, der taler om flere indbyrdes forskjellige Forestillinger, som af Bevidstheden opfattes som en Ting. Der er nemlig faktisk Grund til at tro, at en hel Del af Filosofernes vild-

*) Sml. New Theory of Vision, seet. 49 og Theoiy of Vision Vindi-

cated, seet. 9, 10, 15 og ff.

2) Snil. New Theory of Vision, seet. 84—86.— 88 —

farende Paafund skyldes den samme oprindelige Feil: at de begyndte at bygge sine Systemer, ikke saameget med Begreber, som med Ord, der dannedes af Mængden udelukkende med Hensyn paa det praktiske Livs Fordringer tif Bekvemmelighed og Hurtighed og uden Tanke paa Filosofien1).

Hyl- Jeg tror, jeg forstaar, hvad du mener. •

Fil. Det er din Mening, at de Forestillinger, vi modtager gjennem Sanserne, ikke er virkelige Ting, men Billeder eller Aftryk af de virkelige Ting. Vor Viden er altsaa kun forsaavidt overensstemmende med Virkeligheden, som vore Forestillinger er sande Billeder af Tingene. Men da disse antagne ydre Grundformer (originals) i sig selv er ukjendte, er det umuligt at vide, hvor meget vore Forestillinger ligner dem, eller om de idetheletaget ligner dem2). Vi kan derfor ikke være vis paa, at vi har nogen virkelig Viden. Og da videre vore Forestillinger stadig skifter, uden at der sker nogen Forandring med de antagne, virkelige Ting, følger med Nødvendighed deraf, at alle ikke kan være tro Billeder af Tingene: er nogle det, saa er andre det ikke, og det er umuligt at skjelne de første fra de sidste. Og dette gjør alt endnu usikrere. Desuden kan vi ikke, naar vi betænker Sagen, forstaa, at en Forestilling eller noget, der ligner en Forestilling, kan have en absolut Tilværelse udenfor Bevidstheden, og heller ikke efter din Mening, hvordan der skulde kunne findes nogen virkelig Ting i Naturen3). Resultatet af alt dette er, at vi synker ned i den mest haabløse, fortvilede Skepticisme. Lad mig nu faa Lov at spørge dig, om ikke for det første al denne Skepticisme kommer af, at du har lagt Forestillingerne ind i visse absolute ikke-sansede Substanser, som deres ydre Grundformer?4) For det andet vilde jeg gjerne vide, om det er gjennem Sanserne eller Fornuften5), du har lært, at disse ukjendte Grundformer af Tingene er til? Og hvis du ikke ved noget derom, er det da ikke meningsløst at tro paa, at der gives slige Grundformer? For det tredje, om du, naar du undersøger Sagen nøie, finder, at det giver nogen tydelig eller forstaaelig Mening at tale om en ubevidst Substanses absolute

l) Sml. Principles of Human Knowledge, Introduction, seet. 23—25.

s) Sml. ibid., seet. 8—10, 86, 87.

3) Sml. ibid., seet. 6.

4) Sml. ibid., seet. 87—90

5) Sml. ibid., seet. 18.- 89 -

eller ydre Tilværelse1), og endelig, om det ikke igrunden er klogest at følge Naturens Anvisning, stole paa sine Sansers Vidnesbyrd og lade alle bekymrede Tanker om ukjendte Naturer eller Substanser fare og med den store

Mængde erkjende det for virkeligt, der opfattes gjennem Sanserne?

Hyl. For Øieblikket har jeg ingen Lyst til at svare. Jeg vilde meget hellere faa vide, hvordan du klarer det følgende. Sig mig, er ikke de Ting, der opfattes gjennem det ene Menneskes Sanser, ogsaa følelig for de øvrige Tilstedeværende? Var der hundrede Mennesker til her, saa vilde de allesammen se Haven, Trærne og Blomsterne saaledes, som jeg ser dem. Men de paavirkes ikke paa samme Maade af de Forestillinger, jeg danner mig i min Fantasi. Betegner ikke dette en Forskjel mellem den første Slags Gjenstande og den sidste?

Fil. Jeg indrømmer det. Heller ikke har jeg nogensinde nægtet, at der er en Forskjel mellem de Ting, Sanserne viser os, og det, som Fantasien forespeiler2). Men hvad slutter du deraf? Du kan ikke sige, at de sanselige Ting existerer udenfor Bevidstheden, fordi om der er mange, der iagttager dem.

Hyl. Jeg indrømmer, at jeg ikke kan besvare den Indvending, men den har bragt mig til at tænke paa en anden. Er det ikke din Mening, at vi gjennem vore Sanser blot opfatter de Forestillinger, der existerer i vor Bevidsthed?

Fil. Jo.

Hyl. Den Forestilling, der findes i min Bevidsthed, kan ikke findes i din eller en andens Bevidsthed. Følger ikke deraf, at to ikke kan se den samme Ting?3) Og er ikke det fuldstændig meningsløst?

Fil. Hvis man opfatter samme i den almindelige Betydning af Ordet, er det sikkert nok (og paa ingen Maade stridende med de Anskuelser, jeg hævder), at forskjellige Personer kan se den samme Ting, eller at den samme Ting eller Forestilling kan findes i forskjellige Bevidstheder. Ordenes Betydning er ganske vilkaarlig valgt, og da Menneskene pleier at udtrykke med Ordet sam?ne Fraværelsen af al Forskjel eller Særegenhed — og jeg har ikke til Hensigt

r) Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 24.

2) Sml. ibid., seet. 29—41.

3) Se Hamiltons Reid, Pag. 284.— 9o —

at forandre disse fastslaaede Ting —, saa tliaa man, ligesom man før har sagt: mange saa den samme Ting, fremdeles kunne benytte det samme Udtryk uden at gjøre sig skyldig i nogen Forgaaelse mod Sprogets Love eller træde Sandheden for nær. Men bruges Ordet samme i den Betydning, de Filosofer tager det i, der foregiver at sidde inde med et abstrakt Identitetsbegreb, kan det baade være muligt og ikke muligt, alt efter de mange forskjellige Definitioner af dette Begreb — man er jo nemlig endnu ikke enig om, hvori denne filosofiske Identitet bestaar —, for forskjellige Personer at se den samme Ting1). Men jeg anser det for lidet betydningsfuldt, enten Filosoferne kalder en Ting den samme eller ikke. Tænker vi os en hel Del Mennesker sammen, som endnu ikke har lært Brugen af Sproget, men ellers alle er begavede med de samme Organer og følgelig modtager de samme Indtryk gjennem sine Sanser, saa vilde de uden Tvil stemme overens i sin Opfatning af Tingene udenfor. Men naar disse Mennesker fik lære sig Talens Brug, vilde nogle af dem, der mere saa paa det ensartede i det, de havde iagttaget, bruge Ordet samme, medens andre, der tænkte paa de forskjellige iagttagende Personer, vilde vælge Benævnelsen forskjellige Ting. Men hvem kan ikke se, at hele Striden- dreier sig om et Ord, at nemlig det, som iagttages af forskjellige Personer, alligevel kan faa Bestemmelsen samme tillagt sig. Eller forestil dig et Hus, hvis Vægge eller ydre Beklædning bliver staaende uforandret, medens Værelserne rives ned og nye bygges isteden, og at saa du kaldte det det samme, og jeg sagde, det ikke var det samme Hus — var vi da alligevel ikke fuldkommen enige i vore Tanker om Huset, betragtet i og for sig selv? Var kanske ikke hele vor Meningsforskjel en tom Lyd? Og vilde du sige, vi mente hver noget forskjelligt, fordi om du til Forestillingen om Hus lagde det enkle abstrakte Identitetsbegreb, hvad jeg ikke gjør, saa siger jeg blot, at jeg ikke ved, hvad du mener med det abstrakte Identitetsbegreb, og vil bare bede dig se ind i dine egne Tanker og

blive vis paa, du forstaar dem selv.--Hvorfor saa taus,

Hylas? Er du endnu ikke kommen paa det rene med, at Mennesker kan strides om Identitet og Forskjel uden i Virkeligheden at være uenige om andet end Ordene? Tænk

x) Sml. Siri s, seet. 347 og ff.— 9i —

• \ • C": -.'-<'

saa videre, at-enten Materien er til eller ikke, saa bliver det hele ganske som før. Thi Materialisterne erkjender. selv, at det, vi umiddelbart opfatter gjennem vore Sanser, -er vore Forestillinger. Din Indvending, at to ikke ser den samme Ting, kan med lige stor Føie anvendes mod Materialisterne som mod mig.

Hyl. Ja, Filonous, men de antager en ydre oprindelig Grundform (archetype), og da de henfører alle sine Forestillinger til denne, kan de med Sandhed sige om sig selv, at de sanser den samme Ting.

Fil. Godt, men — for ikke at tale om, at du har opgivet disse Grundformer, forresten kan du jo ogsaa ifølge min Teori antage en ydre Grundform — saa mener jeg med ydre, at den er udenfor din Bevidsthed; derimod maa den antages at findes i den Bevidsthed, der omfatter alle Ting —, og da tilfredsstiller den jo alle Fordringer til Identitet fuldstændig lige godt, som om den var udenfor en Bevidsthed. Og jeg er vis paa, du selv maa indrømme, den er ligesaa forstaaelig.

Hyl. Du har virkelig klarligen overbevist mig om, enten at der ikke er nogen Vanskelighed paa dette Punkt, eller saa er Vanskeligheden fælles for begge Anskuelser.

Fil. Men hvad der med samme Føie kan anføres mod to modsatte Meninger, er ikke noget Bevis mod nogen af dem.

Hyl. Det skal jeg villig erkjende. Men naar jeg ret-betænker det væsentlige i det, du anfører mod Skepticismen, reducerer det sig til følgende: vi er vis paa, vi virkelig ser, hører, føler, kort sagt, at vi modtager sanselige Indtryk.

Fil. Og hvad mere behøver vi? Jeg ser dette Kirsebær, smager og føler det; og jeg er vis paa, at noget, som ikke er til, ikke kan sees, føles eller smages. Dette Kirsebær er altsaa virkeligt. Tager du bort den Fornemmelse, du har af noget blødt, fugtigt, lædskende syrligt og rødt, saa har du dermed taget bort hele Kirsebærret. Da det ikke er noget for sig, skilt fra de Sanseindtryk, det vækker tillive, er et Kirsebær et Komplex af Forestillinger, opfattede gjennem de forskjellige Sanser; og disse Forestillinger forenes til en Ting (eller gives et Navn) af vor Tanke, naar det viser sig, at de altid er forenede. Hver Gang Ganen opfatter en vis Smag, modtager Øiet Indtryk af den røde Farve, og gjennem Følesansen fornemmes det som rundt, blødt o. s. v. Naar jeg altsaa modtager visse forskjellige Syns-, Følelses- og Smags-— II —

indtryk, er jeg vis paa, at Kirsebærret existerer eller er virkeligt; dets Virkelighed er efter min Mening intet, naar disse Fornemmelser tages væk. Men mener du med Ordet Kirsebær et indre ukjendt Væsen forskjelligt fra alle sanselige Egenskaber og med dets Tilværelse noget forskjelligt fra dets Væren til for Bevidstheden, da indrømmer jeg, at hverken du eller jeg eller nogen anden kan være vis paa, at det er til.

Hyl. Men hvad vilde du sige, Filonous, om jeg anførte akkurat de samme Grunde mod de sanselige Tings Væren til for Bevidstheden, som du har anført mod deres Tilværelse i en materiel Substansr

Fil. Naar jeg faar dine Grunde at vide, skal du faa høre, hvad jeg har at sige til dem.

Hyl. Har Bevidstheden Udstrækning eller ikke?

Fil. Naturligvis ikke.

Hyl. Vil du sige, at de Ting, du iagttager, er i din Bevidsthed ?

Fil. De er i min Bevidsthed.

Hyl. Og har jeg ikke hørt dig tale om Sanseindtryk?

Fil. Det tror jeg nok, du kan have hørt.

Hyl. Forklar da, o Filonous, hvordan der kan være Rum for alle disse Træer og Huse i din Bevidsthed? Kan det, der har Udstrækning, indeholdes i det uudstrakte? Eller •skal vi tænke os Indtryk afsatte paa noget, der mangler

al Fasthed? Du kan ikke sige, at Tingene er i din Bevidsthed paa samme Maade, som Bøgerne er i dit Studerværelse, eller at Tingene indpræges i den, som Seglet indpræges i Voxet. Hvorledes skal vi altsaa forstaa disse Udtryk? Forklar mig det, om du kan, saa skal jeg besvare alle dine Spørgsmaal om Underlaget.

Fil. Hør her, Hylas, naar jeg taler om Tingene som værende i Bevidstheden, eller indprægede i Sanserne, saa maa du ikke opfatte mig i ydre grov bogstavelig Forstand — som naar det siges, at Tingene befinder sig paa et Sted eller at et Segl trykkes af i et Stykke Voks. Min Mening er bare den, at Bevidstheden forstaar eller sanser dem, og at den modtager Indtryk udenfra eller fra et Væsen forskjelligt fra den selv. Det er min Forklaring paa Vanskeligheden, men hvordan den kan gjøre din Lære om en ubevidst materiel Substans forstaaelig, skulde jeg have stor Lyst til at vide.— 93 —

Hyl. Ja, hvis det er alt, skal jeg gjerne tilstaa, jeg ikke skjønner, hvad Nytte den kan gjøre. Men er ikke det en Forvanskning af Sprogets Ord?

Fil. Paa ingen Maade. Det er ikke mere, end hvad Skik og Brug, der, som du ved, er Sprogets Lovgiver, har fastslaat; intet er almindeligere, end at Filosoferne taler om de aandelige Fænomener (the immediate objects of the understanding) som Ting existerende indenfor Bevidsthedens Omraade. Og heller ikke er der i alt dette noget, som strider mod den almindelige Sprogbrug, da nemlig de fleste Bevidst-hedshandlinger betegnes med Ord, der laanes fra Sanseverdenen, som f. Ex. omfatte, begribe (comprebend), reflektere, Udlæggelse (discourse) o. s. v., hvilke Udtryk ikke maa opfattes i grov bogstavelig Forstand, naar de bruges om aandelige Ting.

Hyl. Godt, du har dermed tilfredsstillet mig med Hensyn paa det Punkt. Men endnu staar der en stor Vanskelighed tilbage, som jeg ikke ved, hvordan du vil klare. Og den er saa betydelig, at om du kunde løse alle de andre, men ikke den, maa du aldrig indbilde dig at kunne omvende mig.

Fil. Lad mig saa faa vide, hvad det er for en mægtig Vanskelighed.

Hyl. Bibelens Beretning om Skabelsen forekommer mig at staa i absolut Strid med dine Anskuelser1).. Moses fortæller om en Skabelse, og af hvad? af Forestillinger? Nei, ganske vist ikke, det er Ting, han mener, virkelige, faste, haandgribelige Ting. Se at bringe dine Grundsætninger i Overensstemmelse dermed, saa kan vi kanske blive enige.

Fil. Moses taler om Solen, Maanen, Stjernerne, Jorden og Sjøen, Planterne og Dyrene. Og jeg har ingensomhelst Tvil om, at alle disse Ting i Virkeligheden er til og i Begyndelsen skabtes af Gud. Men mener du med Forestillinger Fantasiens Opdigtelser og Indbildninger, da er Tingene ikke Forestillinger. Mener du med Forestillinger umiddelbar Forstandsobjekter eller sanselige Ting, der ikke kan existere udenfor Bevidstheden, da er Tingene Forestillinger. Men det har lidet at sige, om du kalder dem Forestillinger eller ikke. Hele Uenigheden bliver bare Strid om et Ord. Og

*) Sml. Pi-inciples of Human Knowledgc, seet. 82—84.— 94 —

enten man vil beholde det Ord som Navn eller ikke, bliver Tingenes Væsen, Sandhed og Virkelighed ved at være det samme. I almindelig Dagligtale kaldes Sansningens Objekter ikke Forestillinger, men Ting. Kald dem saa fremdeles — forudsat, at du ikke tillægger dem nogen absolut ydre Tilværelse —, og jeg skal aldtig trætte med dig om et Ord. Jeg gaar altsaa med paa, at Skabelsen har været en Skabelse af Ting, virkelige Ting. Og det staar heller ikke i Strid med mine Grundsætninger, hvilket fremgaar af det, jeg nu har sagt, og det vilde staat klart for dig, hvis du ikke havde glemt, hvad jeg saa ofte har sagt før. Hvad faste legemlige Substanser derimod angaar, saa vil jeg bare bede dig vise mig, hvor Moses nævner noget om dem; og skulde de være omtalt af ham eller en anden inspireret Forfatter, vilde det alligevel paaligge dig at vise, at Ordene ikke tages i den almindelige Betydning af Ting, der hører ind under vore Sansers Omraade, men af Materie eller et ukjendt Væsen, der har absolut Tilværelse. Først naar du har bevist dette, kan du begynde at drage Moses' Autoritet ind i vor Strid.

Hyl. Det er unyttigt at strides om en Sag, der er saa klar. Jeg skal bare nøie mig med at henstille det hele til din Samvittigheds Afgjørelse. Er du ikke overbevist om, at der er en uforsonlig Strid mellem den mosaiske Beretning og dine Anskuelser?

Fil. Hvis enhver Mening, der kan lægges ind i det første Kapitel af Genesis, lige godt forenes med mine Anskuelser, som med hvilkesomhelst andre, da kan den ikke siges at staa i nogen særlig Strid med dem. Og da maa du jo kunne tro som jeg. Alt, hvad du opfatter med Undtagelse af Aander, er Forestillinger, og Aandernes Tilværelse nægter jeg ikke. Og heller ikke du vil vel paastaa, at de er til udenfor Bevidstheden.

Hyl. Vær da saa snil og sig mig en Maade, hvorpaa Tingen kan opfattes.

Fil. Jeg indbilder mig altsaa, at om jeg havde været tilstede ved Skabelsesakten, var jeg blevet Vidne til Tingens Tilblivelse — d. v. s. deres Bliven til for Sanserne — i samme Orden, som den hellige Forfatter skildrer det. Jeg har altid troet paa den mosaiske Skabelseshistories Sandhed og finder ikke nu, at der er sket nogen Forandring i min Opfattelse af den. Naar Tingene siges at begynde eller— 95 —

ophøre, saa er det noget, som ikke gjælder Gud, men blot hans Skabninger. Alle Ting kjendes i Evighed af Gud eller har, hvad der er det samme, evig Tilværelse i hans Bevidsthed; men naar Ting, der før var usynlige for Skabningerne, paa Guds Bud bliver synlige, da siges de at begynde sin Tilværelse relativt til de skabte Aander. Naar jeg læser den mosaiske Skabelseshistorie, forstaar jeg den saaledes, at de forskjellige Dele af Verden lidt efter lidt blev synlige for de endelige Aander, der var begavede med de nødvendige Evner til at opfatte det, og overalt, hvor de Aander var tilstede, blev Tingene saaledes iagttagne. Dette er den aabenhare bogstavelige Mening, jeg faar ud af den hellige Skrifts Ord, der ikke paa nogen Maade nævner eller lader ane Begreber som Underlag, Redskab eller absolut Tilværelse. Og jeg tviler ikke paa, at man ved Undersøgelse vilde finde, at de fleste jevne, ærlige Mennesker, der tror paa Skabelsen, ikke tænker mere paa de Ting end jeg. Hvordan Tingen skal opfattes i metafysisk Forstand,-faar enhver afgjøre for sig selv.

Hyl. Men du synes ikke at være opmærksom paa, Filonous, at du i Begyndelsen blot indrømmer de skabte Ting en relativ, følgelig en hypotetisk Tilværelse, d. v. s. de var til, forudsat der fandtes Mennesker, som iagttog dem^ hvis ikke, havde de ingen faktisk absolut Tilværelse, hvori Skabelsen kunde finde sin Afslutning. Er det da ikke efter din Mening absolut umuligt, at de lavere Dyrs Skabelse er gaat forud for Menneskets? Og staar ikke det i ligefrem Strid med den mosaiske Beretning?

Fil. Som Svar derpaa skal jeg først sige, at de skabte Væsener kunde begynde sin Tilværelse i andre skabte Forstandsvæseners Bevidsthed end Menneskets. Du vil derfor ikke kunne bevise nogen Modsigelse mellem Bibelens og mine Anskuelser, medmindre du først viser, at der ikke gaves andre endelige skabte Aander før Mennesket. Videre: hvis vi opfatter Skabelsen saaledes, at en synlig Magt lod en hel Del Planter eller lignende af enhver Art vokse frem i en Ørken, hvor ingen kunde se dem — saa er denne Maade at forklare eller forstaa Skabelsen i god Overensstemmelse med mine Anskuelser, eftersom jeg da ikke tager noget bort af det, der kan synes eller forestilles. Og denne Forklaring stemmer med Menneskehedens naturlige, almindelige og ufordærvede Opfatning af Sagen; den udtrykker bestemt alle- 96 -

Tings Afhængighed af Gud og har følgelig al den gode Virkning eller Indflydelse, som denne vigtige Troesartikel kan have i Retning af at gjøre Menneskene ydmyge, taknemmelige og erkjendtlige mod sin Skaber. Fremdeles vil der i denne nøgne Opfatning af Tingene ikke findes Spor af et saadant Begreb som det, du kalder den absolute Tilværelses Virkelighed. Du kan naturligvis faa istand en Masse Forvirring med alle disse Ord og paa den Maade forlænge vor Strid til ingen Nytte. Men jeg vil bare bede dig om rolig at granske dine egne Tanker og saa sige mig, om ikke alt sammen blot er en unyttig og uforstaaelig Leg med Ord.

Hyl. Jeg skal indrømme, at jeg ikke har nogen videre klar Forestilling om, hvad mine Ord siger. Men hør her: var det ikke Sået, clt de sanselige Tings Tilværelse bestod i deres Væren til for Bevidstheden? Og var ikke alle Ting evig i Guds Bevidsthed? Har de da ikke efter din Mening været til fra al Evighed? Hvordan kan saa det, der er evigt, være bleven skabt i Tiden? Kan noget være klarere eller have bedre Sammenhæng end dette?

Fil. Og er du ikke ogsaa af den Mening, at Gud har kjendt alle Ting fra Evighed af?

Hyl. Jo.

Fil. Følgelig har de altid havt sin Tilværelse i den guddommelige Aand?

Hyl- Jeg erkjender det.

Fil. Efter din egen Tilstaaelse er altsaa intet nyt, og intet begynder at være til for Gud. Vi er altsaa enige i det Punkt.

Hyl. Hvad skal vi saa med Skabelsen?

Fil. Kan vi ikke forstaa den saaledes, at den blot er foregaaet med Hensyn til de endelige Aander, saa Tingene fra vort Standpunkt maa siges at begynde sin Tilværelse eller blive skabt, naar Gud bød dem at blive synlige for Fornuftvæsenerne i den Orden og paa den Maade, som han da fastslog, og som vi nu kalder Naturens Love? Du kan godt kalde dette en relativ eller hypotetisk Tilværelse. Men saalænge den giver os det naturligste, rimeligste og mest skriftrette Billede af den mosaiske Skabelsesberetning, saalænge den tilfredsstiller de Fordringer, dette store Troesskrift opstiller, kort sagt, saalænge du ikke kan skaffe nogen anden Fortolkning eller Mening tilveie, er der ingen Grund— 97 —

til at forkaste den. Er det for at tilfredsstille en øieblikkelig Lyst til at spotte det hele og gjøre alt meningsløst og ubegribeligt, du kommer med dette? Thi jeg er vis paa, du ikke kan sige, det sker til Guds Forherligelse; for selv om vi indrømmer, at det er muligt og forstaaeligt, at den materielle Verden kan have absolut Tilværelse udenfor Guds saavelsom udenfor alle skabte Aanders Bevidsthed, hvordan skulde saa det kunne tjene til at sætte Guds Storhed eller Alvidenhed i et bedre Lys, eller tydeliggjøre alle Tings nødvendige og umiddelbare Afhængighed af ham? Maatte det ikke heller synes at berøve ham noget af dette?

Hyl. Hvad siger du, Filonous? er det ikke klart, at Guds Bud, at Tingene skulde træde frem for vore Sanser, enten er blevet udtalt fra Evighed af, eller at han paa en vis Tid begyndte at ville, hvad han før faktisk ikke havde villet, men blot havt til Hensigt at ville? I første Tilfælde har der ikke kunnet finde Sted nogen Skabelse eller Begyndelse paa de endelige Tings Tilværelse. I sidste maa vi erkjende, at der er faldt Gud noget nyt ind, hvad der vil sige en Slags Forandring, og al Forandring tyder paa en Ufuldkommenhed.

Fil. Overvei vel, hvad du siger, Hylas. Er det ikke aabenbart, at denne Indvending i lige høi Grad rammer Skabelsen i enhver Betydning af Ordet, ja, at den rammer enhver Handling af Guddommen, der kan opdages med naturlige Hjælpemidler? Vi kan ikke forstaa nogen Handling uden som udført i Tiden og havende en Begyndelse. Gud er et Væsen af uendelig og ubegrænset Fuldkommenhed; hans Natur er altsaa uforstaaelig for endelige Aander. Man kan derfor ikke vente, at noget Menneske, enten han nu er Materialist eller Immaterialist, skulde have fuldkommen rigtige Begreber om Gud, hans Egenskaber, Maal og Midler. Og naar du vil søge at bekjæmpe mig, saa maa du ikke tage dine Indvendinger fra vor ufuldkomne Opfatning af den guddommelige Natur — thi den er uundgaaelig det samme, hvilken Teori man hylder, men fra min Benægtelse af Materien, hvorom der ikke er et Ord direkte eller indirekte i det, du nu har anført.

Hyl. Jeg maa erkjende, at de Vanskeligheder, du har at klare, blot er saadanne, som har sin Grund i Materiens Ikketilværelse og følger af den Hypotese. Forsaavidt har du fuldstændig Ret, men jeg kan paa ingen Maade faa mig

selv til at tro, at der er en saadan sterk Strid mellem Skabelsesteorien og din Mening, skjønt jeg ikke rigtig ved, hvor jeg skal søge det svage Punkt.

Fil. Hvad vil du, jeg skal gjøre? Har jeg ikke indrømmet en dobbelt Tingenes Tilstand — en ektypisk eller naturlig, og en anden ai-ketypisk og evig? Den første blev til i Tiden, den sidste har existeret fra Evighed i Guds Bevidsthed1). Er det ikke i god Overensstemmelse med Teologernes almindelige Anskuelser? Eller fordres der mere end dette for at forstaa Skabelsen? Men du har en Anelse om en eller anden særlig Forskjel, skjønt du ikke ved, hvori den bestaar. For nu ganske at fjerne al mulig Frygt og Ængstelse skal du bare betænke dette ene Punkt. Enten er du ikke istand til at forstaa Skabelsen, det samme, hvilken Hypotese du vælger, og isaafald er der jo

ingen Grund til Klage eller Uvilje mod nogen enkelt Teori i den Henseende, eller saa er du istand til at forstaa den, og da kan du lige godt bygge paa mine Grundsætninger, naar det hele altsaa vedbliver at være lige forstaaeligt som før. Jeg har hele Tiden givet dig frit Spillerum for al fornuftig Tænkning og Fantasi. Hvad du end derfor, enten middelbart eller umiddelbart, opfatter gjennem dine Sanser eller ved Fornuftslutning ud fra dine Indtryk, og hvadsomhelst du kan iagttage, tænke dig eller forstaa, vedbliver fremdeles at være som før. Hvis altsaa det Begreb, du har om Skabelsen efter andre Hypoteser, er forstaaeligt, saa er det det ogsaa ifølge min; er det ikke forstaaeligt, saa tror jeg ikke, det idetheletaget er noget fornuftigt Begreb, og da er der intet tabt med det. Thi det synes mig fuldkommen klart, at Antagelsen af Materien, d. v. s. af noget, der er fuldkommen ukjendt og uforstaaeligt, ikke kan tjene til at gjøre os nogetsomhelst begribeligt; og jeg haaber derfor, det ikke behøver at bevises for dig, at hvis Materiens Existens ikke gjør Skabelsen forstaaelig, saa kan Skabelsens Ufor-staaelighed ikke være nogen Grund mod Materiens Ikketilværelse.

Hyl. Jeg faar bekjende, Filonous, at du næsten har overbevist mig med Hensyn paa Skabelsen.

Fil. Jeg vilde gjerne vide, hvorfor du ikke er helt overbevist. Du snakker om en Strid mellem den mosaiske

') Sml. Sir is, seet. 347—349.— 99 —

Beretning og Immaterialismen, men du ved ikke, hvori den bestaar. Er der Mening i det, Hylas? Kan du vente, at jeg skal løse en Vanskelighed uden at vide, hvori den bestaar? Men for ikke at tale mere om det, maatte man ikke tro, naar man hører paa dig, at der ikke er nogen Strid mellem Materialisternes Anskuelser og de hellige Skrifter.

Hyl. Jo.

Fil. Skal man forstaa den historiske Del af Bibelen paa en jevn, ligefrem Maade, eller skal den opfattes dybsindig og metafysisk?

Hyl. Naturligvis skal den forstaaes ganske ligefrem.

Fil. Naar Moses taler om Urter, Jord, Vand o. s. v. som noget, der er skabt af Gud, tror du da ikke, at disse Ord i enhver ufilosofisk Læsers Sind fremkalder Billedet af de almindelige sanselige Ting, vi kjender?

Hyl. Jeg kan ikke tro noget andet.

Fil. Og maa man ikke ifølge Materialisternes Lære frakjende alle Forestillinger eller gjennem Sanserne opfattede Ting virkelig Tilværelse?

Hyl. Det har jeg allerede erkjendt.

Fil. Skabelsen var altsaa efter dem ikke en Skabelse af sanselige Ting, der blot har en relativ Tilværelse, men af visse ukjendte Væsener, som har absolut Tilværelse, i hvilke Skabelsen kunde finde sin Afslutning?

Hyl. Ja.

Fil. Er det da ikke aabenbart, at Materiens Forfægtere rent forandrer den tydelige ligefremme Mening af Mose Ord, hvormed deres egne Begreber er absolut uforenlige, og i Stedet paatvinger os noget helt ukjendt, der er lige ubegribeligt for dem selv som for mig?

Hyl. Jeg kan ikke modsige dig.

Fil. Moses fortæller om en Skabelse. Og paa ingen Maade nogen Skabelse af ukjendte Væsenheder, Aarsager af anden Rang eller Underlag, men af sanselig haandgribelige Ting. Du maa først bringe dette i Samklang med dine Begreber, før du venter, at jeg skal kunne forsone mig med dem.

Hyl- Jeg ser, du forstaar at bruge mine Vaaben mod mig selv.

Fil. Saa var det den absolute Tilværelse — maa jeg spørge, om der nogensinde er blevet udtænkt et saa magert Begreb? Noget saa abstrakt og ubegribeligt, at du aaben-- IOO —

lyst har tilstaaet, at du ikke kunde forstaa det endsige forklare noget med det. Men sæt nu, vi indrømmer

Materiens Existens og tilstaar, at Begrebet absolut Tilværelse er klart som Dagen, maa jeg saa spørge, om Skabelsen bliver mere trolig derfor? Har ikke tvertimod dette Begreb til alle Tider forsynet Ateister og vantro med de mest overbevisende Grunde mod en Skabelse? At en materiel Substans, der har absolut Tilværelse udenfor tænkende Væseners Bevidsthed, skulde være blevet frembragt af intet paa det blotte Bud af en Aand, er blevet anset for saa stridende mod al Fornuft og saa umuligt og meningsløst, at ikke alene de mest berømte af de gamle, men ogsaa forskjellige nyere kristne Filosofer har anseet Materien for lige evig og oprindelig som Gud. Læg dette sammen og sig saa, om Materialismen gjør Folk tilbøielige til at tro paa, at Tingene er skabte eller ikke.

Hyl. Jeg skal indrømme, Filonous, at jeg ikke har nogen Tro derpaa. Dette med Skabelsen er den sidste Modgrund, jeg kan tænke mig, og jeg maa indrømme, den er blevet lige godt gjendrevet som alle de andre. Der er nu ikke andet tilbage end en vis uforklarlig Uvilje, der endnu sidder i mig, mod dine Meninger.

Fil. Naar en Mand, uden at han ved hvorfor, stirrer sig blind paa en Side af en Sag, tror du da, at det kan være noget andet end en Følge af Fordom, der aldrig undlader at følge gamle indgroede Meninger? I den Henseende har unægtelig Troen paa Materien meget forud for den modsatte Mening hos Folk, der har nydt en lærd Opdragelse.

Hyl. Det forholder sig vistnok saa, som du siger.

Fil. Lad mig derfor som en Modvægt mod disse Fordomme faa Lov at fremholde de store Fordele, der følger af Troen paa Immaterialismen saavel for Religionen som den menneskelige Videnskab. Er det ikke S 2L&J cit Guds Tilværelse og Sjælens Udødelighed, disse to store Hovedpunkter i vor Tro, er bevist paa den klareste og mest indlysende Maade? Og naar jeg siger Guds Tilværelse, mener jeg ikke en hemmelighedsfuld almindelig Aarsag, som vi ikke har noget Begreb om, men Gud i Ordets strengeste og alleregentligste Forstand, et Væsen, hvis aandelige Egenskaber, Allestedsnærværelse, Styrelse og Opholdelse, Alvidenhed, Almagt og Godhed er ligesaa iøinefaldende som desanselige Tings Tilværelse, hvorpaa der — til Trods for alle Skeptikeres spidsfindige Paafund og affekterte Dybsindighed — ikke er større Grund til at tvile end paa vor egen Tilværelse. Saa har vi Videnskaben: hvilke Vanskeligheder, Dunkelheder og Modsigelser har ikke Troen paa Materiens Existens ført Menneskene ind i! Paastaar de ikke — jeg skal for Øieblikket forbigaa de utallige Stridsspørgsmaal angaaende dens Udstrækning, Kontinuitet, Ensartethed, Tyngde, Delelighed o. s. v. —, at de kan forklare alt ved Legemer, som virker paa hverandre ifølge Bevægelsens Love? Og saa er de ikke istand til at forstaa, hvordan et Legeme kan sætte çt andet i Bevægelse. Men sæt nu, vi indrømmer, at det ikke er vanskeligt at forene Begrebet om en træg Materie med Aarsag eller forstaa, hvorledes en Egenskab kan gaa over fra et Legeme til et andet, har de da kanske med alle sine forvredne Tanker og forbusende Hypoteser drevet det til at frembringe paa mekanisk Vei et Dyreeller Plantelegeme? Kan de ved Hjælp af Lovene for Bevægelsen forklare Lyd, Smag, Lugt, Farver eller Naturens Regelbundethed? Har de med sine mekaniske Love kunnet forklare, hvordan selv de mindste Dele af Verden er nøiagtig afpassede og indrettede i Overensstemmelse med alt andet? Men naar vi lader ude af Betragtning Materien og de materielle Aarsager og blot holder os til den fuldkomne Aands Kraft, hvor bliver da ikke Naturens Verker lette at forstaa? Da bliver Tingene, (the phenomena) blot Forestillinger, og Gud er en Aand, medens Materien er et ikke-tænkende, ikke-sansende Væsen. Kan man bevise, at der i den første Aarsag bor en uendelig Kraft, saa har vi jo i Gud dette almægtige Væsen, medens Materien er en træg Masse. Og er der i alle Ting en saadan Orden, Regelmæssighed og Fornuft, at man aldrig tilfulde kan beundre dem, saa ved vi, at Gud er uendelig vis og forsynlig, medens Materien er blottet for al Evne til fornuftig Plan og Beregning. Dette maa sandelig siges at være store Fordele for den mekaniske Forklaring af Fænomenerne. Ikke at tale om, at Følelsen af, at Gud er fjernt borte, naturlig frister Menneskene til en Efterladenhed i deres Moral, som de vel vilde vogte sig for, hvis de ansaa ham for umiddelbart nærværende og virkende paa deres Aand uden Materien eller ubevidste sekundære Aarsager som Mellemled. Og saa i Metafysiken, hvilke Vanskeligheder med alle disse abstrakte

Entiteter, substantielle Former, hylarkiske Principer, plastisk Natur, Substanser og Akcidenser,

Individuationsprincip, Materiens mulige Tænke-Evne, Forestillingernes Oprindelse, hvordan to indbyrdes uafhængige Substanser saavidt forskjellige som Materie og Aand kan virke paa hverandre — Vanskeligheder og uendelig indviklede Undersøgelser, vi allesammen undgaar ved blot at antage Tilværelsen af Aander og Forestillinger. Ogsaa Matematiken bliver meget klarere og lettere, hvis vi tænker bort de udstrakte Tings absolute Tilværelse, da de mest stødende Paradoxer og indviklede Problemer i denne Videnskab følger af Læren om den uendelige Delighed af det endelige Rum, hvilken Lære igjen er grundet paa Hypotesen om Materiens Existens. — Men hvorfor holde sig til de enkelte Særvidenskaber? Er ikke Bekjæmpelsen af al Videnskab, de gamle og nyere Skeptikeres Vanvid, bygget paa samme Grund? Eller kan du skaffe tilveie saa meget som en Grund mod de materielle Tings Virkelighed eller til Støtte for en Uvidenhedsteori, der ikke gaar ud fra, at deres Virkelighed bestaar i en absolut ydre Tilværelse? Thi ud fra en saadan Antagelse maa der indrømmes de Indvendinger, der grundes paa Farveskiftet i en Dues Hals eller Aarens brudte Udseende i Vandet, en vis Vægt. Men disse og lignende Indvendinger bliver til intet, naar vi bare ikke paastaar, at de ydre Grundformer har absolut Tilværelse, men lægger Tingenes Virkelighed over i Forestillingerne, som er flygtige og foranderlige, og dog ikke skifter rent tilfældig, men ifølge faste Love. Thi derpaa hviler den Tingenes Sandhed og Bestandighed, der danner det sikre Underlag for alle Livets Fænomener og skiller det virkelige fra Fantasiens forvirrede Syner1).

Hyl. Jeg er aldeles enig i, hvad du nu har sagt; intet kan mere friste mig til at slutte mig til dine Meninger end de Fordele, jeg ser, de fører med sig. Jeg er af Naturen doven, og din Teori vilde virke som en storartet Hjælp i Retning af at forkorte Kundskabstilegnelsen. Hvilke Tvil og Hypoteser, hvilke Labyrinter af Vanskeligheder, hvilken Masse Strid og hvilket bundløst Dyb af falsk Lærdom

') Sml. Principles of Human Knowledge, seet. 28—42 og Sir is, seet. 294—297, 300-318, 335, 359—365-— io3 —

vilde ikke kunne undgaaes blot ved at antage denne Teori om Immaterialisme!

Fil. Er der saa mere at gjøre? Du vil kanske huske, at du lovede at antage den Mening, der ved nøiere Granskning vilde vise sig mest tiltalende for den sunde Menneskeforstand og længst borte fra Skepticismen. Og det er efter din egen Tilstaaelse den Lære, der benægter Materiens Tilværelse eller de materielle Legemers absolute Existens. Men det er ikke alt; thi denne Teori er blevet bevist paa mange forskjellige Maader og forfulgt ud i sine yderste Konsekvenser, medens alle Indvendinger er gjendrevne — og da skulde jeg tro, at der ikke kan gives et sterkere Bevis for dens Sandhed; eller er det muligt at bære alle Sandhedens Kjendemærker og alligevel være falsk?

Hyl. Jeg erkjender mig for Øieblikket overbevist i alle Henseender. Men hvilken Sikkerhed kan jeg have for, at jeg ogsaa for Fremtiden vil komme til at give din Teori den samme Tilslutning, og at der ikke siden skal dukke op nogen uanet Vanskelighed eller Modgrund?

Fil. Sig mig, Hylas, pleier du under andre Omstændigheder at tilbageholde din Tilslutning til noget paa Grund af de Indvendinger eller Vanskeligheder, der muligens siden vil komme for Dagen. Er de Vanskeligheder, som hefter ved Læren om inkommensurable Størrelser, Kontaktvinkelen, Kurvernes Asymptoter eller lignende store nok til at bringe dig til at modsætte dig det matematiske Bevis? Eller vil du tvile om Guds Forsyn, fordi om der kan være visse særskilte Ting, du ikke kan faa til at harmonere med din Tro? Er der muligvis enkelte Vanskeligheder ved Immate-rialismen, saa er der paa den anden Side ligefremme og tvingende Beviser for den. Men for Materiens Tilværelse er der ikke et eneste Bevis, derimod er der en hel Del uovervindelige Grunde imod den. Hvor er dog de umaadelige Vanskeligheder, du taler om? Ak, du ved ikke, hvor eller hvad de er, de er bare noget, som muligvis kan komme for Dagen siden. Er det en tilstrækkelig sterk Grund til at tilbageholde din fulde Tilslutning, saa kan du aldrig antage en Sætning, den være aldrig saa klart eller uigjendrivelig bevist, og aldrig saa fri for Undtagelser,

Hyl. Du har overbevist mig, Filonous.

Fil. Men for nu yderligere at styrke dig mod alle fremtidige Indvendinger og Tvil, vil jeg blot bede dig betænke,

at— io4 —

det, som staar lige skarpt mod to modsatte Meninger, ikke kan være Bevis mod nogen af dem. Naar der derfor viser sig en Vanskelighed, skal du prøve, om du kan løse den ved Hjælp af den materialistiske Hypotese. Lad dig bare ikke narre af Ord, men fordyb dig i dine egne Tanker. Og kan du ikke løse den lettere ved Hjælp af den materialistiske Forklaring, er det klart, at det ikke er nogen Grund mod Immaterialismen. Havde du gaat frem efter denne Regel, kunde du sandsynligvis sparet dig dine mange Indvendinger; thi du kan ikke pege paa en af disse Vanskeligheder, som kan løses ved at antage Materiens Tilværelse, eller som ikke bliver endnu uforstaaeligere ud fra denne Hypotese og saaledes snarere taler mod end for den. Ved hvert enkelt Punkt skulde du betænke, om Vanskelighederne har sin Grund i Materiens Ikketilværelse. Og hvis det ikke er Tilfældet, kunde du lige godt argumentere fra Rummets uendelige Delelighed mod den guddommelige Forudviden som benytte denne Vanskelighed til at angribe Immaterialismen med. Men hvis du husker tilbage, tror jeg, du vil finde, at det ofte, om ikke altid, har været Tilfælde. Ligeledes skulde du vogte dig for at slutte i Ring. Man siger, at de ukjendte Substanser heller burde ansees for virkelige Ting end Forestillingerne; og hvem kan vide, om ikke den ubevidste ydre Substans ikke kunde spille en Rolle med som Aarsag eller Redskab ved vore Forestillingers Opstaaen? Men det e* jo det samme, som at gaa ud fra, at der gives saadanne ydre Substanser. Og det er jo at forudsætte alt det, hvis Existens vi er uenige om. Men fremfor alt skulde du vogte dig for den almindelige Sofisme, der kaldes igno-ralio elenchi (Ignoreren af Modbeviset). Du har talt, som om du troede, jeg hævdede de sanselige Tings Ikketilværelse, medens Sandheden er, at ingen kan være sterkere overbevist om deres Tilværelse end jeg, og det er dig, som tviler eller rettere faktisk benægter deres Tilværelse. Alt, som kan sees, føles, høres eller paa nogen Maade opfattes gjennem Sanserne, er ifølge mine Grundsætninger virkelige Ting. Men det er de ikke efter dine. Husk paa, at den Materie, du hævder, er et ukjendt noget om det da kan kaldes noget, der er ganske berøvet alle sanselige Egenskaber og hverken kan opfattes gjennem Sanserne eller begribes af Tankerne. Husk paa, at jeg siger, der ikke gives nogen Ting, som er haard eller blød, varm eller kold,— io5 —

blaa eller hvid, rund eller firkantet o. s. v.; thi jeg paastaar, at intet saadant er til. Men naturligvis nægter jeg disse Tings Tilværelse uden forsaavidt de existerer som opfattede gjennem et eller andet Væsens Sanser, eller at de har sin Tilværelse udenfor en hvilkensomhelst Bevidsthed. Tænk paa dette og hold din Opmærksomhed fæstet paa alle disse enkelte Ting. I modsat Fald vil du ikke kunne forstaa Spørgsmaalets Natur, og da vil dine Indvendinger altid forfeile Maalet, og istedenfor at ramme mine Grunde blot falde tilbage paa dine egne, hvad der mer end engang har hændt.

Hyl. Jeg maa virkelig tilstaa, Filonous, at der er intet, der mere synes at have hindret mig i at erklære mig enig med dig end dette, at jeg har taget Feil af Spørgsmaalets Natur. Da du nægtede Materiens Tilværelse, var jeg først fristet til at tro, du fornægtede de Ting, vi ser og føler, men ved nøiere Eftertanke finder jeg, at det er der ingen Grund til at tro. Hvad synes du derfor, om vi beholdt Ordet Materie og anvendte det paa de sanselige Ting? Det kan gjøres uden nogen Forandring i din Tankegang, og tro du mig, det vilde være et Middel til at gjøre den mere tiltalende for enkelte Mennesker, der mere stødes over et nyt Ord end over en Forandring i Mening.

Fil. Med største Fornøielse. Behold Ordet Materie og betegn dermed de sanselige Ting, naar du absolut vil det. Men du maa ikke tillægge dem nogen Tilværelse udenfor Bevidstheden. Jeg agter aldrig at trætte med dig om Ord. Materie eller materiel Substans er Betegnelser, som Filosoferne har indført, og naar de bruges af dem, udtrykker de en Art uafhængig Selvstændighed eller en Tilværelse, der er udenfor Bevidstheden. Men almindelige, jevne Folk bruger aldrig disse Ord, eller hvis de nogensinde benytter dem, er det for at betegne de umiddelbare, sanselige Ting. Man skulde derfor tro, at Ordet Materie aldrig vilde savnes i Dagligtalen, saalænge Navnene paa de enkelte Ting, tilligemed Udtrykkene sanselig, Substans, Legeme, Stof og lignende beholdes. Og i den filosofiske Diskussion synes det at være heldigst aldeles at lade være at bruge det, eftersom der maaske ikke er noget, der mere har begunstiget og udviklet Menneskenes fordærvelige Hang mod Ateismen, end Brugen af dette almindelige, mangetydige Ord.

Hyl. Godt, Filonous, men siden jeg nu er saa rimelig,— io6 —

at jeg opgiver min Anskuelse om en ikke-tænkende Substans udenfor Bevidstheden, synes jeg ikke, du burde nægte mig den Gunst at bruge Ordet Materie, som det behager mig, og dermed betegne en Samling sanselige Egenskaber, der blot existerer indenfor Bevidstheden. Jeg tilstaar aabent, at der i strengeste Forstand ikke gives nogen anden Substans end Aand. Men nu har jeg saa længe været vant til at bruge Ordet Materie, at jeg ikke ved, hvordan jeg skal kunne undvære det. At sige, at der ikke findes Materie i Verden, støder mig fremdeles sterkt, naar dermed menes en ikke-tænkende Substans, existerende udenfor Bevidstheden. Men menes der med Materie en sanselig Ting, hvis Tilværelse bestaar i Væren for Bevidstheden, da er der Materie til. Den Skjelnen giver nemlig Sagen et helt andet Udseende, og man vil meget hurtig kunne gaa med paa din Mening, naar det tages paa den Maade. Thi, naar alt kommer til alt, saa er Striden om Materien i strengeste Forstand noget, der udelukkende vedrører dig og Filosoferne, hvis Principer jeg maa erkjende ikke paa langt nær er saa naturlige eller saa meget stemmende med almindelig sund Menneskeforstand og den hellige Skrift, som dine. Der er intet, vi ønsker os eller skyr, uden at det enten bidrager til vor Lykke eller Ulykke. Men hvad har Lykke eller Ulykke, Glæde eller Sorg, Lyst eller Smerte at gjøre med den absolute Tilværelse eller med ukjendte Væsenheder, der ikke staar i noget Forhold til os r Det er klart, at Tingene angaar os blot forsaavidt som de er glædelige eller ulykkebringende, og de kan ikke glæde eller bedrøve os, uden naar de opfattes af vore Sanser. Forøvrigt har vi intet at gjøre med dem og kan lade Tingene være for det, de er. Alligevel er der noget nyt i denne Lære. Det er klart, at jeg ikke nu tænker som Filosoferne, men heller ikke er jeg enig med den almindelige Hob. Og jeg skulde derfor have Lyst til at vide, hvordan Sagen stiller sig i denne Henseende og rigtig nøiagtig faa Greie paa, hvad du har lagt til eller forandret i mine tidligere Anskuelser.

Fil. Jeg har ikke til Hensigt at bygge op nye Meninger. Mine Bestræbelser gaar blot i Retning af at sammenbinde og stille i et klarere Lys en Sandhed, som før var delt mellem Folket og Filosoferne. De første mener nemlig, at det umiddelbart opfattede er de virkelige Ting, og de sidste, at det umiddelbart opfattede er Forestillinger, der blot er tilfor Bevidstheden. Disse to Anskuelser udgjør forenede Kjernen i det, jeg hævder.

Hyl. Jeg har længe havt Mistillid til mine Sansers Udsagn, og det syntes mig, at jeg saa Tingene i Taage og gjennem skuffende Glas. Nu er Glassene borte, og et nyt Lys er gaat op for min Forstaaelse. Jeg er klart overbevist om, at jeg ser Tingene i deres oprindelige Skikkelse og plager mig ikke længer med Tanken paa deres ukjendte Natur eller absolute Tilværelse. Dette er mit Standpunkt for Øieblikket, skjønt jeg endnu ikke rigtig kan overskue den Udvikling, der har bragt mig dertil. Du begyndte med de Grundsætninger, som Akademikerne og Cartesianerne almindelig hylder, og længe saa det ud, som om du hævdede deres filosofiske Skepticisme, og saa viser det sig tilslut, at dine Resultater staar i ligefrem Strid med deres.

Fil. Du ser Vandet derborte i Fontænen, Hylas, hvordan det drives ret op i Luften til en vis Høide og saa bøies og falder tilbage ned i Bassinet — og saavel dets Stigning som Fald er en Følge af den samme ene Lov, nemlig Tyngden. Paa samme Vis bringer de Grundsætninger, der ved første Blik leder til Tvil, os tilbage til den sunde Menneskeforstand, naar de forfølges til et vist Punkt.